

Marina Bergman-Pyykkönen

”... för jag berättar ju det här också
för mig själv.”

Aktionsforskning om livsberättelser
som redskap i arbete med
arbetslösa

”... för jag berättar ju det här också
för mig själv.”

Aktionsforskning om livsberättelser som
redskap i arbete med arbetslösa

Marina Bergman-Pyykkönen: "... för jag berättar ju det här också för mig själv." Aktionsforskning om livsberättelser som redskap i arbete med arbetslösa

FSKC Rapporter 2/2010

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Publikationen finns i pdf på våra hemsidor www.fskc.fi

Helsingfors 2011

ISBN 978-952-5588-60-6 (hft)

ISBN 978-952-5588-61-3 (PDF)

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
1 De officiella rösterna	13
1.1 Arbetsmarknadspolitik	13
1.2 Sysselsättningsåtgärder och deras effekter	15
1.3 Strukturella förändringar på arbetsmarknaden och arbetslöshet	18
1.3.1 Makropolitiska orsaker till arbetslöshet	22
1.3.2 Orsaker till arbetslöshet på mikronivå	26
1.3.3 Arbetslöshet som berättelser	29
1.4 Diskussion	31
2 Aktionsforskningen – min röst, och även andras	32
2.1 Forskningskontexten	32
2.1.1 "Flexibelt i arbete" – en vägledande utbildning som exempel på sysselsättningsåtgärd och som forskningskontext	33
2.1.2 Forskningsfrågan utformas	37
2.2 Aktionsforskning och livsberättelser	39
2.2.1 Aktionsforskning	39
2.2.2 Narrativitet och det narrativa kretsloppet	44
2.2.2.1 Att klara av arbetslösheten genom en ny berättelse	47
2.3 Aktionsforskningsprocessen	49
2.3.1 Planering och start	49
2.3.2 Livsberättandet inleds	54
2.3.3 Aktionsforskningens andra fas – jag drar mig tillbaka	56
2.3.3.1 Aktionsforskarens rolldilemma	57
2.3.3.2 Bearbetning av materialet: livslopp och swot analys	58
2.3.3.3 Spegeln: livsberättelsernas innehåll och tidigare forskning	60
2.3.4 Ny träff – reaktioner och respons	63
2.3.5 Aktionsforskningsprocessen tar en ny vändning	68
3 Livsberättelserna – den analytiska bearbetningen	71

3.1	Empowerment och motivation	71
3.2	Narrativ analys, teoribunden innehållsanalys och abduktion	73
3.3	Motivational Systems Theory	76
3.3.1	Mål	78
3.3.2	Personal Agency Beliefs (PAB) – Personliga uppfattningar om egna påverkningsmöjligheter	79
3.3.3	Emotionerna	81
3.4	Berättelserna som berättelser om motivation	82
3.5	Sammanfattning	96
4	Syntesen	99
4.1	Forskning i praktiken – vad kan föras vidare?	99
4.2	Epilog: utvärdering av forskningsprocessen	103
	Litteratur	108
Bild 1	Exempel på en berättares livslopp rekonstruerat av forskaren.	59
Bild 2	Aktionsforskningsprocessen.	107
Figur 1	Det narrativa kretsloppet enligt Vilma Hänninen.	45
Figur 2	Tes, antites, syntes. Hegels dialektiska process som bakgrundsidé.	50
Figur 3	Den ursprungliga planen för min aktionsforskning och resultatet av den.	51
Figur 4	Stomme för modifierad swot analys.	60
Figur 5	Aktionsforskningsprocessens gång utifrån arbetet med livsberättelserna.	68
Figur 6	Modell för att klassificera narrativ analys, översatt och modifierad från Lieblich, Tuval-Mashiach & Ziber.	74
Figur 7	Stomme för dekonstruktion av berättelserna.	83
Figur 8	Den analytiska fasen i aktionsforskningen.	98

Tabell 1	Arbetslösa arbetssökande i medeltal samt arbetskraften före och under recessionen på 1990-talet samt under åren 2007-2008, samt i februari 2009.	20
Tabell 2	Olika former av arbetslöshet.	24
Tabell 3	Orsaker till arbetslöshet på mikronivå.	27
Tabell 4	Berättelser som avviker från myterna om de arbetslösa enligt Hänninen (1991).	30
Tabell 5	En sammanfattning av de studerandes svar på en del av frågorna i responsen hösten 2007.	36
Tabell 6	Motsvarigheter i Aristoteles och postmodernt vetenskapligt tänkande enligt Wilfred Carr (2006).	43
Tabell 7	Kriterier för att berättelsen skall vara god, det vill säga hjälpa individen att finna mening i sitt liv trots svåra förändringar (Hänninen 1996).	48
Tabell 8	Orsaker till arbetslöshet på mikronivå i livsberättelserna.	62
Tabell 9	MSTs taxonomi över mönster för individens uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka (PAB, Personal Agency Beliefs).	80
Tabell 10	D. Fords 14 grundläggande emotionella mönster.	82
Tabell 11	Målen i framtiden, PAB mönster och livsberättelser.	97
Bilaga 1	Mitt genmäle i Itä-Häme 29.5.2008 med rubriken "Työvoimakoulutus tuottaa tuloksia"	114
Bilaga 2	En livsberättares swot analys, samt uttryck som forskaren uppfattade som viktiga för berättaren	118
Bilaga 3	Underlag för gruppdiskussioner med livsberättarna vid träffen ett halvt år efter avslutad grupp	119
Bilaga 4	Ford och Nichols Taxonomi över Mänskliga Mål (Ford 1992, 88-89; Ford & Smith 2007)	120
Bilaga 5	Exempel på en dekonstruktion av en livsberättelse	122
Bilaga 6	Forskarens tolkning av hur textavsnitten speglar målen	128

Förord

Arbetskraftspolitik och arbetslöshet är ständigt aktuella teman i samhället och detta särskilt under ekonomiskt strama tider. Kan vi med hjälp av arbetskraftspolitiska åtgärder lindra de negativa konsekvenserna av arbetslöshet, kan vi upprätthålla eller rent av förbättra de arbetslösas sysselsättningskapacitet? Och hur utvecklar vi vidare våra praktiker inom de sysselsättande åtgärderna? Det här är det tema som Marina Bergman-Pyykkönen tagit sig an i sin studie som gjordes inom ramen för hennes magisterstudier i socialt arbete vid Helsingfors universitet och utmynnade i en prisbelönt pro gradu avhandling på nationell nivå. I motiveringarna nämns bl.a. att avhandlingen utgör en högklassig praktikforskning, som ger kunskap om hur samverkan mellan vägledaren, dvs Marina Bergman-Pyykkönen själv, och de vägleda skapar en fruktbar och interaktiv lärande atmosfär.

Praktikforskning strävar efter att bidra till en ökad förståelse här och nu, en förståelse och kunskap som är användbar i praktiken. I denna studie har aktionsforskning använts med framgång där Marina Bergman-Pyykkönen tillsammans med sina medforskare – deltagarna, studeranden i vägledande arbetskarriärutbildning, granskat utvecklingsprocesserna i arbetet samtidigt som hon utvecklat redskap i utbildningen. Kan man använda sig av livsberättelser i utbildningen, frågar hon sig. Kan det vara ett sätt att komma vidare och öka förståelsen för de arbetslösa? Kan man med hjälp av dessa bearbeta vidare deras karriärplaner? Hur ser de själva på detta? Marina Bergman-Pyykkönen tillämpar motivationsteoretiska modeller i analysen av sina vägleda studerandes livsberättelser. Genom den nya kunskap som aktionsforskningen tillför granskar Bergman-Pyykkönen sin egen praktik och argumenterar övertygande för vilka möjligheter livsberättelser kan erbjuda deltagare i arbetsmarknadspolitisk utbildning.

Denna studie öppnar upp för möjligheter att även inom andra enheter och sektorer skapa fungerande koncept, koncept som testas och utvecklas tillsammans med dem som innehar viktig sakkunskap om arbetslöshet, dvs de arbetslösa själva.

Ilse Julkunen

Professor i praktikforskning

Helsingfors universitet

Mathilda Wrede-institutet

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området – FSKC

Inledning

Denna avhandling handlar i huvudsak om livsberättelser. Jag vill undersöka hur studerande på en arbetskraftspolitisk vägledande utbildning uppfattar sig själva och sin situation förr, nu och i framtiden i förhållande till sin arbetskarriär. Mitt tänkande är förankrat i ett socialkonstruktionistiskt narrativt perspektiv, och därför valde jag att undersöka detta genom att be de studerande berätta sina livsberättelser för mig. Vilma Hänninen frågar i sin avhandling *Sisäinen tarina* (2000) Hur skapar människan mening i sitt liv? och Hur hittar människan ny mening då livet förändras? Och hon svarar: genom berättelser, inre berättelser. Mitt arbete som vägledande utbildare är att stöda människors karriärplanering i en situation då livet förändrats på något sätt, t.ex. på grund av arbetslöshet, sjukdom eller utbrändhet. Jag tänkte att möjligheten att få berätta sin livsberättelse skulle för mina studerande innebära ett tillfälle att utforska sitt liv, medan jag skulle få svar på min forskningsfråga: Hur konstruerar vuxna på arbetskraftspolitisk karriärutbildning sin livsberättelse i förhållande till arbetslivet och det samhälle vi lever i?

Min forskningsfråga har vaknat i mitt arbete. Allt emellanåt har jag befunnit mig i situationer då jag insett att den kunskap jag har om arbetslösa i allmänhet, dvs. kunskap jag mottagit från forskning, studier och medier och som jag själv byggt upp under mitt liv, inte stämmer eller räcker till. Mina studerande berättar något annat och överraskande och jag undrar vad som driver dem att handla och välja som de gör. Likaså har jag märkt att utbildningen jag ansvarar för inte fungerar för mina studerande så bra som jag önskar. Jag vill ha ändring och utveckling och jag vill ha experterna, mina studerande själva, med i utvecklingsprojektet. Förutom att vi tillsammans utvecklar utbildningens innehåll och praktiker blir också livsberättelserna en del av utvecklingsprojektet. Jag frågar: Hur kan man använda livsberättelserna i arbetskraftspolitiska utbildningar? och Hurudana nya perspektiv ger livsberättelserna för den individuella arbetslivskarriären och arbetskraftspolitiska utbildningar som sysselsättningsåtgärd? Eftersom jag upplever att mitt projekt har ett dubbelt syfte; både forskning i och utveckling av en praktik, blir aktionsforskning mitt val av forsknings-

strategiskt närmandesätt. Min avhandling handlar alltså också om aktionsforskningen, hela utvecklingsprojektet.

Ett särdrag i aktionsforskning är att forskningsfrågan kan förändras under processens lopp. Hannu L. T. Heikkinen konstaterar i sin avhandling (2001, 42) att den kunskapssökande till och med kan gå en lång väg innan han eller hon ens finner de viktigaste frågorna att söka svar på. Forskningen kan ta en helt ny vändning. Det hände också mig. Under projektets gång disputerade Tuija Kotiranta med sin avhandling *Aktivoinnin paradoksit* (2008). I den granskar hon bland annat begreppet vilja och konstaterar med Ilkka Niiniluotos ord (1999, 3 i Kotiranta 2008, 71) att vilja är den faktor som får människans resonering och känslor att övergå i handling. Hon tar också upp begreppet empowerment och härleder det med hänvisning till Juha Siitons (1999) empowermentteori till Martin E Fords (1992) teori om motiverande system. Kotiranta själv upplever att begreppen aktivering och empowerment kunde ses som synonymer. (Kotiranta 2008, 87-90.) Jag blir nyfiken på både Siitonen och Ford¹, med resultatet att jag vill analysera livsberättelserna utgående från Fords teori om motiverande system (Motivational Systems Theory, MST). Jag frågar Vad i arbetslivet är viktigt för berättaren och hur uppfattar hon/han sina möjligheter att nå sina mål? Svaret på den här frågan får konsekvenser för min praktik: beroende på vilka den studerandes mål och personliga uppfattningar om de egna möjligheterna är, kan jag ändra min vägledning så att den bättre gagnar denne. Cirkeln är sluten, eller spiralen har kommit till en ny fas: med fördjupad kunskap och nya redskap kan jag fortsätta mitt arbete med nya grupper av vuxna på karriärutbildningar.

Min avhandling handlar alltså om livsberättelser och om en aktionsforskningsprocess där livsberättelserna är en ingrediens. En verklig utmaning för aktionsforskningen är rapporteringen. Heikkinen och Rovio skriver (2006, 114-115, min översättning): "För forskaren är aktions-

¹Lite snopet kändes det nog att min handledare då jag planerade min forskning gett mig en artikel av Ford (1995), men den hade jag bara kastat en blick på och förkastat eftersom jag trodde att jag inte var intresserad av motivation utan av empowerment.

forskningen som bäst en förstärkande process att finna sig själv. Att berätta om forskningen är ett viktigt skede i denna process. Så närmar sig rapporteringen forskarens identitetsarbete: hans eller hennes självförståelse av att vara forskare, expert och människa byggs upp genom rapporteringen. Människorna bygger upp sin identitet genom att uttrycka sig själv, uttrycksfullt. Här ligger ändå en fara att rapporten blir en narcissistisk och jagcentrerad berättelse. Forskarens utveckling kräver växelverkan med det vetenskapliga samfundet och med forskningsdeltagarna.”

Jag har försökt låta bli att gå i fällan som författarna tar upp. Det är många röster som varit med i mitt arbete: mina studerande har berättat och velat vara med, och jag har diskuterat med litteraturen, forskarsamfundet, för att få perspektiv på det som händer. Samtidigt har jag allvarligt samtalat med mig själv i de många roller jag haft i denna process. Jag kan inte undvika att också skriva i jagform, med risk för att bli jagcentrerad. Angående rapporteringen har jag då kommit till följande: min avhandling är uppdelad i fyra delar och jag har bibehållit denna uppdelning även nu då avhandlingen går i tryck, trots att jag fått respons på att den eventuellt är onödig eftersom berättelsen löper bra utan den. Men då jag skrev avhandlingen var indelningen viktig för mig. Jag gjorde den för det första för att jag ville att avhandlingen skulle bli mer läsarvänlig, för det andra för att jag ville lyfta fram olika röster i de skilda delarna. För det tredje behövde jag indelningen själv för att få reda i mitt kreativa kaos.

Del ett handlar om den så kallade officiella kunskapen om arbetsmarknadspolitik, arbetsmarknadsläget och arbetslöshet. Den officiella kunskapen strävar efter att presentera en allmängiltig sanning angående det den beskriver och den reflekterar det som starka, officiella institutioner tänker om saker och ting (Hänninen & Karjalainen & Lahti 2006, 3). I den här delen av avhandlingen talar myndigheterna och forskarna, och den här kunskapen behövs för att få en inblick i hur den officiella kunskapen ser på läget och mina studerande just då aktionsforskningen genomfördes.

I del två presenterar och dryftar jag aktionsforskningsprocessen från början till slut.

Jag börjar med att beskriva forskningssammanhanget, dvs. utbildningen jag ansvarar för: "Flexibelt i arbete" (min översättning, på finska heter den Joustavasti työhön). Utbildningen är startskottet för min studie eftersom den ger upphov till mina ursprungliga utvecklingsönskemål och forskningsfrågor, vilka även leder till mitt val av forskningsstrategiskt närmandesätt. Den bildar också den kontext där min forskning sker. Här talar jag, praktikern och socialarbetaren, om min oro för mitt arbete. Därefter gör jag en översikt av vad som menas med aktionsforskning enligt litteratur och forskning. Jag tar också upp det narrativa som perspektiv och presenterar teorin om det narrativa kretsloppet, som inspirerade mig att ta med livsberättelserna i min utbildning och som forskningsfråga.

På den teoretiska bakgrunden följer en beskrivning av själva aktionsforskningsprocessen från början till slut. Till sist dryftar jag mina lärdomar av den här delen av processen.

Del tre handlar om de berättade livsberättelserna. Min forskningsfråga förändrades under aktionsforskningens gång och därför blev valet av analysmetod och styrande teori ny.

Jag börjar med att presentera de grundläggande teorier som ligger bakom mitt val av analysmetod och styrande teori, det vill säga teorin om motiverande system (MST). Därefter följer en beskrivning av hur jag analyserat livsberättelserna. De sex rekonstruerade livsberättelserna inbegriper de delar av de ursprungliga livsberättelserna som handlar om berättarens tankar om karriär och arbetsliv. Slutligen reflekterar jag över av vad den här delen av forskningen gett mig.

Del fyra knyter ihop trådarna i de tre tidigare delarna. Vad berättar livsberättelserna, hur påverkar de utbildningen, vad händer nu efter aktionsforskningen? Vilka slutsatser kan jag dra med tanke på arbetsmarknadspolitik och sysselsättningsåtgärder? Vad nytt innebär denna process för mig socialarbetaren och forskaren och vad tänker jag göra nu?

1

De officiella rösterna

I del I av min avhandling beskriver jag den officiella kunskap som finns om mitt intresseområde. Kunskapen bildar bakgrunden till min forskning och den bygger på en genomgång av forskning på området samt på information från myndigheter, närmast arbets- och näringsministeriet. Del I handlar om arbetsmarknadspolitiken i Finland, de sysselsättningsåtgärder man allmänt brukar här och en del resultat av forskning kring sysselsättningsåtgärdernas effekter. Till sist beskriver jag strukturförändringarna på arbetsmarknaden och orsaker till arbetslöshet både på makro och på mikronivå.

1.1 Arbetsmarknadspolitik

I början av år 2008 utgick man från att utvecklingen från en relativt hög arbetslöshet går mot en brist på arbetskraft inom kort. Man kunde skönja en ökad efterfrågan på arbetskraft inom vissa branscher, t.ex. inom vård- och metallbranschen. I slutet av år 2008 var situationen en annan. Arbetslösheten började stiga igen i och med den nya globala ekonomiska nedgången. I mars 2009 meddelar regeringen att den allmänna pensionsåldern skall successivt höjas från 63 till 65 år för att arbetskraften inte skall minska. Detta kan upplevas paradoxalt eftersom ett hela tiden ökande antal arbetstagare permitteras och sägs upp. Faktum kvarstår ändå att denna ökade arbetslöshet antagligen förblir kortvarig beroende på befolkningsstrukturen. På 2010-talet kommer de stora årskullarna att småningom gå i pension och lämnar därmed efter sig tomma arbetsplatser.

Arbetsmarknadspolitiken strävar efter att minska arbetslösheten och öka sysselsättningen. Eftersom arbetsmarknadssituationen i Finland ingalunda är stabil, måste man försöka förutse strukturella utmaningar, för att kunna säkerställa företagets konkurrenskraft. (www.tem.fi)

Den aktiva arbetsmarknadspolitiken har som målsättning att sysselsätta arbetslösa och att samtidigt också säkerställa företagens konkurrenskraft. Arbets- och näringsministeriets uppgift är bl.a. att främja matchningen mellan arbete och arbetstagare, utveckla arbetskraftens kompetens och yrkesmässiga rörlighet, stärka utbudet på arbetskraft samt minska arbetslösheten. Det här gör man genom att bevilja anslag för att stöda sysselsättningen av arbetslösa på den öppna arbetsmarknaden och underlätta matchningsproblemet på arbetsmarknaden². Anslagen allokeras bland annat till yrkesmässig arbetskraftsutbildning, speciellt utbildning som genomförs i samarbete med företagen, såsom utbildning på läroavtal, samt stödsysselsättning inom den privata sektorn. Ministeriet deltar också i att planera och förverkliga åtgärder som stöder arbetskraftens rörlighet, främjar förlängningen av karriärerna, påskyndar sysselsättningen efter avslutad utbildning samt förbättrar arbetets lönsamhet (www.tem.fi).

Sysselsättningsprogrammet för åren 2003-2007 som Vanhanens I regering antog var ett svar på sysselsättningsläget då. Sysselsättningsläget hade inte förbättrats i takt med det ekonomiska uppsvinget. Programmet hade fyra huvudsakliga målsättningar: (1) att minska den strukturella arbetslösheten och förebygga utslagning, (2) att säkerställa tillgången på arbetskraft och bereda sig på förändringarna i åldersstrukturen, (3) att hålla arbetskraften på arbetsmarknaden längre än för närvarande och (4) att öka arbetets produktivitet, förbättra arbetets organisering och förnuftighet. (Arnkil m.fl. 2008, 21-22.)

I och med sysselsättningsprogrammet började man i städerna grunda så kallade servicecenter för arbetskraften som ett steg för att minska den strukturella arbetslösheten och förebygga utslagning. Dessa servicecenter

² Med matchningsproblem menas att de olika aktörerna, dvs. arbetsgivarna och arbets-sökandena, på arbetsmarknaden inte möts. Matchningsproblemet kan bero t.ex. på att det inte finns arbetssökande som har den utbildning som arbetsuppgifterna kräver. Ur en arbetslös persons synvinkel kan matchningsproblemet handla om att det yrke man har försvunnit helt från hemorten, eller t.o.m. så gott som från hela landet (t.ex. textilbranschen har krympt till ett minimum i Finland). Men matchningsproblemet består även av s.k. paradoxyrken, som innebär yrken där det finns ett utbud både på arbete och på arbetskraft men ändå förekommer rekryteringsproblem. Exempel på sådana yrken är lokalvårdare, försäljare och diversearbete. (Hämäläinen & Tuomaala 2007)

innebar att den statliga förvaltningen samarbetade med den kommunala eftersom centren betjänade svårt sysselsatta arbetslösa arbetssökande som samtidigt är klienter på den kommunala socialbyrån. På servicecentren för arbetskraften genomför och koordinerar man klienternas utrednings- och rehabiliteringsprocesser. Enligt Arnkil m.fl. har klienterna varit nöjda med den service centren erbjuder, kritik har närmast riktats mot aktiveringspolitikens sporrar och principer. (Arnkil m.fl. 2008, 25-28.)

Arbetskraftsbyråerna erbjuder tjänster både till arbetsgivare och arbetssökande. Man behöver inte vara arbetslös för att utnyttja byråernas tjänster, som består bl.a. av personlig arbetsförmedling, självbetjäning och jobbsökarträning. Dessutom har byråerna ett betydande register på lediga arbetsplatser och vem som helst som vill det kan presentera sig själv och sitt kunnande på CV-net som upprätthålls av arbetskraftsbyråerna. Man kan också boka tid hos yrkesvalspsykologen eller hos utbildningskonsulenten. Dessa tjänster är allmänna, riktade till alla som upplever att de behöver dem. (Arbetskraftsbyråns tjänster 2008; www.mol.fi.)

Sysselsättningsprogrammet har för arbetskraftsbyråernas del inneburit att man nu satsar mer på att aktivt ingripa i ett tidigt skede då den arbetslösa anmäler sig som arbetslös arbetssökande. Modeller för att varje kund har en egen rådgivare har utvecklats och man strävar efter att få en helhetsbild av kunden och dennes behov. Tjänsterna har blivit mångsidigare: man har utvecklat elektroniska tjänster och grundat jobbcenter på arbetskraftsbyråerna. På jobbcentren har kunderna tillgång till datorer och Internet för jobbsökning och byråernas tjänstemän hjälper till vid behov. Jobbcentrens roll, koncept och koppling till byråernas övriga verksamhet behöver dock fortsatta satsningar. Också samarbetet med servicecentren för arbetskraften bör utvecklas. (Arnkil m.fl. 2008, 22-24.)

1.2 Sysselsättningsåtgärder och deras effekter

Förutom de allmänna tjänsterna har arbetskraftsbyråerna andra tjänster att erbjuda. För att förbättra en persons möjligheter att komma (tillbaka) in i arbetslivet finns så kallade sysselsättningsåtgärder. Arbetsgivarna kan få sysselsättningsstöd för att anställa en arbetslös arbetssökande på vanligt arbetsavtal eller på läroavtal, som innebär att den anställda samtidigt

studerar för att avlägga en examen. Sysselsättningsstödet täcker en del av arbetsgivarens löneutgifter och är alltså en lönesubvention.

Den arbetslösa arbetssökande kan också få en arbetsplats för arbetspraktik med arbetsmarknadsstöd eller för arbetslivsträning.

En annan möjlighet är att delta i arbetskraftspolitisk utbildning. Den arbetskraftspolitiska utbildningen är gratis och under studietiden lyfter den studerande arbetsmarknadsstöd eller utbildningsstöd beroende på vilken hans eller hennes situation är då hon påbörjar utbildningen. Arbetskraftspolitiska utbildningar är i allmänhet yrkesinriktade, men även språkundervisning för invandrare och så kallade vägledande utbildningar är vanliga. Ur arbetsmarknadspolitisk synvinkel har alla utbildningar ändå ett gemensamt mål: att göra den arbetssökande attraktivare på arbetsmarknaden och därmed minska arbetslösheten och förbättra sysselsättningen. (Arbetskraftsbyråns tjänster 2008; www.mol.fi; www.tem.fi.)

Trots den aktiva arbetsmarknadspolitiken går människor utan arbete och arbetsgivare utan arbetstagare. Det är naturligtvis av allmänt intresse att evaluera sysselsättningsåtgärdernas effekter, vilket man också gjort. Härmäläinen och Tuomala (2006) evaluerade sysselsättningseffekterna av yrkesmässig arbetskraftsutbildning, förberedande arbetskraftsutbildning, subventionerad sysselsättning inom både den privata och den offentliga sektorn samt läroavtalsutbildningen. Materialet till undersökningen bygger på en longitudinell databas som upprätthålls av Statistikcentralen (Härmäläinen & Tuomala 2006, 10). Personerna som undersöktes var sådana vars arbetslöshetsperiod påbörjats år 1998 och som deltog i sysselsättningsåtgärder för första gången. Genom att jämföra personer som påbörjat åtgärden i olika skeden av arbetslösheten ville forskarna ta reda på vilken form av åtgärd var meningsfullast i vilket skede av arbetslösheten. (Härmäläinen & Tuomala 2006, 55.)

Med tanke på sysselsättning var den yrkesmässiga arbetskraftsutbildningen, läroavtalsutbildningen och den subventionerade sysselsättningen inom den privata sektorn effektivast. Den förberedande utbildningen och den subventionerade sysselsättningen inom den offentliga sektorn hade ringa

sysselsättningseffekt även om dessa åtgärder verkar ha bättre effekt då arbetslösheten varat länge. (Hämäläinen & Tuomala 2006, 55-57.)

Ira Malmberg-Heimonen (2005) undersökte i sin doktorsavhandling den europeiska arbetsmarknadspolitiken och dess effekter på individnivå. Hon ville utvidga perspektivet på arbetsmarknadspolitikens effekter från att enbart mäta sysselsättningseffekter till att analysera flera variabler på individnivå, såsom effekter på individens mentala hälsa (Malmberg-Heimonen 2005, 23-24). Hon undersökte två kvantitativa material: en evaluering av jobbsökarkurser i Finland och en komparativ survey undersökning bland unga arbetslösa, som omfattade 10 europeiska länder och närmare 17 000 ungdomar (Malmberg-Heimonen 2005, 29-38).

Malmberg-Heimonens undersökning visade att de så kallade hårdare metoderna inom arbetsmarknadspolitiken (ekonomiska incentiv och sanktioner) kan ha ökade arbetsrelaterade effekter för resursstarka grupper av arbetslösa. Men för de resurssvaga grupperna har de hårda metoderna klart negativa effekter. Metoder som ökar dessa gruppers möjligheter att anpassa sig till arbetslösheten har en positiv effekt på individernas mentala hälsa. Malmberg-Heimonen rekommenderade att man använder olika typer av metoder för olika grupper. Hon konstaterar att man i arbetsmarknadspolitiken bör undvika att bruka de hårdare metoderna på resurssvaga grupper. Även om de mjukare metoderna, såsom frivilligt deltagande i förberedande och vägledande arbetskraftsutbildning och jobbsökarkurser, inte har en sysselsättande effekt omedelbart, kan de på längre sikt ha det då de resurssvagares mentala hälsa blir bättre och de får bättre förutsättningar att småningom ta sig in på arbetsmarknaden. (Malmberg-Heimonen 2005, 52-54.)

Forskningen kring effekter av sysselsättningsåtgärder visar att deltagarna i de vägledande utbildningarna inte sysselsätts kanske i den grad som önskats. Antti Parpo (2007) har undersökt vilka de största individuella hindren är för en långtidsarbetslös att bli sysselsatt. I sin forskning har han använt sig av både kvantitativa data och analysmetoder och av kvalitativa data i form av temaintervjuer med långtidsarbetslösa som analyserats med hjälp av innehållsanalys. De största individuella hindren, som dessutom är möjliga att generalisera, är enligt honom att man bor ensam, är i hög ålder, har en låg

utbildning och bor i en stad (förutom i huvudstadsregionen). Resultaten av temaintervjuerna vidgade bilden. Då människorna själva fick berätta om sin situation kunde Parpo se att en del av de långtidsarbetslösa också hade allvarliga brister i funktionsförmågan. Den försämrade, både fysiska och psykiska, funktionsförmågan begränsade deras möjligheter att delta i arbetslivet. I synnerhet den psykiska funktionsförmågan hade försvagats då arbetslösheten förlängts. De intervjuade berättade att de kände sig deprimerade och apatiska och att handlingskraften och tron på framtiden hade minskat. Den försämrade fysiska funktionsförmågan hade nödvändigtvis inget samband med den förlängda arbetslösheten; många hade insjuknat redan före arbetslösheten. (Parpo 2007, 70-73.)

För närvarande har Arbets- och näringsministeriet beslutat att man kommer att allokera medel till yrkesmässig arbetskraftsutbildning, läroavtal och stödsysselsättning. De vägledande och förberedande utbildningarna skall riktas närmast till invandrare, medan medlen till de allmänna vägledande utbildningarna minskar eller rentav försvinner helt. Den antagna sysselsättningspolitiken tycks inte få stöd i forskningen.

1.3 Strukturella förändringar på arbetsmarknaden och arbetslöshet

Det finländska samhället, och i synnerhet arbetsmarknaden, har genomgått stora strukturella förändringar under de senaste 50 åren. Från att till stora delar ha varit agrart, utvecklades Finland först till ett modernt industrisamhälle för att nu anpassa sig till den globala ekonomins krav och utmaningar. Största delen av finländarna är redan nu sysselsatta inom servicenäringar och förändringarna i näringslivet ser ut att bara bli snabbare och fler, skriver statsminister Matti Vanhanen i sin hälsning i Työpoliittinen aikakauskirja. (Vanhanen 2007.) Både han och arbetsminister Tarja Cronberg, som intervjuas i samma verk, konstaterar att man nu bör satsa på sysselsättningen, inte på arbetslösheten som tidigare (Vanhanen 2007; Räsänen 2007).

Före den ekonomiska recessionen på 1990-talet var sysselsättningsgraden i Finland ca 75 procent och mindre än 100 000 personer gick arbetslösa (Työvoima 2025 2007, 42). I slutet av år 1990 började en tre år lång kontinuerlig ökning i antalet arbetslösa, från i medeltal 103 200 till 537 000 i december 1993 (Lönnerberg 2007, 31). Enligt Arbets- och näringsministeriets statistik över arbetsförmedling under åren 1991-2008 var arbetslösheten på årsbasis högst år 1994 då dryga 494 000 finländare i medeltal anmälde sig som arbetslösa arbetssökande. Detta innebar en arbetslöshetsgrad på 19,9 procent. År 2007 hade arbetslöshetsgraden sjunkit till 8,2 procent, dvs. till ungefär samma nivå som år 1991, då den var 8,3 procent. Men eftersom arbetskraften (personer i åldern 15-74) ökat, har vi ändå i absoluta tal fler arbetslösa arbetssökande år 2007, dvs. 216 869, än år 1991, då de var 213 201. (Työnvälitystilaston koko maan tilastotietoja keskimäärin 1991-2008.)³ Arbetslöshetsgraden fortsatte sjunka år 2008 till 7,6 procent, och därmed var antalet arbetslösa arbetssökande också i absoluta tal lägre än år 1991. Siffrorna presenteras i tabell 1.

³ Siffrorna som presenterats här är tagna ur Arbets- och näringsministeriets statistik som bygger på data från arbetsförmedlingens register. Statistikcentralen följer också månadsvis upp sysselsättningsläget genom sin urvalsbaserade arbetskraftsundersökning som följer Internationella arbetsorganisationen ILO:s rekommendationer för statistikföring och den praktik som förutsätts av Europeiska unionens statistikbyrå Eurostat. På grund av skillnader i statistikföring hos dessa två instanser kan skillnader i de statistiska uppgifterna också förekomma. (Statistikcentralen 2008)

Tabell 1 Arbetslösa arbetssökande i medeltal samt arbetskraften före och under recessionen på 1990-talet samt under åren 2007-2008, samt i februari 2009.

År	Arbetslösa arbetssökande i medeltal		Arbetskraften
	%	antal	Antal
1991	8,3	213 201	2 555 750
1994	19,9	494 247	2 485 500
2007	8,2	216 869	2 647 500
2008	7,6	203 755	2 674 750
februari 2009	9,5	250 060	2 641 000

I rapporten Työvoima 2025 konstateras, att antalet sysselsatta kommer under år 2007 att vara drygt 400 000 fler än under bottennoteringarna år 1994. Dryga hälften av den ökade sysselsättningen syns som en sänkning av arbetslösheten och knappa hälften som ett ökat utbud på arbetskraft, som delvis beror på den ovan nämnda ökningen av befolkning i arbetsför ålder. Men för att nå de sysselsättningsciffror vi hade i början av år 1990 borde vi ha ca 65 000 fler arbetsplatser än vi har nu då befolkningen i arbetsför ålder ökat. I början av år 1990 hade vi en sysselsättningsgrad på 75,2 procent. För att uppnå samma sysselsättningsgrad skulle det behövas en sysselsättning med 200 000 fler personer i arbetslivet. (Työvoima 2025 2007, 48, 423.)

Arbetslöshetsläget genomgick en radikal förändring i slutet av år 2008. Då jag startade min aktionsforskning i januari 2008 såg framtiden på arbetsmarknaden rätt ljus ut. Enligt Arbets- och näringsministeriets sysselsättningsöversikt för februari 2008 hade arbetskraftsbyråerna 210 105 arbetslösa arbetssökande, av vilka 114 340 (54 procent) var män och 95 765 (46 procent) var kvinnor. Cirka 5 procent (10 052 personer) av de arbetslösa var permitterade. Arbetslösheten hade minskat med 10,5 procent från motsvarande tidpunkt året förut. Minskningen hade skett i hela Finland, mest i Nyland (-15 procent), i Österbotten (-15 procent), och i Kajanalands län (-14 procent). Arbetslösheten minskade mest inom tillverkning, inom administrativt arbete och kontorsarbete samt inom servicearbete.

Av de arbetslösa (de permitterade inte medräknade) var 20 866 (10,4 procent) under 25-åringar och 46 725 (23,4 procent) personer var långtidsarbetslösa,

dvs. de hade varit arbetslösa utan avbrott i minst ett år. Båda grupperna hade minskat (11,1 respektive 17,4 procent) jämfört med situationen i februari 2007. Av de arbetslösa arbetssökandena var 12 000 utländska medborgare, lika många som i februari. (Sysselsättningsöversikt februari 2008; Työnvälitystilasto 2008 Helmikuu.)

Sysselsättningsläget i Finland hade alltså förbättrats och arbetslösheten minskat. Den ökade befolkningen i arbetsför ålder bildade en betydande arbetskraftspotential och de arbetslösa sågs som en stor sysselsättningsreserv. Men trots att arbetslösheten minskat rätt fort under senaste tid hade den inte försvunnit från Finland. (Työvoima 2025 2007, 48.) Och ingen kunde förvänta sig att arbetslösheten skulle börja öka igen i slutet av året.

Den ekonomiska krisen startade i USA i september 2008 med följderna för den globala ekonomin. I november månads arbetslöshetsstatistik i Finland syns redan krisens verkningar: arbetskraftsbyråerna registrerar 2000 fler arbetslösa arbetssökande än i november året förut. Allt som allt är 201 100 personer arbetslösa arbetssökande och det är 8600 fler än månaden förut. Ökningen beror på att allt fler permitterade arbetstagare kontinuerligt anmäler sig som arbetslösa arbetssökande. Typiskt för lågkonjunkturer med påföljande permitteringar är att män permitteras först. I november ökade arbetslösheten bland män med 8 procent medan kvinnornas arbetslöshet minskade med 6 procent i jämförelse med samma tidpunkt ett år tidigare. Även långtidsarbetslösheten och arbetslösheten i gruppen över 50-åringar fortsatte minska. Däremot ökade arbetslösheten bland under 25-åringar. (Työllisyyskatsaus marraskuu 2008.)

Då denna rapport skrivs har Sysselsättningsöversikten för februari 2009 utkommit. Arbetslösheten har ökat markant:

- I slutet av februari hade arbetsförmedlingen 250 060 arbetslösa arbetssökande. 31 660 personer var personligen permitterade. Det här innebär att från februari i fjol ökade antalet personligen permitterade med 215 procent.

- Av alla arbetslösa arbetssökande var 60 procent män och 40 procent kvinnor. Jämfört med februari i fjol har männens arbetslöshet gått upp med 31 procent och kvinnornas med 4 procent.
- I slutet av februari fanns det 29 500 arbetslösa arbetssökande under 25 år, vilket är 8 600 fler än i februari i fjol.
- I slutet av februari fanns det 40 400 långtidsarbetslösa, 6 400 färre än året innan. Av de arbetslösa arbetssökandena var 14 100 utländska medborgare, vilket är 2 100 fler än i februari i fjol.

(Sysselsättningsöversikt februari 2009.) I februari år 2009 uppgick enligt Statistikcentralens arbetskraftsundersökning antalet sysselsatta till 2 441 000, dvs. 25 000 färre än året innan (Statistikcentralen 24.3.2009).

1.3.1 Makropolitiska orsaker till arbetslöshet

Makropolitiska orsaker till arbetslöshet kan sökas bl.a. i hur nationalekonomin utvecklas: en ökning av bruttonationalprodukten, alltså produktiviteten, medför en minskad arbetslöshet och tvärtom. I Finland gäller detta delvis. Parpo (2007, 13) konstaterar att det är betecknande för den finländska utvecklingen att arbetslösheten ökade mycket snabbare under recessionen än vad den sjunkit under den ekonomiska uppgången efteråt. Detta visar på att man i Finland inte kan sänka arbetslösheten enbart genom att stöda sig på ekonomisk tillväxt. Det måste alltså finnas andra förklaringar än förändringar i produktionen till att arbetslösheten minskar så långsamt.

Vi talar mycket om arbetslöshet, men det är viktigt att särskilja mellan olika former av arbetslöshet och olika förklaringar till den. För att åskådliggöra detta har jag sammanställt två tabeller av vilka den första (Tabell 2) handlar om makropolitiska orsaker till arbetslösheten och den andra (Tabell 3 i påföljande delkapitel) handlar om orsaker till arbetslöshet på mikronivå.

Traditionellt brukar man dela in arbetslösheten i olika former av arbetslöshet (Parpo 2007 14-15; Aho 2004; Heinonen, Hämäläinen, Räisänen, Sihto & Tuomala 2004; Räisänen 2002, 11). Friktionsarbetslösheten är i allmänhet kortvarig och övergående och den gäller främst både utbildade och utbildade ungdomar som nyss har börjat söka jobb. När den arbetssökande får information om en ledig plats, söker hon den och får jobb. När vissa

arbeten finns att få enbart t.ex. under en viss årstid, går branschens arbetstagare arbetslösa under den övriga tiden på året. Detta kallas säsongarbetslöshet och är typisk t.ex. för resebranschen. Säsongarbetslöshet är inte längre så vanligt. Konjunkturarbetslösheten förekommer under tider av ekonomisk recession. När lågkonjunkturen övergår i ekonomiskt bättre tider försvinner konjunkturarbetslösheten eller så övergår den i en strukturell arbetslöshet, som betecknas av att arbetsmarknaden ställer sådana krav på arbetskraften som den inte kan komma till mötes. Den strukturella arbetslösheten blir långvarig och så gott som permanent och den gäller ofta äldre arbetssökande men också yngre som inte har den utbildning och det kunnande som de nya kraven förutsätter. Den naturliga arbetslösheten (NAIRU) är ett teoretiskt begrepp vars komponenter inte direkt kan mätas. Om arbetslösheten sjunker under den naturliga arbetslösheten försämras sysselsättningen och produktiviteten eftersom lönerna och priserna på varor och tjänster skjuter i höjden.

Tabell 2 Olika former av arbetslöshet.

friktions-arbetslöshet	<ul style="list-style-type: none"> • personer som nyss har kommit ut på arbetsmarknaden • arbetslösa som skall byta jobb 	<ul style="list-style-type: none"> • i allmänhet kortvarig och övergående • förutsätter att det finns en efterfrågan på den arbetslösa arbetskraften • när information om en ledig plats och den arbetssökande möts, sysselsätts den sökande 	<ul style="list-style-type: none"> • gäller ofta ungdomar • gäller likaväl högutbildade ungdomar som andra
säsongs-arbetslöshet	<ul style="list-style-type: none"> • arbetslösheten hör ihop med en viss tidsperiod, t.ex. årstid 	<ul style="list-style-type: none"> • förekommer allt mindre i Finland nu-förtiden • typisk t.ex. för resebranschen 	
konjunktur-arbetslöshet	<ul style="list-style-type: none"> • hör ihop med tider av ekonomisk recession, vid lågkonjunktur ökar arbetslösheten 	<ul style="list-style-type: none"> • när konjunkturarbetslösheten sträcker sig över en längre tid övergår den i en strukturell arbetslöshet 	
strukturell arbetslöshet	<ul style="list-style-type: none"> • en diskrepans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft • blir ofta långvarig och så gott som permanent 	<ul style="list-style-type: none"> • den arbetslösas kompetens motsvarar inte de krav som ställs på arbetsmarknaden • kan till och med vara en brist på arbetskraft i någon bransch 	<ul style="list-style-type: none"> • gäller ofta äldre arbetssökande • brist på utbildning och kunskaper inom nya branscher
naturlig arbetslöshet	<ul style="list-style-type: none"> • förekommer som en följd av normala ekonomiska faktorer då arbetsmarknaden befinner sig i balans 	<ul style="list-style-type: none"> • ett teoretiskt begrepp som inbegriper både friktions- och strukturell arbetslöshet, ofta även säsongsarbetslöshet 	<ul style="list-style-type: none"> • Ofta definierar man den naturliga arbetslösheten som den arbetslöshetsnivå som håller priser och löner på en stabil nivå. En minskning av arbetslösheten under den naturliga nivån innebär sämre sysselsättning och produktion.

Arbetslösheten i Finland verkar ha blivit strukturell: den är långvarig och gäller närmast äldre personer. En del äldre människor har blivit så gott som permanent arbetslösa. För den som en gång blivit arbetslös är det en utmaning att få återvända till arbetsmarknaden. Strukturförändringarna i

produktionen har inneburit att nya branscher har trängt undan traditionella produktionsbranscher med låga utbildnings- och effektivitetskrav och den äldre arbetskraften har slagits ut från arbetsmarknaden. Ungdomsarbetslösheten har de facto minskat, men andelen långtidsarbetslösa har man inte märkbart kunnat minska på sedan depressionsåren. (Parpo 2007, 12-13, 15.)

Den förlängda höga arbetslösheten kan enligt Parpo (2007, 15) även förklaras med det så kallade hysteresis fenomenet. Hysteresis syftar på ett drag i fysikaliska system som bl.a. hindrar systemet att återgå till ursprungsläget. Gapet mellan arbete och arbetslöshet blir större i och med att man omdefinierar vilken nivå på arbetslösheten samhället kan godkänna. Då det finns ett ökat utbud på arbetskraft eller arbeten, men inte pengar att betala höga löner, godkänner man inte en lönesänkning. Däremot godkänner man att lönerna inte stiger så mycket och att arbetslöshetsprocenten samtidigt ligger på en högre nivå. De som är i arbete får alltså behålla sin lönenivå (men kan inte kämpa för en högre lön) som de nöjer sig med eftersom de vet att risken att bli arbetslös finns, och de arbetslösa är många.

En liknande syn på den stagnerade höga arbetslöshetsnivån står att finna i nyliberal politik. Med hänvisning t.ex. till Milton Friedmans teorier från 1960-talet om en naturlig eller jämviktsarbetslöshet förklarar man arbetslösheten med att den fria marknadens politik och en kontroll av inflationen kräver den. Om alla har jobb, måste företagen konkurrera om arbetskraften genom att införa förmåner, förbättringar på arbetsplatserna och höja lönerna. För att kompensera för utgifterna och garantera fortsatt vinst för företagets ägare höjer man priserna på produkterna och därmed kommer inflationen igång. Arbetstagarnas löner räcker till allt mindre konsumtion och de börjar kräva nya löneförhöjningar. Samma utveckling startar igen. En hög arbetslöshet förhindrar inflationen. När arbetsgivarna har en reserv av arbetslösa gör den sysselsatta befolkningen nästan vad som helst för att hålla sig kvar i sitt arbete. (Josefsson 2001, Siltala 2007.)

I Finland har man under 1990- och 2000-talet motiverat den moderata inkomstpolicen med att man på det sättet tar hand om arbetslösheten: arbetsgivarna har råd att hålla sin personal, kanske till och med anställa fler, och produktiviteten växer. För att trygga konkurrenskraften och minska

arbetslösheten har man låtit bli att kräva stora löneyft. Man har velat garantera arbetsgivarnas förutsättningar att sysselsätta arbetskraften. Det är också viktigt att märka att man inte lyckats mobilisera en kollektiv vilja att sänka lönerna för att minska på arbetslösheten. (Parpo 2007, 15.) Inte heller har man sett minskade kapitalvinster som en möjlighet (Josefsson 2001, Siltala 2007).

De makropolitiska orsakerna till arbetslösheten i Finland kan alltså hittas i strukturomvandlingen i näringslivet och produktionen: lantbruket och det traditionella industriarbetet har minskat medan vårdarbetet, servicenäringarna och arbeten som kräver specialkunnande har ökat. Samtidigt har även globaliseringen påverkat polariseringen på arbetsmarknaden. (Parpo 2007, 15-17.)

1.3.2 Orsaker till arbetslöshet på mikronivå

Förutom i makropolitiska orsaker kan man försöka finna förklaringar till arbetslösheten i individuella orsaker. Då undersöker man individens förmåga, egenskaper och intresse för att delta i arbetslivet. (Parpo 2007, 17.) Tabell 3 sammanfattar orsaker till arbetslöshet på mikronivå. Uppgifterna i tabellen bygger närmast på Parpo (2007, 17-22), men även på Antila (2006, 9-10), Soto (2006), Sysselsättningsberättelsen för år 2007 (Työllisyyskertomus vuodelta 2007, 235-236) samt Ervasti (2004). Tabellen fortsätter på följande sidor.

Tabell 3 Orsaker till arbetslöshet på mikronivå.

Förklaring	eftersom	
<p>Subjektiva val:</p> <ul style="list-style-type: none"> • individen väljer själv arbetslösheten 	<p><i>det frikostiga utkomstskyddet möjliggör detta val och individen är passiv och ovillig att jobba</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • nyliberalistisk förklaringsmodell som skuldbelägger och stigmatiserar
	<p><i>individen vill inte flytta efter arbete</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • det är en risk för förlängd arbetslöshet att välja att stanna kvar på en ort där arbete inte finns • att arbetskraften inte flyttar försvårar rekryteringen av arbetskraft i tillväxtområden
	<p>motivationsfällorna</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>arbetslöshetsfällan</i>: utkomstskyddet är nästan lika högt som eller högre än den lön man kan förtjäna • <i>inkomstfällan</i>: hushållets ekonomi förbättras inte av att man går på jobb eftersom inkomsten från arbetet minskar på andra inkomster, t.ex. bostadsbidrag eller en ökning av skatter. Gäller både mäniskor i och utan arbete. Inkomstfällan innebär att det inte är lönsamt för en arbetslös att t.ex. ta emot ett arbete på visstid. • utkomstskyddet kan sporra individen att förbli arbetslös för att sedan direkt kunna bli pensionerad • ökad fritid lockar då utkomstskyddet är på hygglig nivå 	<ul style="list-style-type: none"> • förklaringsmodellen utgår från att individen handlar ekonomiskt rationellt, men forskning visar att man i Finland värdesätter arbete även på andra grunder enligt följande (Antila 2006 9-10): <ol style="list-style-type: none"> 1. jobbet är intressant 2. de sociala relationerna på arbetsplatsen, dvs. att man trivs med arbetskompisarna 3. anställningen är säker 4. bra lön <p>Undersökningar visar också att många ser arbetet som något som strukturerar fritiden och aktiverar individen i stort. Arbetet kan även ses som något moraliskt önskvärt och som en verksamhet som upprätthåller individens självaktning. Många jobbar även om det egentligen inte är ekonomiskt lönsamt.</p>

<p>Individens arbetsmarknadsresurser</p> <ul style="list-style-type: none"> • individen kan åtminstone delvis påverka själv. 	<p><i>Utbildning.</i> Arbetslöshet och låg eller ingen utbildning alls hänger samman.</p> <p><i>Yrkeskunnighet.</i> Arbetsgivarna föredrar yrkeskunniga personer. Sambandet mellan yrkeskunnighet och utbildning är starkt.</p> <p><i>Sociala relationer.</i> Personer med sociala relationer som kan förbättra möjligheterna på arbetsmarknaden har större chanser att sysselsättas. Sekundära sociala relationer uppkommer t.ex. på arbetsplatser och i organisationer och de kan minska arbetsgivarens risk att anställa en arbetssökande. De primära sociala relationerna (familj och vänner) inverkar också: stöd, uppmuntran, socialt tryck och ett arbetsorienterat socialt nätverk sporrar individen att söka jobb.</p> <p><i>Tidigare arbetshistoria.</i> En tidigare arbetshistoria som visar på individens aktivitet på arbetsmarknaden inverkar på individens möjligheter att sysselsättas.</p>	
<p>Individuella egenskaper</p> <ul style="list-style-type: none"> • individen kan påverka litet eller inte alls själv 	<p><i>Etnicitet.</i> 25 procent av invandrarna är arbetslösa och om man därtill räknar med dem som deltar i utbildningar är arbetslöshetsprocenten 50 (Soto 2008). I Sysselsättningsberättelsen 2007 uppskattas arbetslöshetsgraden för utlänningar i Finland som cirka 20 procent och sysselsättningsgraden som 50 procent (Työllisyyskertomus vuodelta 2007, 235-236).</p> <p><i>Kön.</i> Val av yrke och utbildning är delvis könsbundet: förändringarna i näringsstrukturen syns på olika sätt i olika befolkningsgrupper. Kvinnornas ställning på arbetsmarknaden är sämre än männens, ändå har arbetslösheten som helhet varit rätt lika hos män och kvinnor.</p> <p><i>Ålder.</i> Två former av åldersdiskriminering: svårt för unga att komma in på arbetsmarknaden; arbetslösheten i de äldre åldersgrupperna är fortsatt hög, trots att den i övrigt minskat. Arbetsgivarnas negativa attityder: äldre personer anses trötta och ovilliga att arbeta; ungdomar ses som oerfarna och ansvarslösa.</p> <p><i>Hälsa.</i> Kan försämrats trots goda levnadsvanor. Högre socioekonomisk ställning medför bättre hälsa. De sysselsattas hälsotillstånd är i allmänhet bättre än de arbetslösas. Mentalhälsoproblem försvårar deltagande i arbetslivet mer hos unga medan fysiska sjukdomar och begränsningar försvårar de äldre åldersgruppernas deltagande i arbetslivet i högre grad än de ungas. Arbetslöshet innebär en upplevelse av försämrat välmående (Ervasti 2004).</p> <p><i>Fysisk skicklighet.</i> En del arbeten kräver en viss fysisk förmåga som alla inte har.</p> <p><i>Begåvning.</i> Alla har inte samma möjligheter att delta i arbetslivet redan på grund av begåvningsnivå. Alla kan inte högutbilda sig.</p>	

Man kan med fog konstatera att det finns flera subjektiva orsaker till arbetslöshet och de varierar från individ till individ. Någon kan välja arbetslöshet som en livsstil, andra har faktiskt inte valt sin arbetslöshet, de är arbetslösa mot sin vilja. Ervasti (2004) konstaterar att den arbetslösa upplever sin situation som besvärlig. Arbetslösheten i sig inverkar inte direkt på den subjektiva upplevelsen att man mår sämre. Känslan blir starkare då förmedlande faktorer, såsom ekonomiska och hälsoproblem, inverkar. Arbetslösheten förlängs i allmänhet av att fler faktorer hopar sig hos samma individ. Enligt teorin om jobbsökning (Kiander & Lönnqvist 2002 i Parpo 2007) motsvarar den arbetslösas kunskaper och färdigheter arbetsmarknadens behov i början av arbetslösheten, men med tidens gång blir det arbete den arbetslösa kan erbjuda arbetsmarknaden allt mer föråldrat. Samtidigt som yrkesskickligheten vittrar sönder kan den arbetslösa förvänta sig en lägre lönenivå då han eller hon åter är i arbete. Detta kan medföra att man hamnar i motivationsfällan: att börja jobba medför ingen nämnvärd ekonomisk nytta. I förlängningen kan utvecklingen leda till en svagare intensitet i att söka jobb och därmed försvagas den arbetslösas möjligheter att bli sysselsatt. (Parpo 2007, 22-23.)

Hittills har jag sammanställt forskning som fokuserar på orsaker till arbetslöshet både ur en makropolitisk och på en individuell nivå. Ett annat sätt att se på arbetslösheten är att undersöka hur man talar om den. Hurudana är berättelserna om arbetslöshet?

1.3.3 Arbetslöshet som berättelser

Enligt Murray (1989 i Hänninen 1991) har den västerländska berättelsetraditionen fyra sorters intriger: komedin, romansen eller hjälteberättelsen, tragedin och ironin. Flera intriger är möjliga och för att kunna täcka de arbetslösas berättelser tar Hänninen (1991) fram en femte: kriminalberättelsen. Det finns två huvudsakliga myter om de arbetslösa: myten om de arbetslösa som skolkare och myten om de arbetslösa som samhällets offer, alltså kriminalberättelsen och tragedin. Dessa berättelser, stereotypier, upprätthålls närmast av de arbetande och de inte ännu arbetslösa människorna. De arbetslösa verkar ändå utveckla alternativa, mer nyanserade berättelser, som ändå inte fått så stort genomslag. Den arbetslösa

måste likväl ideligen beakta vilken berättelse omvärlden anser att han eller hon deltar i. Detta avgör nämligen hur denne blir bemött: som kriminell eller som offer. Hänninen konstaterar att modellberättelserna bildar en fälla: i tragedin är huvudpersonen ordentlig men olycklig, i kriminalberättelsen är huvudpersonen en skurk men, åtminstone till en början, lycklig. En ganska omöjlig situation för den enskilde. Därför är det viktigt att också berätta andra berättelser om arbetslöshet. (Hänninen 1991.)

Hänninen (1991) undersökte de arbetslösas berättelser om arbetslöshet och hennes material bestod av 29 intervjuer med arbetare som blivit uppsagda från en fabrik. Intervjuerna sker efter cirka tre och cirka nio månader. Därefter har man skickat två enkäter cirka två och cirka tre år efter att jobbet gått förlorat. De undersökta har alltså inte själva berättat i berättelseform utan innehållet i berättelserna har insamlats via temaintervjuer vars material sedan rekonstruerats av Hänninen och hennes medforskare Lea Polso till olika typberättelser om den förlorade arbetsplatsen.

Genom sitt material kom Hänninen och Polso fram till att det finns andra berättelser än kriminalberättelsen och tragedin. Ur forskningsmaterialet kunde de rekonstruera typberättelser av tre olika arter: komedin, hjälteberättelsen och ironin. I tabell 4 nedan presenteras de olika berättelseformerna Hänninen hittade i sitt material samt vilka yttre omständigheter skulle gälla för att möjliggöra dessa alternativa berättelser.

Tabell 4 Berättelser som avviker från myterna om de arbetslösa enligt Hänninen (1991).

	Komedin	hjärteberättelsen	ironin
förutsätter	<ul style="list-style-type: none"> • möjlighet att ha sabbat en tid utan bekymmer för pengar • möjlighet att söka sig till en ny bransch 	<ul style="list-style-type: none"> • att man snabbt får ett nytt arbete likvärdigt det gamla 	<ul style="list-style-type: none"> • frihet från skulder och andra skyldigheter

Även om det inte alltid är en tragedi att förlora sitt arbete, är det klart att det för många faktiskt är det. Men det är ju till och med möjligt att en svår situation kan utvecklas till en god episod i livet.

1.4 Diskussion

De officiella rösterna ger en mångsidig, men också motstridig, bild av situationen på arbetsmarknaden och om de arbetslösa. Å ena sidan konstaterar man till exempel att arbetslösheten har makropolitiska orsaker och orsaker på mikronivå som den arbetslösa inte kan påverka, å andra sidan höjs röster för att arbetslösheten är själv vald eftersom de ekonomiska förmånerna uppmuntrar till ett sådant beteende. Även om de arbetslösa verkade ha fått sin röst hörd i en del undersökningar ville jag höra mer. De officiella rösterna inspirerade mig att lyssna till mina egna experter: studerandena på mina utbildningar.

2

Aktionsforskningen – min röst, och även andras

Den här delen av avhandlingen handlar mest om mitt äventyr⁴ som socialarbetaren som forskar i sitt arbete. Vad var det som fick mig att sätta igång mitt projekt? Vilka var mina teoretiska influenser? Vad ville jag veta? Vad hoppades jag att jag skulle uppnå?

Det är i den här delen av avhandlingen risken finns att jag blir för självcentrerad. Jag har ändå gjort ett medvetet val då jag i min text tar ut svängarna en aning för att beskriva mina känslor som åkt berg-och-dalbana under processens gång. Jag har känt iver, entusiasm, engagemang, oro, modlöshet och hopp och det försöker jag föra fram genom att inte hålla mig till ett strikt vetenskapligt språk.

Jag beskriver utbildningen som utgör kontexten för forskningen och redogör för forskningsprocessens gång. Jag tar upp teorierna som influerat mig. Förutom min röst finns det i texten andra röster: mina studerande, som ger respons på utbildningen, livsberättarna⁵, som berättar om sina liv och utvecklar utbildningen tillsammans med mig och forskarna, som dryftar aktionsforskningens väsen och det narrativa perspektivet.

2.1 Forskningskontexten

I detta kapitel presenterar jag utbildningen "Flexibelt i arbete" (min översättning, på finska Joustavasti työhön) som exempel på en

⁴ Begreppet äventyr har många betydelser, till exempel vågspel eller snedsprång (Norstedts svenska synonymordbok, 1999). Det är inte de betydelsena jag menar här. Jag använder uttrycket äventyr för att betona att aktionsforskningen förändrade rutinerna och startade en annorlunda tid i mitt arbete. För mig innebär äventyr en utmaning som lär mig något nytt och för mig vidare i min utveckling.

⁵ För att göra en skillnad mellan alla studeranden i mina grupper och de studerande som valde att berätta sin livsberättelse för mig har jag bestämt mig för att kalla de senare livsberättare. Begreppet livsberättare hänvisar alltså specifikt till de sex personer som deltog i livsberättelseintervjun.

sysselsättningsåtgärd och som min forskningskontext. Jag berättar vad det var som väckte min nyfikenhet och fick mig att starta aktionsforskningen med tonvikt på livsberättelser.

2.1.1 "Flexibelt i arbete" – en vägledande utbildning som exempel på sysselsättningsåtgärd och som forskningskontext

Utbildningen jag ansvarar för heter "Flexibelt i arbete" och den är en sysselsättningsåtgärd, en vägledande utbildning som syftar till att sysselsätta deltagarna antingen direkt ut på arbetsmarknaden eller in i yrkesutbildningar. Den lokala arbetskraftsbyrån upphandlar utbildningen och min arbetsgivare är en utbildningskoncern som handhar bl.a. yrkesutbildning på andra stadiet för ungdomar och vuxna, men också integrerande språkundervisning för invandrare och annan vägledande utbildning.

Min arbetsplats är alltså en skola och arbetet är också organiserat rätt "skolmässigt". Det här innebär att jag arbetar mycket självständigt; jag ansvarar ensam för utbildningens genomförande, men har en annan vägledande lärare som mitt arbetspar. Vi diskuterar hur utbildningen skall ske, men i praktiken har vi inte just någon gemensam tid för att tillsammans utveckla utbildningen. Våra arbetsavtal ger oss tid för det organisatoriska och för planeringsarbete 39 minuter per hel arbetsdag som består av sju timmar undervisning. Vi är dessutom båda anställda på deltid, vilket betyder att vi inte lyfter lön under de dagar vi inte har undervisning (med undantag för några planeringsdagar som gäller planering av större sammanhang, inte enskilda utbildningar, och några dagar som jag som ansvarig har för att utarbeta scheman, skriva svar på anbud och rapportera till arbetskraftsmyndigheten). Förutom att vi är två vägledande lärare på utbildningen, hoppar andra lärare in och tar hand om sådana delar av innehållet som kräver ett specialkunnande som jag och mitt arbetspar inte besitter (t.ex. lektionerna i informationsteknik).

Utbildningen är 50 arbetsdagar (10 veckor) lång och den består av 22 dagar närstudier på skolan och 28 dagar praktik ute i arbetslivet på olika

arbetsplatser. Under den första veckan utarbetar varje studerande tillsammans med sin vägledande lärare ett personligt studieprogram. Att varje studerande har en egen plan innebär också att utbildningens innehåll kan variera: någon är mer ute på praktik än andra, en annan kanske deltar i andra utbildningars undervisning för att bekanta sig med studierna i det ämnet. Gruppen kan alltså delvis splittras under utbildningens gång. Till saken hör också att en del studerande uppnår sina mål under utbildningens gång: någon flyttar över till en yrkesutbildning, en annan hittar ett jobb. Det händer att en studerande som är ute och frågar efter en praktikplats återvänder med ett arbetsavtal! Men det som ändå är viktigast är att den studerande efter avslutad utbildning starkt lever vidare sitt liv för att i framtiden aktivt kunna delta i arbetslivet.

Närstudiedagarnas innehåll består av fem olika helheter: 1) kartläggning av den egna livssituationen: förutsättningar för lärande, styrkor och kunskaper, möjligheter med avseende på framtida utbildning och arbete, 2) yrkes- och utbildningskunskap: de olika yrkenas krav, vårt utbildningssystem, studieekonomi, lokala utbildningsmöjligheter osv., 3) arbetslivskunskap: bl.a. den förändrade arbetsmarknaden och upprätthållande av arbetsförmåga, 4) jobsökning och 5) informationsteknik för att garantera alla grundläggande färdigheter i informationssökning och textbehandling. Den teoretiska undervisningen kompletteras med arbetspraktik.

I mitt arbete som vägledande utbildare på arbetskraftspolitiska utbildningar träffar jag vuxna människor, som vill (tillbaka) in i arbetslivet. Mina studerande är arbetslösa arbetssökande i de mest olika situationer. Deras ålder varierar mellan 19 och 61 år. En del är långtidsarbetslösa, andra har varit arbetslösa bara en kort tid. Någon har valt att stanna hemma med sina barn under en längre period, en annan har sagt upp sig för att söka sig till ett nytt yrke, någon har blivit uppsagd för att arbetsplatsen lagts ner eller på grund av andra, närmast personliga, orsaker. En och annan är tvungen att söka sig till nya uppgifter på grund av arbetsskador eller andra fysiska sjukdomar, och en del vill pröva om de överhuvudtaget klarar av att jobba efter till exempel långvariga mentala problem. Livets mångfald syns i grupperna av vuxna på väg in på nya karriärstigar.

Utbildningens av Arbetskraftsmyndigheten uttalade målsättning är att den studerande efter avslutad utbildning skall komma i jobb eller ha studieplats eller att den studerande har en klar plan för i vilken bransch han eller hon skall börja jobba eller utbilda sig. Själv upplever jag att utbildningen i grunden handlar om empowerment och att den har lyckats om den studerande efter avslutad utbildning är starkare och har tilltro till och hopp inför framtiden, även om planerna inte är fullständigt klara.

Inom strikta yttre gränser (bl.a. Arbetskraftsmyndighetens krav på kontroll att studerandena infinner sig på plats varje dag punktligt klockan 8.15 och avlägsnar sig prick klockan 15.15) strävar jag efter att förverkliga ett empowermentbaserat socialt arbete som stöder den studerandes motivation att aktivt gripa tag i sitt liv och förverkliga sina drömmar om sin arbetskarriär. Uttryckt på det här sättet låter det som om jag dagdrömmar och befinner mig i utopia, men nej, i och med att arbetet förankras i den kontext var och en lever i bygger det på det reella och resultatet blir till och med möjligt. Alla har inte samma tankar om det goda livet och alla strävar inte efter samma mål. Mitt mål är min studerandes mål och Arbetskraftsmyndighetens mål kan också tolkas på olika sätt, t.ex. genom att tänja på tidsperspektivet: målet är sysselsättning men tidpunkten för målets förverkligande är inte fastställt.

I slutet av utbildningen fyller varje studerande i arbets- och näringsministeriets, f.d. arbetsministeriets, webbresponsblankett Opal. Överlag har responsen på utbildningen varit god; på en skala från 1 - 5 ligger vårt medeltal kring 3,8 (3,1 - 4,4). På frågan Utbildningen har motsvarat mina förväntningar var medeltalet 4,0. Då jag jämförde responsen under de senaste åren (hösten 2005 - hösten 2007) har responsen på utbildningen kontinuerligt småningom utvecklats till det bättre. Responsen har ungefär motsvarat den fingertoppskänsla jag själv och mina kollegor haft efter avslutad grupp. På skolan följer vi lärare naturligtvis med responsen. I synnerhet sådant som kritiserats vill vi utveckla och samtidigt ta vara på det som får positiv respons.

I tabell 5 presenterar jag sådant som vi enligt de studerandes respons från hösten 2007 borde utveckla och sådant vi redan lyckas rätt bra med. I sista kolumnen med rubriken Kritik finns frågor vars svar visar att de studerande

inte varit så nöjda. I kolumnen Inte kritik men oroande finns sådant som inte fått direkt dålig respons (medeltal 4,1) men som jag och min närmaste kollega upplever att vi bör ta fasta på och förbättra (15,8 procent av de svarande bedömde växelverkan som 3=nöjaktig), i den första kolumnen Positiv respons finns rosorna som vi skall jobba för så de förblir rosor.

Tabell 5 En sammanfattning av de studerandes svar på en del av frågorna i responsen hösten 2007.

Positiv respons	Inte kritik men oroande	Kritik
<ul style="list-style-type: none"> • eleven har fått uppmuntran och stöd i sin inlärning (medeltal 4,4) • handledningen under studietiden (medeltal 4,2) • utbildningen har förtydligat mina karriärplaner och min livssituation (medeltal 4,2) 	<ul style="list-style-type: none"> • växelverkan mellan lärare och elever (medeltal 4,1) 	<ul style="list-style-type: none"> • läromedlen som använts inom utbildningen har utgjort ett stöd för min inlärning (medeltal 3,5) • undervisningsarrangemangen (medeltal 3,5) • genomgången av målen för utbildningen i början av studierna (medeltal 3,8) • elevernas möjlighet att påverka genomförandet av utbildningen (medeltal 3,3) • utmaningen i de studieuppgifter jag har fått (medeltal 3,2)

I webbresponsen ges också möjlighet att fritt formulera sina svar. Vi får läsa om både glädje, uppfyllda drömmar och besvikelser. En studerande ville också framföra, att det kanske inte alltid är frågan om lärarnas insats eller undervisningsarrangemangen om utbildningen inte motsvarar de egna förväntningarna. Den studerande skriver så här i Opal (2007) (mina översättningar av citat finns härefter i fotnoterna):

"Koulutus muodostuu jokaiselle sellaiseksi kuin hän haluaa sen tehdä. Aikuista ihmistä kun ei voi pakottaa osallistumaan tai oppimaan. Koulutus antaa välineet ja mahdollisuuden saada jotain muutosta aikaan, on eri asia ottaako sen mahdollisuuden vastaan. Itse otin, ja nyt olen (pitkällä) matkalla kohti haluamaani ammattia. Olen tyytyväinen koulutukseen ja tukeen jota ohjaajilta sain. Tästä oli minulle oikeasti hyötyä!"⁶

Då jag och min närmaste kollega diskuterade responsen reagerade vi båda med förvåning på några svar. Vi blev nästan förskräckta över att en del studerande upplevde att vi inte gått igenom målen för utbildningen i början av utbildningen. Likaså upplevde vi att något gått snett om de studerande inte ansåg sig ha möjlighet att påverka genomförandet av utbildningen, då det ju är meningen att det personliga studieprogrammet skall garantera en så gott som skräddarsydd utbildning för var och en.

2.1.2 Forskningsfrågan utformas

Både Hämmäläinen & Tuomas (2006) och Malmberg-Heimonens (2005) forskning kring sysselsättningsåtgärdernas effekter bygger på register och data insamlat genom enkäter. Den här typen av forskning kan sägas representera så kallad officiell kunskap, som kännetecknas av att man ser på sina objekt på avstånd. Den officiella kunskapen förlitar sig på befästa typer av frågor till och med då man närmar sig sina objekt och önskar svar direkt av dem. Den officiella kunskapen presenteras som en sorts offentlig kunskap och den reflekterar det som de starka, officiella institutionerna anser vara sant. (Hänninen & Karjalainen & Lahti 2006, 3-4.) Parpo (2007) använde sig av både kvantitativt material och intervjuer för att få med de arbetslösas egen röst. Jag ville gå ett steg längre med min forskning, jag ville bredda perspektivet ytterligare och lyfta fram en annan kunskap, en kunskap som producerats nära dem den gäller, tillsammans med dem.

⁶ Utbildningen blir för var och en sådan hon/han vill göra den till. Man kan inte tvinga en vuxen människa att delta eller lära sig. Utbildningen ger redskapen och möjligheten till förändring, det är en helt annan sak tar man emot den möjligheten. Jag gjorde det, och nu har jag påbörjat (den långa) vägen mot yrket jag vill ha. Jag är nöjd med utbildningen och det stöd jag fick av vägledarna. Det här var verkligen nyttigt för mig!

Samtidigt ville jag involvera de studerande i att utveckla utbildningen så att de själva också skulle bli delaktiga och förhoppningsvis uppleva att de kan påverka utbildningen. Jag ville utforska utbildningens möjligheter att ta vara på vars och ens personliga plan för sitt framtida arbetsliv. Hur uppfattar mina studerande sitt utgångsläge och sina möjligheter på arbetsmarknaden? Vad berättar de i sina livsberättelser? Ger livsberättelserna nya perspektiv på framtidsplanerna?

Sammanfattat:

Utvecklingsuppgiften:

Att utveckla upplägget för en arbetskraftspolitisk utbildning som fokuserar på karriärplanering: kan livsberättelserna vara ett sätt att tillsammans med deltagarna utveckla karriärutbildningarna till det bättre?

Forskningsfrågorna:

Livsberättelser i karriärplanering:

- hur konstruerar vuxna på arbetskraftspolitisk karriärutbildning sin livsberättelse i förhållande till arbetslivet och det samhälle som vi lever i

- hurdana nya perspektiv ger livsberättelserna för

- den individuella arbetslivskarriären
- arbetskraftspolitiska utbildningar som sysselsättningsåtgärd

Mitt dubbla syfte ledde till att jag valde aktionsforskning som mitt forskningsstrategiska närmandesätt. Inspirerad bl.a. av Vilma Hänninens teori om det narrativa kretsloppet och de inre berättelserna (Hänninen 2000; 2004) tänkte jag att livsberättelser kunde vara ett sätt att tillsammans med studerandena närma oss svar på forskningsfrågorna.

I följande kapitel går jag genom en granskning av litteratur in på den teoretiska bakgrunden till mina metoder aktionsforskning och livsberättelser, för att sedan i kapitel 2.3 beskriva aktionsforskningsprocessen.

2.2 Aktionsforskning och livsberättelser

2.2.1 Aktionsforskning

Aktionsforskning är ingen egentlig forskningsmetod, snarare handlar det om ett forskningsstrategiskt närmandesätt, som kan bruka olika forskningsmetoder som redskap.

Karakteristiskt för aktionsforskning är att aktiviteten och forskningen sker samtidigt samt att man strävar efter att få omedelbar praktisk nytta av forskningen. Aktionsforskningen har som målsättning att både forska i och utveckla en aktivitet samtidigt, den har alltså en dubbel uppgift. (Heikkinen 2007, 196.) Aktionsforskningen hjälper människor att studera verkligheten för att kunna förändra den, och den hjälper människor att förändra verkligheten så att de kan forska i den (Kemmis & Wilkinson 2002, 21). Kuula (1999, 10) konstaterar att det alltid funnits och kommer att finnas forskning vars syfte är att finna lösningar på upplevda praktiska problem.

I aktionsforskning strävar man alltså efter att förändra den verklighet man undersöker. Man vill förändra sociala handlingssätt genom att ta människorna, som är aktiva i praktiken, med i forskningen. De, som på sätt och vis skulle ha varit forskningens objekt, blir nu delaktiga subjekt i forskningen. (Kuula 1999, 9.) Kuula (2006) sammanfattar att det är typiskt för aktionsforskning att den är inriktad på praktiken, att den utgår från ett problem, att både de som man undersöker och forskaren själv är aktiva i förändringsprocessen samt att förhållandet mellan forskaren och deltagarna baseras på samarbete, samverkan.

Detta medför:

1. Forskningens målsättning är inte enbart att beskriva eller förklara den sociala verkligheten. Forskningen strävar efter förändringar. Förändringen kan ske eller så sker den inte. Förändringen kan också vara något annat än man från början tänkt.
2. De man undersöker är subjekt. Forskningsgreppet inbegriper detta krav. De man undersöker är själva med i forsknings- och förändringsprocessen.

3. Med hjälp av förändringen kan man producera en särskild, egen form av kunskap om det man undersöker. Å ena sidan svarar forskningen på frågan hur de undersökta målen kan förändras, å andra sidan svarar man också på varför något inte förändras. I fall då ingen förändring sker kan man få fram attityder, maktstrukturer, arbetskulturer m.m. som eventuellt inte skulle synas om man utförde forskningen med någon annan metod.

(Kuula 2006)

Enligt Saari (2007) forskar den samhällsvetenskapliga aktionsforskaren i människors sociala handlingar. Denna praktik tenderar att bli rutin och övergå i självklara handlingsmönster. Vilka målsättningar betjänar praktiken som följer rutinerna och de befästa handlingsmönstren? En central målsättning för forskningen blir att medvetet begrunda och granska praktiken. Åtminstone två olika synvinklar kan styra aktionsforskningen:

- Man utvecklar nya handlingsätt utgående från relevanta nya teorier.
- Man prövar nya handlingsätt och behandlar försöken som erfarenheter som öppnar ögonen och väcker tankar. Försöken visar att man behöver bryta de gamla mönstren och man kan börja utveckla nya och bättre handlingsätt som ersätter de gamla mönstren.

Förändringsförsöken, dvs. interventionerna, leder i allmänhet till att många tidigare omedvetna tänke- och handlingsätt nu framträder. Forskning som inriktar sig på förändring kan få fram många synvinklar och idéer om hur man borde och också kan utveckla praktiken. Även forskningsproblemet kan i sådana här fall förändras under forskningsprocessens gång. För att forskningen skall främja utvecklingen av praktiken kan forskaren bli tvungen att om och om igen definiera närmandesätten, synvinklarna, teorierna och fenomenen hon eller han bör lägga märke till på nytt. (Saari 2007, 123-124.)

I aktionsforskningen strävar man inte efter så kallad objektiv kunskap. Tvärtom, forskaren är själv en del av forskningen, forskaren föreslår förändringar och påverkar målgruppen som han forskar. Forskaren har ju som målsättning att få igång en förändring och intervenerar i förloppet.

Aktionsforskningen ger alltså upphov till kunskap som är en tolkning ur ett visst perspektiv. (Heikkinen 2007, 205.)

Reflektion är en utgångspunkt i aktionsforskning. Man utgår från att det enda sättet att förstå sitt arbete och få igång en utveckling är att börja reflektera, fundera över sina egna upplevelser av praktiken. (Syrjälä & Ahponen & Syrjäläinen & Saari 1994, 35.) Målet är att finna ett sätt att studera fenomenen genom att reflektera. På det sättet kan man se den vardagliga praktiken i ett nytt sken. (Heikkinen 2007, 201.)

Reflektion innebär att man ser på sig själv, sina tankar och sin verksamhet, som om man var utanför sig själv. Det tänkande subjektet betraktar sitt eget tänkande. Man ser sig själv och de egna handlingarna och tankarna från ett nytt perspektiv och strävar efter att förstå varför man tänker som man gör och varför man gör som man gör. (Heikkinen 2007, 202.) Syrjälä m.fl. (1994) konstaterar att den professionella utvecklingen till lärare eller socialarbetare fortgår under hela det yrkesverksamma livet. Den grundläggande utbildningen kan enbart ge förutsättningar för att man skall förbinda sig vid en kontinuerlig professionell tillväxt. (Syrjälä m.fl. 1994, 35.)

Aktionsforskningen kan skisseras upp som en självreflekterande cirkel bestående av observation, reflektion, planering och aktivitet. Flera på varandra följande cykler bildar en spiral som går framåt i tiden. Heikkinen (2007) menar dock att aktionsforskaren inte skall haka upp sig på modellen, då man i verkligheten inte alltid i en aktionsforskningsprocess kan följa skedena till punkt och pricka. Modellen är närmast principiell och den ger en antydning om hur processen kan gå till. En annan brist i modellen är också den att man lätt får för sig att verksamheten är progressiv, framåtgående och ständigt i utveckling. Verkligheten är mer komplicerad än så, det ena föder det andra, och många gånger tar aktionsforskningen en helt ny, på förhand oplanerad, vändning. Aktionsforskningen har en naturlig förmåga att lyfta fram nya forskningsuppgifter som man inte väntat i början av projektet. (Heikkinen 2007, 202-204.)

Ett annat centralt drag i aktionsforskningen är samhörigheten. Forskningen sker kring verksamheten i en grupp, må det vara t.ex. en arbetsplats eller ett klassrum. Alla i gruppen deltar i forskningen. En del aktionsforskare betonar

hela gruppens delaktighet i processen (t.ex. Stringer 1995 i Heikkinen 2007, skriver om community-based action research) andra betonar mer självreflektionen i aktionsforskningen, den självreflekterande verksamheten. Kemmis (1994 i Heikkinen 2007) kallar sitt närmandesätt för participatory action research. Han kombinerar både samhörigheten och självreflektionen, och menar att forskningen ofta sätts igång av en person, men att den så småningom kommer att beröra en hel grupp människor. (Heikkinen 2007, 205-206)

Utgående från den kritiska teorins tradition kan man förstå aktionsforskning som en del av berättelsen om mänsklighetens frigörelse, dvs. upplysningens projekt. Målet för aktionsforskningen blir deltagarnas utveckling. Den kritiska aktionsforskningen inom pedagogiken bygger på Frankfurtskolans kritiska teori. Det handlar om att genom förändringar frigöra människor. Inom pedagogiken frigörs läraren och eleverna genom en kritisk granskning av pedagogikens tillämpningar och den strukturella ramen för undervisning. Den kritiska aktionsforskningen strävar efter att synliggöra strukturer och öka medvetenheten hos deltagarna så att de sedan kan frigöra sig. Rätt aktionsforskning är emanciperande – felaktigt använd blir den bara teknik, en metod bland andra, utan frigörande effekt. (Kuula 1999, 61-80.)

Man har också sett aktionsforskningen som ett särskilt sätt att tänka, som pragmatisk filosofi eller som en samhällelig folkrörelse (Heikkinen 2007, 196). Wilfred Carr (2006) menar att aktionsforskning kan förstås som en postmodern praktisk filosofi vars rötter finns i den filosofi Aristoteles utvecklade i Den Nikomachiska etiken. Enligt Carr ville Aristoteles få fram vilket sätt att resonera, vilken form av kunskap och vilken sorts filosofi som är lämplig för olika typer av mänskligt handlande. Han skiljde på två olika typer av handlingar: poiesis, som innebär att man producerar, tillverkar eller skapar något, och praxis, vars mål är att utforska det goda genom att tillämpa det goda, för att därmed få insikt i det goda, för att åter tillämpa det goda. (Se tabell 6 nedan)

Tabell 6 Motsvarigheter i Aristoteles och postmodernt vetenskapligt tänkande enligt Wilfred Carr (2006).

handlingar	Mål	tänkande	kunskap	filosofi	
				grekerna	idag
<i>poiesis</i> producera, tillverka, skapa	<ul style="list-style-type: none"> • instrumentellt, dvs. ett medel för att nå ett på förhand bestämt mål • förutsätter att man behärskar kunskap, metoder och färdigheter 	<i>technē</i>	teknisk expertis, hantverkarnas handlingar	produktiv filosofi	tillämpad vetenskap
<i>praxis</i> att handla att förstå det goda genom handlingar	att gradvis förstå det godas idé, som är grunden för ett moraliskt värdefullt liv, dvs. det goda livet	<i>phronesis</i> en moralisk och intellektuell dygd oskiljbar från praxis	<ul style="list-style-type: none"> • en dialektisk, reflektierande process där mål och medel växlar: kunskapen om det goda tillämpas och tillämpningen omformar kunskapen om det goda • moget övervägande, reflektion, bedömning 	praktisk filosofi	aktionsforskning

Aristoteles praktiska filosofi och aktionsforskning liknar varandra på åtminstone tre sätt, båda:

- ser det etiskt välorienterade mänskliga handlandet som sitt unika forskningsområde,
- kan definieras som en form av reflektiv forskning som utförs av praktiker för att förbättra sin egen praktik samt sin förståelse av praktiken och situationerna den ingår i,
- accepterar att praktiken genomsyras och leds av en kunskap, som är kontextbunden och inte kan separeras från sin praktiska kontext.

Aktionsforskning blev alltså mitt forskningsstrategiska närmandesätt. Min forskning genomsyrades även av ett narrativt perspektiv.

2.2.2 *Narrativitet och det narrativa kretsloppet*

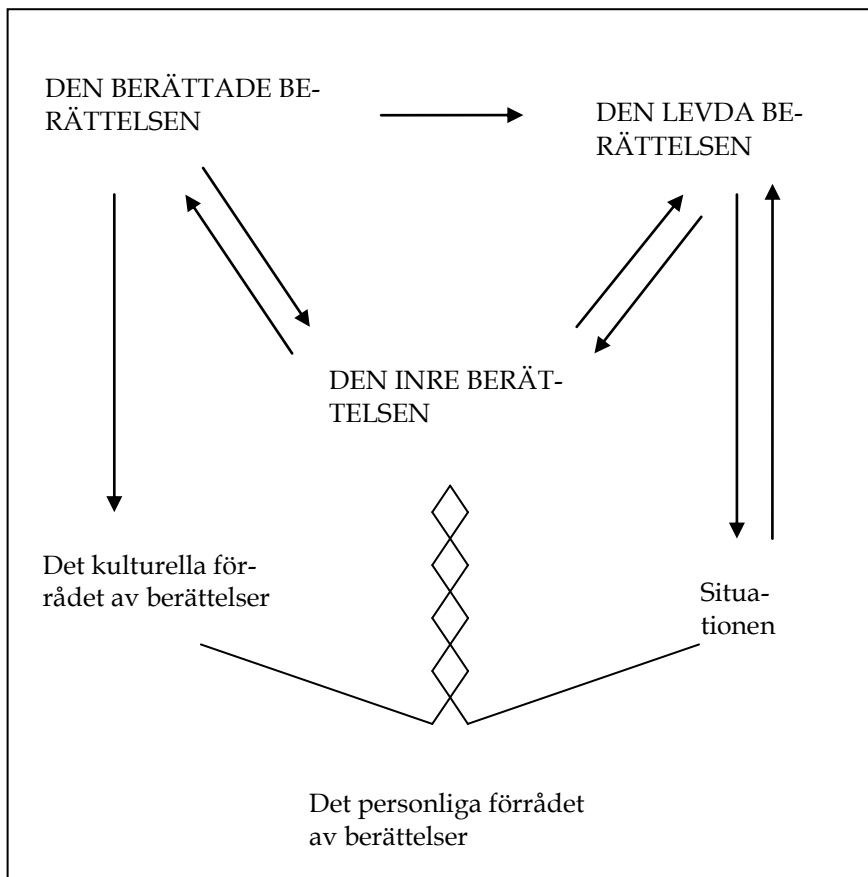
Ursprunget för begreppet narrativitet kan vi hitta i latinet där substantivet *narratio* betyder berättelse och verbet *narrare* att berätta. Det narrativa betraktelsesättet är ingen metod, inte heller en skola, utan en spridd formation av forskning i samband med berättelser. Det är en vid referensram som kännetecknas av att uppmärksamheten riktas mot berättelser, som producerar och förmedlar verkligheten. Relationen mellan forskning och berättelser kan ses ur två huvudsakliga synvinklar: å ena sidan använder man i forskningen berättelserna som material, å andra sidan kan man förstå forskning som att man producerar en (rationell) berättelse om världen. (Heikkinen 2001, 185-186.)

Den narrativa forskningen kan ses som ett uttryck för misstron som på senare tid riktats mot den modernistiska kunskapsordningen. Den postmoderna uppfattningen om kunskap ifrågasätter skarpt den modernistiska vetenskapens objektiva sätt att tala och illusionen om en neutral kunskap fri från värderingar. Heikkinen (2001, 187-188) hänvisar till Toulmin (1998) när han skriver att den modernistiska vetenskapen har strävat efter ett betraktelsesätt, som inte är bundet till kontext och som är tidlöst och allmängiltigt. Konstruktivismen, som det narrativa betraktelsesättet bygger på, betonar att människorna bygger upp, det vill säga konstruerar, sin kunskap och sin identitet genom berättelser. Verkligheten är inte en, snarare finns det olika verkligheter, som konstruerats av människor i växelverkan med varandra. Den narrativa forskningen har ingett kuvade och marginaliserade grupper mod att skapa egna berättelser, som hjälper dem att frigöra sig från de berättelser, som dominerar i "de stora berättelserna".

Den grundläggande tanken i det narrativa betraktelsesättet är att berättelser har en central betydelse för hur människan strukturerar sitt tänkande och sitt liv (Hänninen 2000, 15). Berättelser handlar om skiften i våra avsikter (Bruner 1986, 17). Berättelserna inverkar på två olika plan: för det första är berättelserna ett redskap för att förstå både egna och andras handlingar och upplevelser och ge dem mening. Berättelsen är också en form för förståelse och meningsskapande. I den här betydelsen är berättelsen en representation av verkligheten. Å andra sidan bygger berättelserna upp den verklighet, som

vi lever och verkar i. Verkligheten visar sig som de berättelser vi införlivat från den egna kulturen samtidigt som de avsiktliga berättelser vi berättar om oss själva upprätthåller eller förändrar kulturen och verkligheten omkring oss. (Valkonen 2007, 26.)

Vilma Hänninen utvecklade i sin doktorsavhandling *Sisäinen tarina* (2000) teorin om den inre berättelsen som en del av det narrativa kretsloppet. I figur 1 finns en schematisk bild över kretsloppet.

Figur 1 Det narrativa kretsloppet enligt Vilma Hänninen.

Vilma Hänninens modell för det narrativa kretsloppet bygger enligt henne på idéer som presenterats bl.a. av Jerome Bruner (1987), David Carr (1986) och Theodore Sarbin (1986) och den beskriver tre olika former för berättelser:

den berättade, levda och inre berättelsen. Pilarna i modellen bör inte ses som mekaniska kausala relationer utan snarare som att de visar hur betydelser förflyttas från en berättelsesfär till en annan. Modellen är förenad med tanken att självet (the self) konstitueras i nätverket av sociala, kulturella och materiella villkor och att självet ses som en aktiv agent i relation till både den diskursiva och materiella verkligheten. I modellen uppfattas också människan som kapabel att (åtminstone delvis) förändra sitt själv. (Hänninen 2004.)

Den inre berättelsen kan ses som en kontinuerlig mental process som inbegriper ett flertal delberättelser som omfattar olika längd i tid och som är mer eller mindre reflekterade. Den inre berättelsen är inte nödvändigtvis medveten och den har många funktioner: den ger det förgångna mening och tillhandahåller visioner inför framtiden, den definierar individens narrativa identitet, artikulerar värderingar och normer och hjälper individen att reglera sina emotioner. Den inre berättelsen kan ses som en central organisatör av våra upplevelser och handlingar. (Hänninen 2004.)

Det kulturella förrådet av berättelser består av alla de berättelser individen kommer i kontakt med under sitt liv. Berättelserna kan vara allt från skvaller, reklamsnuttar på TV och sagor till berättelser från det verkliga livet. I alla kulturer och subkulturer bildar berättelserna hierarkier; vissa berättelser har större kraft och makt än andra, de är dominanta. (Hänninen 2004.)

I det postmoderna samhället överhöljs vi av berättelser och det verkar som om individen kunde välja och vraka bland dem precis som hon vill. I verkligheten är våra valmöjligheter ändå begränsade av vilka berättelser som anses vara lämpliga och passande. Det personliga förrådet av berättelser blir relevant då individen tar till sig berättelserna i det kulturella förrådet och gör dem till sina: individen väljer och anpassar, ibland till och med motstår, de kulturella berättelsemodeller som står till hennes förfogande, för att passa in dem i sina tidigare upplevelser och sin världsbild. (Hänninen 2004.)

Även om den berättade berättelsen kan ses som det bästa fönstret till den inre berättelsen, reflekterar den ändå inte den inre berättelsen som sådan. Den berättade berättelsen är alltid dialogisk; den är alltid delvis konstruerad med tanke på en (verklig eller inbillad) åhörare och beaktar lyssnarens

förväntningar och värderingar. Den berättade berättelsen brukar en vokabulär som berättaren förväntar att åhöraren skall förstå. (Hänninen 2004.)

Den berättade berättelsen kan också förändra den inre berättelsen. En dialog med åhöraren kan öppna nya perspektiv och förmå berättaren att fokusera på sådant som tidigare gått obemärkt förbi. Detta kan leda till nya sätt att berätta sin historia och den nya berättelsen kan kännas som personligen sann och autentisk. Endast genom att omforma den inre berättelsen kan den berättade berättelsen påverka individens känslor och handlingar. Och den inre berättelsen igen kan omforma den levda berättelsen då den inre berättelsen också består av förväntningar och förutsägelser inför framtiden. Den inre berättelsen styr individens handlingar i och med att den ställer upp målsättningar och värderingar och planerar för måluppfyllelse. Den levda berättelsen visar hur adekvat och realistisk den inre berättelsen är. (Hänninen 2004.)

2.2.2.1 Att klara av arbetslösheten genom en ny berättelse

Hur klarade den arbetslösa i Finland av sin situation som arbetslös på 1990-talet under depressionen? frågar Vilma Hänninen (1996) och analyserar 33 självbiografiska berättelser som har publicerats i en bok: *Työttömän tarina* (Laaksonen & Piela 1993 i Hänninen 1996). Berättelserna i boken är skrivna av män och kvinnor, som jobbat i alla möjliga yrken. Hänninen är medveten om att dessa människor inte representerar vem som helst, eftersom redan det att man deltar i en tävling och kan skriva om sina upplevelser, visar att man har en förmåga att reflektera och uttrycka sina tankar som vem som helst inte har.

Hänninen (1996) rekonstruerar en berättelse utifrån de berättelser hon eller han har till sitt förfogande och hon konstaterar att berättelserna bildar ett kontinuum från verkligt elände till positiva sidor av att bli arbetslös.

Den arbetande människans narrativ speglar den stora berättelsen om det moderna: människan är aktiv, har kontroll och utvecklas. Den arbetslösas berättelse om sig själv som den arbetande, förtjänande, duktiga människan får sig en allvarlig törn. Hon eller han känner sig utstött från samhället. Efter

en tid av förträngning och försök att upprätthålla berättelsen börjar hon förtvivla, för att småningom bygga upp en ny berättelse: den arbetslösa berättelse. Den arbetslösa människan ses som fri från det ekorrhjul arbetslivet medför, istället börjar hon förverkliga mer grundläggande värden, som att ta hand om nära och kära, hem och miljö. Hon hittar livets mening i privatlivet och återskapar kontakten till naturen. Hänninen menar att den arbetslösa människans narrativ speglar romantikens stora berättelse: icke alienerad aktivitet, känsla, närvaro och en känsla för naturen.

För att den nya inre berättelsen skall hjälpa individen vidare i livet krävs att den är upplyftande. Hänninen konstaterar att den levda berättelsen bör vara iståndsättande. Detta innebär att de faktiska förhållandena måste ge berättaren möjligheter. Om de faktiska förhållandena är sådana att det finns små chanser att hitta nytt arbete, motiveras den arbetslösa inte till att söka jobb. I stället uppmuntras han eller hon till andra aktiviteter eller till att hitta mening i att inte göra just något alls. Den berättade berättelsen blir en del av det kulturella förrådet av berättelser då den berättas för en publik. Hänninen ser att nutidens utmaning är att kombinera berättelserna till en ny berättelse som inbegriper att människan är en erkänd medborgare och lever i harmoni med sig själv, andra människor och naturen. (Hänninen 1996.)

Tabell 7 Kriterier för att berättelsen skall vara god, det vill säga hjälpa individen att finna mening i sitt liv trots svåra förändringar (Hänninen 1996).

BERÄTTELSENA	INRE	LEVD	BERÄTTAD
bygger på	upplevelser	faktiska förhållanden	olika former av social begriplighet
bör vara	uppbygglig, upplyftande	bemyndigande, iståndsättande	frigörande, emanciperande
	<i>edifying</i>	<i>empowering</i>	<i>emancipatory</i>

Min forskning initierades av mitt behov av mer kunskap och nya redskap i mitt arbete. Jag blev nyfiken på de studerandes egna berättelser och ville få fram deras egna stämmor. Förutom att det narrativa närmandesättet tilltalade mig hade det många fördelar: genom berättelserna kunde vi, mina

studerande och jag, tillsammans föra fram just våra röster. Samtidigt hoppades jag att livsberättandet skulle gagna varje livsberättare personligen.

2.3 Aktionsforskningsprocessen

"Att våga är att förlora fotfästet en liten stund. Att inte våga är att förlora sig själv."

Søren Kierkegaard

I det här kapitlet beskriver jag hur min aktionsforskning fortskred från planering till förverkligande. Min text bygger på olika material: min forskningsdagbok, de transkriberade livsberättelserna, mitt egenhändigt utarbetade material till livsberättarna samt på responsen från dem.

2.3.1 Planering och start

Det är viktigt för mig att det jag gör har betydelse. Det skall vara betydelsefullt för mig själv, men gärna också för andra. Jag vill också ha förändring. Om något inte fungerar, vill jag ändra. Och jag vill göra det jag gör tillsammans med andra. "Ensam är stark" är inte min melodi, jag tror på samverkan. Ändå är det mycket jag vill göra själv, på mitt sätt.

Jag var missnöjd med mitt arbete på många plan: studentresponsen visade på att det fanns en brist i vår kommunikation även om det egentligen inte var ett dramatiskt stort problem, och jag själv upplevde att jag inte tillräckligt bra själv förstod mina studenter faktiska situation. Jag saknade tid och möjligheter att förbättra och utveckla mitt arbete, och jag medger nog att jag kände att det gått slentrian och rutin i det. Jag saknade utmaningar.

För mig innebar aktionsforskning som forskningsstrategiskt närmandesätt att jag hade lov att uppfylla mina egna önskemål på vilket sätt jag ville gå tillväga i utvecklingen av mitt arbete. När jag för min chef presenterade min aktionsforskningsidé och lovade utveckla arbetet som en del av mina studier, fick jag gå ner i arbetstid och kunde också använda skolans utrymmen.

Det narrativa passade in i min forskning eftersom en förändring av berättelser kan förändra verkligheten. Inspirerad av Georg Wilhelm Friedrich Hegels (1770-1831) tankar om utvecklingens fortskridande i en dialektisk

process där teser bemöts av antiteser och tillsammans bildar synteser (se t.ex. Copleston 1985 vol. VII, 159-188; Fredriksson 1994) tänkte jag i grova drag enligt beskrivningen i figur 2.

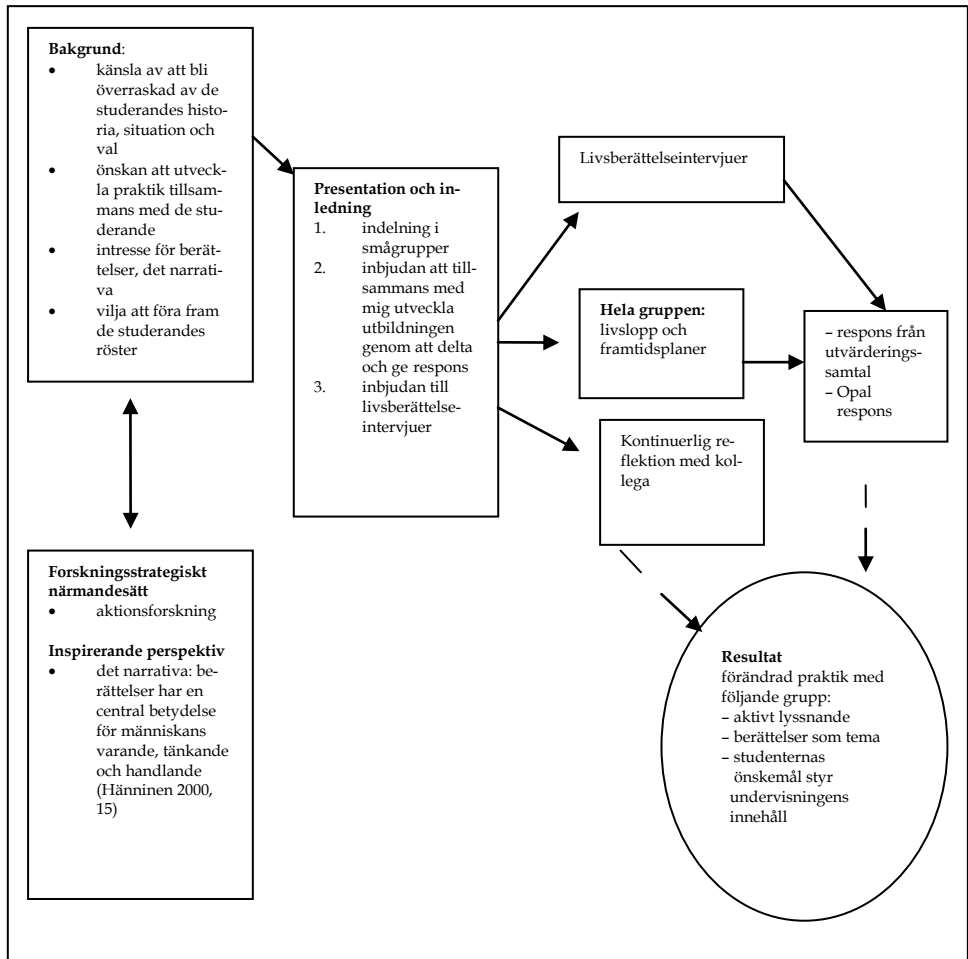
tes den berättade berättelsen nu	→	antites den berättade berättelsen mot den berättade berättelsen nu	→	syntes den nya berättelsen
den officiella kunskapen om orsaker till arbetslöshet och vad som kan förbättra sysselsättningen menar att arbetslösa skall sysselsättas genom åtgärder, t.ex. genom karriärkurser som har ett givet innehåll ↓ detta fungerar bra för en del, sämre för andra	→	de arbetslösa har sina egna, subjektiva berättelser, som påverkas av tesens berättelser, men tesens berättelser kan omformas av de arbetslösas berättelser förutsatt att dessa berättelser får berättas och lyfts fram	→	åtgärderna omformas av de arbetslösas berättelser

Figur 2 Tes, antites, syntes. Hegels dialektiska process som bakgrundsidé.

I aktionsforskning utvecklar man praktiken till det bättre genom att använda sitt förnuft. I den traditionella forskningen skall forskaren vara objektiv och hålla sig utanför det han undersöker, aktionsforskaren däremot handlar och agerar aktivt, och försöker inte ens ställa sig utanför och förhålla sig neutral. I aktionsforskning strävar man efter att skapa tro på människors egna förmågor och handlingsmöjligheter. Man hjälper människor att tala om sina angelägenheter på sitt eget sätt på sin fason, med sin egen röst. Aktionsforskning handlar alltså om empowerment. Forskaren startar förändringen och uppmanar människor att ta tag i saker och ting så att utvecklingen gagnar dem själva. Aktionsforskningens mål är att frigöra och bemyndiga (empower) alla deltagare, också forskaren. (Heikkinen 2006, 16-19; Heikkinen & Rovio 2006.) Det här är verkligen min melodi. Och för att hänga med i mina egna reflektioner började jag föra forskningsdagbok. I

dagboken skrev jag ner tankar och idéer men också känslor som väckte nya tankar.

Jag planerade forskningen innan gruppen, som jag ville involvera i utvecklingsarbetet, startade. I figur 3 finns planen för hur jag tänkte mig att forskningen skulle gå till (i bilden finns också inritat resultatet som jag naturligtvis inte kände till i planeringsskedet). Utifrån denna skiss satte jag igång.

Figur 3 Den ursprungliga planen för min aktionsforskning och resultatet av den.

Analysen av livsberättelserna hade inte så stor betydelse för jag fokuserade mer på berättarnas egna tankar huruvida de upplevde att de haft nytta av att

berätta sin livsberättelse. Gav berättandet dem nya idéer inför framtiden, ändrade berättandet deras syn på sig själv och sin situation? Resultatet i bilden är vad den här delen av processen ledde till i de följande grupperna.

För att aktivera och inspirera gruppen med i aktionsforskningen utarbetade jag en presentation av utbildningen och av forskningsprojektet. I min dagbok skrev jag:

"Jag planerar nästan i panik. Imorgon, om tio timmar, startar gruppen och det känns som om allt ännu var på hälft. Tankarna glider undan. Jag är rädd och osäker. Jag har svårt att tro på det här även om jag vet att det är nu eller aldrig."

När gruppen väl startat berättade jag för de studerande om vilken betydelse berättelser har för människan och erbjöd var och en en möjlighet att utforska sin egen livsberättelse genom att berätta den för mig. Kanske den berättade livsberättelsen kunde ge nya idéer och perspektiv inför framtiden? För att det skulle vara lättare för de studerande att fundera och diskutera allt som skedde delade jag in gruppen på tolv personer (7 kvinnor, 5 män) i tre smågrupper. Jag kallade smågrupperna hembor för jag ville betona att den lilla gruppen var vars och ens trygga hemmalag där man kunde ventilera sina tankar och känslor. Dessutom utarbetade jag en blankett för att följa med sitt eget lärande och bli mer medveten om vad som händer, vad man tänker och känner, dvs. en inlärningsdagbok. I dagboken fanns också med en skala för humöret under dagens lopp.

I utbildningen ingår att jag tillsammans med den studerande utarbetar en personlig inlärningsplan. I ett samtal på tumanhand fyller vi i en blankett som innehåller bl.a. frågor om utbildning och arbete, men huvudsakligen handlar samtalet om hur de 50 dagarna vi har tillsammans kan utformas så att var och en kan nå sina egna målsättningar för utbildningen. Eftersom de studerande har sinsemellan så olika bakgrund, de är ju i olika åldrar, har olika yrken och varierande förutsättningar, är det klart att programmet måste vara flexibelt. Under dessa samtal frågade jag varje studerande om den godkände att delta i aktionsforskningen och om han eller hon ville berätta sin livsberättelse. Alla godkände aktionsforskningsprojektet och sex studerande, dvs. fyra kvinnor och två män, ville utforska sin livsberättelse. Den yngsta

livsberättaren var 24 år gammal, den äldsta 53. Två av berättarna hade invandrarbakgrund.

Förutom att varje studerande hade en egen personlig övergripande plan för utbildningen tog jag studerandena med i utformningen av undervisningsinnehållet på olika sätt. Jag startade många gånger dagarna genom att dela ut tomma lappar och bad dem skriva vad de funderar på just nu. Dagens undervisning påverkades av vad de upplevde som viktigt just för tillfället. Vi besökte också arbetsplatser enligt studerandenas önskemål och studerandena själva utarbetade tillsammans ett papper med frågor om vad som är viktigt att veta om den arbetsplats där de skulle göra sin praktik.

Vid ett tillfälle blickade alla studerande tillbaka på sitt liv och ritade upp sitt livslopp hittills med fokus på arbetslivet. I sina hembor berättade de för varandra det de ville berätta. Ingen tvingades berätta och i storgrupp behandlade vi inte uppgiften på annan nivå än att vi diskuterade hur det kändes att göra en sådan uppgift och hade man kommit ihåg något man inte tänkt på förr och som kunde ha betydelse för framtidsplanerna.

Åt mina livsberättare, dvs. studerandena som ville berätta sin livsberättelse för mig, skrev jag ett brev där jag inbjöd dem till livsberättelseintervjun. I brevet berättade jag att forskningens syfte var att öka kunskapen om människors livsberättelser med fokus på arbetsliv och karriärval. Jag ville också se hur berättandet av livsberättelsen och den medvetna bearbetningen av den syns i framtidsplanerna. Dessutom hoppades jag att livsberättaren själv skulle ha nytta av att berätta och bearbeta sin livsberättelse tillsammans med mig. Jag bad livsberättaren ställa önskemål angående platsen där vi träffas för intervjun, likaså bad jag om dennes tillstånd att ta upp intervjun på både ljudband och video. Jag skrev också att jag gärna lånade ut en kamera så att livsberättaren kunde ta bilder som på något sätt berättar om hennes eller hans liv. Bilderna skulle fungera som stimulans för berättelsen, men om livsberättaren upplevde att bilderna inte kändes rätt var det inget tvång att ha med dem. Jag föreslog att livsberättaren också kunde ha med sig bilden på livsloppet som de tecknat under lektionen. Slutligen önskade jag att livsberättaren senare skulle träffa mig för att utvärdera hur berättandet av livsberättelsen inverkat på framtidsplanerna.

2.3.2 *Livsberättandet inleds*

Jag kontaktade varje livsberättare skilt och kom överens om plats och tidpunkt. Ingen ville träffas på något annat ställe än på skolan så jag reserverade ett lugnt utrymme åt oss. Den kortaste intervjun varade i 1 timme 11 minuter medan den längsta var 2 timmar 56 minuter lång. En person lånade kameran och tog bilder med den, dessutom hade berättaren med sig andra fotografier, tre personer hade med sig egna fotografier, en tog med sig en uppgift som personen utarbetat i en stödgrupp och en hade inget extra material med sig. Ingen hämtade teckningen av det egna livsloppet med till livsberättelseintervjun.

En förutsättning för en livsberättelseintervju är att berättaren känner förtroende för forskaren, och situationen skall vara bekväm. Johansson (2005, 272-273) tar upp frågan om etik och skillnaden mellan forskningsintervju och terapeutiskt samtal. Forskningsintervjun kan ha en terapeutisk effekt, men uppfyller inga nödvändiga villkor för psykoterapi vad gäller utbildning, ramar, regler, syfte eller kontinuitet i tid. Hon konstaterar att man inom ramen för forskarrollen inte kan axla det ansvar som en psykoterapeut har. För att skapa trygga ramar för intervjun inledde jag varje livsberättelseintervju med att sammanfatta vad min forskning gick ut på och var noga med att ta upp min egen roll som forskare, lyssnare och medmänniska. I den här situationen fungerade jag inte som berättarens vägledande lärare, än mindre som terapeut.

Forskaren som samlar in eller lyssnar till en livsberättelse får inte direkt tillgång till det verkliga eller objektiva livet utan endast till livet som berättat. Berättelsen är alltså en kontextuellt bunden berättelse. (Johansson 2005, 225.) Detta innebär i min forskning att livsberättelserna jag lyssnat till, transkriberat och analyserat ingalunda kan ses som från minnet återkallade händelser. De är berättelser som kommit till i just det ögonblicket då de berättats. Livsberättelserna har påverkats av situationen de uppkommit i: berättaren har berättat sin livsberättelse just för mig och för denne representerar jag forskaren, den studerande i socialt arbete, men kanske ändå mest läraren med uppgift att vägleda. Berättelsen har också en på förhand given vinkling; den skall handla om livsloppet ur ett arbetslivsperspektiv. Förutom att livsberättelsen påverkas av kulturella konventioner för själva

berättandet (se t.ex. Hänninen 2000, 19-20 och Johansson 2005, 241), påverkades den också av kollektiva uppfattningar om arbetsliv och karriär. Dessutom formades den av vad livsberättaren uppfattar att jag (forskaren) önskar den skall handla om.

Gruppen splittrades mycket under de 50 dagarna, enbart hälften gick utbildningen till slut. Av livsberättarna var bara tre kvar sista dagen på utbildningen, två hade gått över till yrkesinriktade utbildningar och en hade fått jobb. I praktiken innebar detta att evalueringen av livsberättelsearbetet skedde i samband med utbildningens utvärderingssamtal, som alltid förs i slutet av utbildningen.

I och med att gruppen avslutades stod jag inför nya frågor angående hela forskningen. Jag hade material av olika slag: uppgifter jag utvecklat för och tillsammans med mina studerande, mina dagboksanteckningar om processen, studerandenas evaluering av hela kursen i samband med utvärderingssamtalen, Opal-responsen och sist men inte minst sex livsberättelser att analysera. Gruppen var slut, en ny grupp var i full gång och följande skulle just börja. Var min aktionsforskning slut nu? Jag kände mig minst sagt handfallen. Vad skulle jag göra nu?

Min kollega tog större ansvar för de följande grupperna och jag kunde åtminstone delvis dra mig tillbaka från mitt arbete för att sammanställa materialet och begrunda följande steg. Jag läste om aktionsforskning, livsberättelser, arbetsmarknaden och arbetslöshet och försökte komma underfund med vad jag skulle göra nu. Gruppen fanns ju inte längre. I de följande grupperna använde jag och min kollega en del material som vi utarbetat med aktionsforskningsgruppen. Vi lyssnade också extra noga och försökte forma undervisningen enligt deras behov och önskemål. Också i de här grupperna tog jag fram berättelser som ett sätt att få rätsida på livet då man stod inför förändringar. Men mest kände jag mig nog utanför, eftersom jag helt enkelt inte hann ta mig an de följande grupperna så väl som jag velat. Tur nog har jag en verkligt skicklig kollega.

2.3.3 Aktionsforskningens andra fas – jag drar mig tillbaka

Så småningom insåg jag att det här var följande fas i min aktionsforskning, fasen då jag drog mig tillbaka från det aktiva görandet till aktiv reflektion och sammanställning av insamlat material. Under den här fasen reagerade jag också häftigt på en, som jag tyckte, orättvis kolumn i vår lokala dagstidning och skrev ett genmäle på kolumnen. Vad som gjorde mig synnerligen upprörd var upprepningen av en väldigt typisk berättelse om arbetskraftspolitiska utbildningar: berättelsen som handlar om att människor tvingas (inte vill) gå på utbildningarna, att de fungerar som dagisplatser för arbetslösa, har bara dåliga resultat och att undervisningen är av sämre kvalitet än annan utbildning. Jag kände att jag var tvungen att svara, aldrig tidigare hade jag upplevt ett så starkt inre krav på mig själv att skriva. Och jag ville hämta fram mina studenters röster, vilket jag gjorde genom att i genmålet skriva in citat från studenternas Opal-respons. Min text finns i bilaga 1.

Jag transkriberade livsberättelserna och imponerades av mina livsberättares förmåga att reflektera över sina liv. En av mina studerande uttryckte sin vilja att delta så här:

*"... mä ninku aina ajattelen et itsen tunteminen on sillai tärkeätä ja siks mä varmast halusin tähän tulla ja ku sä puhuit ensimmäisen kerran mul oli heti sellanen tunne että tohon mä halusin mennä koska minähän puhun tätä myös itselleni."*⁷

När transkriberingen var klar stod jag inför ett nytt problem. Det låter nog varken vetenskapligt eller professionellt, men jag upplevde att jag hade fått sex livsberättelser som gåva. En av livsberättarna hade till och med sagt att hon ville berätta sin berättelse för att hjälpa mig vidare i mina studier. Jag kände mig olustig till mods och ville inte börja plocka i sär, det vill säga dekonstruera, berättelserna. Det är ett tveegat svärd att som praktiker gå in för att forska – att på sätt och vis förvandla människorna jag tänkt hjälpa till forskningsobjekt. I Kuula (1999, 161-166) beskrivs aktionsforskaren som

⁷ "... jag tänker liksom alltid så att det är viktigt att känna sig själv och därför ville jag säkert gå med i det här och när du för första gången talade kände jag omedelbart att det här vill jag delta i för jag berättar ju det här också för mig själv."

lyssnande, empatisk terapeut, men också som utomstående forskare som insamlar material. Jag skrev i min dagbok:

”Om jag uppfattat det här rätt handlar det just om något som jag själv går och funderar på: å ena sidan är jag empatisk och förstående, vill lära känna mina studerande för att kunna hjälpa dem i sina planer. Å andra sidan är jag graduskribenten som samlar in material för att analysera. För mig blir det här en konflikt, jag upplever detta som ett etiskt problem. Varför? Och är det ett etiskt problem? Det känns inte bra i alla fall!”

Jag förstod att jag nu i praktiken var mitt inne i det dilemma aktionsforskarna som deltagit i Arja Kuulas doktorsavhandling (1999) så intensivt diskuterat: aktionsforskarens roll och det krävande fältet.

2.3.3.1 Aktionsforskarens rolldilemma

Eftersom aktionsforskning innebär ett alldeles speciellt sätt att forska ställer den också forskaren inför nya frågeställningar. Bland annat forskarrollen kan upplevas som ett dilemma. Sörensen (1992, baserad dels på Elden 1979 i Kuula 1999, 116-117) beskriver fyra generationer av aktionsforskare:

1. *forskaren som vetenskaplig expert*: han har vetenskaplig expertis och styr förändringsförsök, tillämpar och testar organisationsteorier, deltar inte aktivt själv i förändringsprocesserna utan följer med, evaluerar och studerar dem vid sidan om. ”sovsäcksgenerationen”
2. *forskaren som konsult*: en auktoritet som bemästrar de vetenskapliga teorierna och metoderna, han ger råd om hur och med hjälp av vilka förändringar man kan sammanfoga produktivitet och demokrati. ”verktygsbacksgenerationen”
3. *den deltagarorienterade aktionsforskaren*: tar föremålen för forskningen med som aktiva deltagare i förändrings- och forskningsprocessen. ”Gör själv generationen” organiserar organisationens medlemmar att själva begrunda lösningar på sina problem. Forskarens expertis grundar sig på bemästring av olika utvecklingsmetoder, t.ex. metoder för grupparbete.

4. *"filosofgenerationen"*: forskarens uppgift är att förmedla åt deltagarna principer för moraliskt-etiskt deltagande och växelverkan. Forskaren organiserar tillsammans med deltagarna diskussionsfora som följer principerna för den demokratiska dialogen och man antar att man på detta sätt kommer att forma nya sätt att samarbeta och organisera arbetet både inom och mellan organisationer.

Forskarens roll förändras från experten till den jämbördiga deltagaren. Men Kuula (1999, 125) konstaterar att forskaren kanske aldrig uppnår rollen som delaktig forskare, men denne bör alltid sträva mot en deltagande, jämbördig aktionsforskning, det är det mål man vill nå. Hon reflekterar vidare: Kanske aktionsforskarens roll är föränderlig? Inte så att den utvecklas lineärt mot den ideala aktionsforskaren (den som deltar som jämbördig i den demokratiska utvecklingsprocessen), utan så att rollen växlar fram och tillbaka, ibland fullständigt jämlik, jämbördig, delaktig, emellan lite konsultaktig och processtyrande, ibland lite expert och igen jämbördig deltagare?

Jag försökte trösta mig med att jag tydligen inte var ensam med mitt dilemma och att jag hade ett gott syfte: förbättra utbildningarna för följande studerande. Jag tänkte också att jag eventuellt kunde ge något tillbaka till livsberättarna om jag rekonstruerade vars och ens livslopp och plockade ut från livsberättelserna sådant som kunde fungera som uppbygglig respons.

2.3.3.2 *Bearbetning av materialet: livslopp och swot analys*

För att få en överblick av livsberättelserna, läste jag dem om och om igen, och klippte ut uttryck som jag upplevde att livsberättaren själv uppfattade som viktiga skeden i sitt liv. Det var intressant att märka att livsberättelserna var olika gällande både form och innehåll. Tre började sin berättelse från barndomen men bara en fortsatte berättelsen i kronologisk ordning, som om han skisserat upp sitt CV. Efter fullbordad meritförteckning berättade han friare om andra teman som handlade om honom, arbetslivet, situationen nu och tankar inför framtiden.

Jag rekonstruerade varje berättares livslopp så att jag på ett papper ritade upp livet fram till tidpunkten då intervjun skedde. I rekonstruktionen tog jag med sådant som jag uppfattade varit viktigt för berättaren, och jag limmade in sådant de sagt med deras egna ord. I bild 5 finns ett exempel på ett rekonstruerat livslopp.⁸

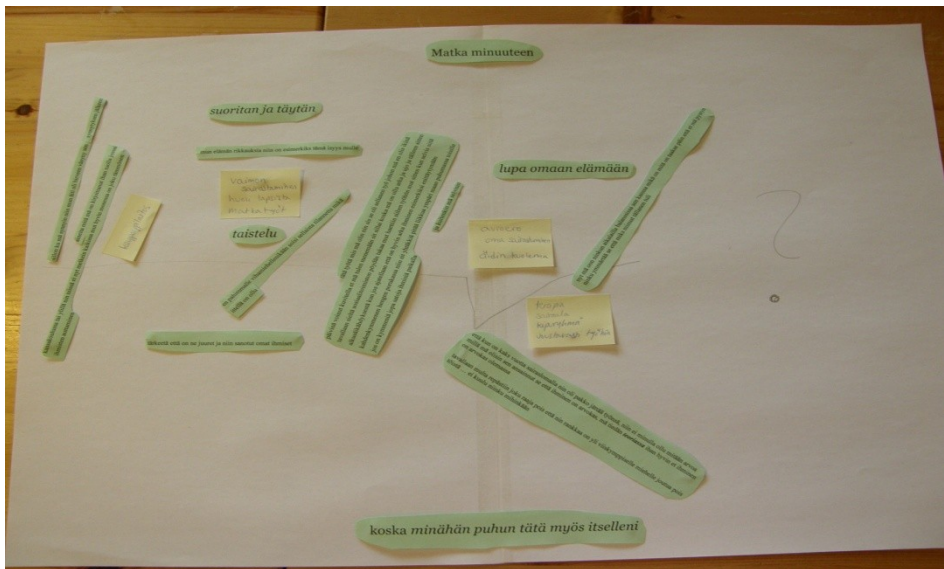

Bild 1 Exempel på en berättares livslopp rekonstruerat av forskaren.

Utöver livsloppet gjorde jag en modifierad swot analys av det var och en berättat. I den här analysen plockade jag fram min förståelse av vad livsberättarna upplevde som viktigt, som sina styrkor, som möjligheter i livet och som bekymmersamt eller hot. I tillägg skrev jag in vars och ens sätt att hantera svårigheter.

⁸ Mina studerande har godkänt att detta material används i avhandlingen.

Viktigt (tärkeät)	Styrkor (vahvuudet)
Möjligheter (mahdollisuudet) Sätt att hantera svåra situationer (selviytymiskeinot)	Bekymmer eller hot (Huolet/uhat/riskit)

Figur 4 Stomme för modifierad swot analys.

Swot analysen var tänkt som en feedback som kunde föra livsberättaren vidare i livet.

I bilaga 2 finns ett exempel på en livsberättares swot analys samt en del uttryck berättaren använde som jag uppfattade var centrala.⁹

2.3.3.3 *Spegeln: livsberättelsernas innehåll och tidigare forskning*

I kapitlen 1.3.1 och 1.3.2 gör jag en översikt över olika former av arbetslöshet och av orsaker till arbetslöshet på mikronivå. I mitt material kunde jag se sådant som tidigare forskning också tagit fasta på.

En av mina livsberättare skulle som ung ut i arbetslivet under depressionsåren på 1990-talet. Trots yrkesutbildning kunde hon inte placera sig på arbetsmarknaden där arbetstillfällen inte fanns. Hennes arbetslöshet kunde då betecknas som konjunkturarbetslöshet. Hon valde att stanna hemma med sina barn och småningom också vidareutbilda sig inom sin bransch. Trots att konjunkturen svängde till det bättre tog det lång tid innan hon hittade ett arbete inom sin bransch. Arbetet ställde ändå alltför stora krav bland annat för att det tidsmässigt var väldigt oregelbundet och det blev omöjligt för henne att jämka samman arbete och familj. Hon sade upp sig.

En annan livsberättare lider direkt av strukturell arbetslöshet. I och med förändringarna i näringsstrukturen har arbetena inom hennes bransch, lantbruket, minskat drastiskt. I dagens läge finns arbeten som lantbruksavbrytare, men hon upplever att de är alltför tunga och ansvarsfulla för

⁹ Min studerande har godkänt att jag använder detta material i min avhandling

henne. Om hon inte byter bransch eller flyttar kommer det att vara så gott som omöjligt för henne att hitta arbete.

De övriga livsberättarna ser jag närmast som friktionsarbetslösa. Det är något som för tillfället hindrar dem från att komma i arbete, men situationen är antagligen övergående. I tabell 8 har jag sammanfattat de orsaker till arbetslöshet på mikronivå som jag kunde finna i livsberättelserna.

Fyra av mina livsberättare hade faktiskt valt att ställa sig utanför arbetslivet i något skede av sitt liv. Alla dessa var kvinnor och de ville stanna hemma med sina barn längre än enbart under moderskaps- och föräldraledigheten. En livsberättare hade utnyttjat möjligheten till alterneringsledighet några år tidigare. Men för alla var det klart att de ville jobba så fort det bara var möjligt att få ett jobb.

Tabell 8 Orsaker till arbetslöshet på mikronivå i livsberättelserna.

Förklaring	Eftersom	
Subjektiva val: individen väljer själv arbetslösheten	<p><i>det frikostiga utkomstskyddet möjliggör detta val</i></p> <p><i>individen är passiv och o villig att jobba</i></p>	<p>Endast en livsberättare var i sådan ekonomisk knipa att hon var tvungen att hitta ett jobb, ett läroavtal eller utbilda sig inom arbetsmarknadspolitiska utbildningar för att få arbetsmarknadsstöd och ersättning för uppehälle (8 euro per utbildningsdag). Två upplevde att de klarade sin ekonomi med det utkomstskydd de hade (arbetslöshetsersättning, rehabiliteringsstöd). Tre upplevde att ekonomin var i skick i och med att maken hade tillräckliga inkomster för familjen</p> <p>Oberoende av ekonomisk ställning var alla ändå aktiva och motiverade att hitta ett jobb. Den största skillnaden mellan livsberättaren i ekonomiskt trångmål och de övriga var ändå den att hon handlade nästan panikartat medan de övriga i lugn och ro kunde tänka över sina alternativa karriärer.</p>
	<p><i>individen vill inte flytta efter arbete</i></p>	<p>Bara en livsberättare funderade på att flytta för att komma in på önskad utbildning eller hitta en arbetsplats. En ville absolut inte och en ville helst inte flytta. De övriga reflekterade inte över möjligheten.</p>
	<p>motivationsfällorna</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>arbetslöshets- och inkomstfällan</i> • <i>ökad fritid lockar då utkomstskyddet är på hygglig nivå</i> 	<p>I livsberättelserna kunde jag inte uppfatta att berättarna skulle ha hamnat varken i arbetslöshets- eller inkomstfällan.</p> <p>Fem av de sex livsberättarna hade möjlighet att stanna hemma, antingen tack vare hyggligt utkomstskydd eller på grund av makens inkomster. Alla var ändå inställda på att arbeta. För livsberättarna innebar arbete förutom inkomst möjlighet att utveckla sig, att få ta emot utmaningar, sociala relationer på arbetsplatsen och att helt enkelt ha något att göra utanför hemmet. Lönearbete sågs som moraliskt önskvärt (man skall förtjäna sitt uppehälle) och det medförde självaktning.</p>
Individens arbetsmarknadsresurser, som hon åtminstone delvis kan påverka själv.	<p><i>Utbildning</i> <i>Yrkeskunnighet</i> <i>Tidigare arbetshistoria</i></p> <p><i>Sociala relationer</i></p>	<p>Fem livsberättare var beredda att påbörja eller slutföra sina studier för att ha bättre möjligheter att få ett jobb. En upplevde att hans utbildning, arbetserfarenhet och yrkeskunnighet räcker till för att hitta ett arbete.</p> <p>Alla livsberättare upplevde att arbete medförde viktiga sociala relationer. Fyra hade goda sekundära sociala relationer från tidigare arbeten och andra aktiviteter som kunde hjälpa dem att hitta jobb. Fem hade familj och vänner som sporrade dem att komma vidare i arbetslivet. En livsberättares situation var ambivalent: hennes mamma lät henne förstå att hon var värdelös som arbetslös, hennes man ville att hon skulle stanna hemma.</p>
Individuella egenskaper, som individen själv kan påverka litet eller inte alls	<p><i>Etnicitet</i></p> <p><i>Kön</i></p> <p><i>Ålder</i></p> <p><i>Hälsa</i></p> <p><i>Fysisk skicklighet</i> <i>Begåvning</i></p>	<p>Livsberättarna med invandrarbakgrund upplevde båda att de inte kunde få ett arbete om de inte lärde sig finska. De ville båda lära sig språket och få en yrkesutbildning för att bli attraktivare på arbetsmarknaden. En livsberättare upplevde att hennes kön hade betydelse i och med att hon valt ett mansdominerat yrke. Många arbetsgivare anser att kvinnor inte klarar lika bra av arbetet som män. Ingen livsberättare tog upp åldern som ett problem för att anställas. Däremot betonade en att det är hårt för en man i 50-års ålder att bli bort från arbetslivet och en upplevde att hon inte längre ville gå någon lång utbildning på grund av sin ålder. Fyra av mina livsberättare hade problem med hälsan. Tre hade känt sig utmattade av det allt hårdare tempot och kraven i arbetslivet. En hade utmattats av händelser i privatlivet. En hade dessutom blivit invaliderad av svåra ryggsmärtor, som han nu efter långvarig sjukledighet lyckats övervinna. Ingen av livsberättarna tog fram den fysiska skickligheten eller begåvningen som ett hinder för att få ett jobb eller utbilda sig till det yrke de önskade.</p>

2.3.4 Ny träff – reaktioner och respons

Ett halvt år efter avslutad utbildning kontaktade jag livsberättarna på nytt per telefon för att höra om de kunde komma på en träff med alla livsberättare. På träffen skulle vi tillsammans fundera på livsberättelserna och tankar de väckt. Alla var villiga att ställa upp, men tyvärr måste det bli två träffar eftersom några inte kunde delta på kvällstid medan andra inte hade möjlighet att träffas på dagen. Jag skickade ett brev till alla med uppgifter om tidpunkt och plats och innehåll.

Till träffarna utarbetade jag en stomme för vad jag ville att de skall ta ställning till. Min plan gick ut på att jag skulle dela ut min konstruktion av livsloppet och swot analysen åt var och en och att de tillsammans skulle få samtala om dem. Efter den här diskussionen skulle jag be dem dryfta mina frågor till dem för att få respons och eventuellt nya idéer för utbildningen. I bilaga 3 finns mina frågor till livsberättarna.

Trots att alla lovat delta kom sist och slutligen en person till kvällsträffen och två till dagsträffen. En livsberättare hade missat tidpunkten men ville ändå träffa mig på tumanhand vid annan tidpunkt. Två ville ändå slutligen inte delta alls och av respekt för deras fria vilja försökte jag inte övertala dem.

Igen videofilmade jag träffarna men en videoupptagning misslyckades för att jag lyckades låta bli att trycka in rätt knapp. Det här märkte jag genast då vår sammankomst var slut och satte mig omedelbart ner och antecknade vad vi samtalat om. Jag transkriberade inte denna gång videoupptagningarna, men tittade igenom dem flera gånger och antecknade samtidigt.

Mina tre träffar med studerandena varade i allt från 50 minuter till 1 timme 40 minuter. Alla verkade glada att få komma och tala om livsberättelserna igen.

Jag började träffarna med att presentera min rekonstruktion av livsberättarens berättelse. Två livsberättare tittade intresserat på sina bilder men kommenterade dem inte just alls. De två övriga upplevde min uppställning av livsberättelsen som riktig och väldigt positiv. De sa att de kände att de blivit hörda och sedda. Den ena av dem uttryckte det så här:

"Upeaa nähdä tämä elämänjana minkä olet mulle tehnyt. Se tuntuu hyvältä että sä kuulit mitä mä sanoin, mä oon kuitenkin pystynyt viestimään sitä mikä on se ydin. Ja mun mielestä tää on aika puhuttelevaa että ku mä katon tätä mitä sä oot tänne [elämänjanaan] löytänyt niin kyllä siinä semmosia ytimiä on, et kuitenkin sä oot saanu siitä semmosen kuvan. Ja sit mä ajattelen että hyvä ystävä tai vastaava on ninku peili, et kun mä puhun niin samalla kun mä kuulen oman ääneni niin sekin auttaa hahmottamaan sitä. Et jos mä vaan ninku mietin ja miten niin voi olla et tulee höyryä päästä mutta se kun sanoo sen ääneen niin se auttaa jo pelkästään se. Tää oli yks juttu."¹⁰

Den modifierade swot analysen väckte också intresse. Alla studerade den under tystnad en stund för att sedan konstatera att den stämmer och att det känns bra att få sådan respons. Likaväl önskade alla att de fått analysen redan under utbildningen. De menade att den kunde ha hjälpt dem planera för framtiden. För även om den inte innehöll något annat än vad de själv berättat, så var det ju ett faktum att det var jag, som lyssnare och tolkare, som placerat in deras utsagor under analysens olika rubriker. Och det här gav dem ett annorlunda perspektiv på sin berättelse. Swot analysen gav livsberättarna bekräftelse och feedback som kunde användas vid planering av framtiden.

Livsberättandet gav berättarna en del nya perspektiv på den egna framtidsplaneringen. Tre av de fyra livsberättarna menade att berättandet varit lättande på något sätt. Det kändes skönt att få berätta för någon sin egen livshistoria. Med tanke på framtidsplanerna upplevde de alla att berättandet närmast bekräftade och klargjorde tidigare planer. Två berättare upplevde att berättandet förstärkte beslutet att låta barnen komma främst nu, men att de sedan absolut ville skaffa sig ett yrke och komma in i arbetslivet. En livsberättare förstod i och med berättandet att om hon inte genast kunde

¹⁰ "Härligt att se det här livsloppet som du gjort mig. Det känns bra att du hörde vad jag sa, jag har ändå kunnat liksom meddela dig det som är kärnan. Och jag tycker den här är ganska tilltalande, att när jag ser på vad det är du funnit hit i livsloppet så nog finns där det viktigaste, du har ändå fått en bild av det. Och så tänker jag att en god vän eller så är som en spegel, att då jag pratar så hör jag samtidigt min egen röst och det hjälper mig uppfatta det. Att om jag bara liksom funderar att hur kan det vara och huvudet ångar men då jag säger det högt då hjälper redan det. Det här var en grej."

jobba med det hon vill, kan hon skjuta upp sina drömmar åtminstone för någon tid och göra något annat, för att sedan då det är möjligt göra det hon egentligen vill. För en livsberättare var livsberättandet en möjlighet att stanna upp och reflektera över sitt liv, vilket han upplevde som väldigt viktigt. Alla upplevde att de fått berätta just så mycket de ville och så länge de ville.

Livsberättarna sade att livsberättandet mycket väl kan ingå i karriärutbildningar, men alla tog fasta på att man inte kan tvinga någon att berätta, det måste vara frivilligt. En livsberättare upplevde att den här möjligheten borde ges alla på alla utbildningar, men om det är för resurskrävande så är det minsta som skall finnas med möjligheten till samtal på tumanhand:

”Tällaiset kahdenkeskiset keskustelut, niillä on merkitystä Sit mennään eri tilaan ja ollaan siellä ja varaudutaan että tämmönen on tulossa. Et se iso ryhmä on ninku sulatusuuni ja aikaa ei loppujen lopuksi oo paljon ennen ku ollaan jo työkokeilussa, niin kyllä tämmönen työstäminen vaatii kahdenkeskisiä keskusteluja. Mut se on ninku rikkaus että täs kurssilla on kaikenlaista, että tehdään erilaisia juttuja. Ja se että elämäntarinan kuuntelija liittyy tähän koulutukseen niin se voi olla helpompaa kertoa kun lähteä puhumaan jollekin ulkopuoliselle ammattilaiselle.”¹¹

Livsberättandet upplevdes alltså av berättarna som något positivt, som de gärna deltagit i och som gett dem en del nya tankar. När de sedan ombads evaluera vad i utbildningen som helhet varit betydelsefullast blev svaren olika. För två var praktikperioderna i arbetslivet det viktigaste, två tyckte det varit intressant och nyttigt att utarbeta en jobbsökarportfölj, dvs. en portfolio som beskriver dem själva och innehåller viktiga dokument med tanke på

¹¹ ”Såna här samtal på tumanhand är betydelsefulla. Vi går till ett annat rum och vi är där och förbereder oss på det som ska hända. Att den stora gruppen är som en smältdegel och egentligen har vi inte så mycket tid innan vi redan är ute på praktik, så en sådan här bearbetning kräver nog samtal på tumanhand. Men det är liksom en rikedom på den här kursen att vi har allt möjligt, att vi gör olika saker. Och det att det finns en som lyssnar till livsberättelser på den här utbildningen så det kan vara lättare att berätta för den än att gå och tala med någon utomstående professionell.”

arbetsintervjuer. Det allra viktigaste var ändå, enligt två livsberättare, stämningen under utbildningen och sättet de bemöttes på:

"Jaa a oiskohan se tota, ehkä se suhtautuminen ku kaikki on työttömiä ja yleensä kun niitä ajatellaan silleen negatiivisesti. Ja sit sillä kurssilla on ninku ihan toisenlainen toi ilmapiiri, ja sit silleen et siel niinku etitään silleen yhdessä töitä, etitään vähän ninku tarkemmin. Et ku vertaa jos käy työkkärissä asioimassa jonkun sihteerin luo niin on tää sit aika erilaista kuitenkin. Se suhtautuminen täällä, se mulle tulee ensimmäisenä.

*Mä oon pitkään ollu silleen ja huomannu miten työttömiin suhtaudutaan. Ryhmä koulutuksissa on aina aluks vähän omanlainen mut sit se muuttuu ihan toisenlaiseks."*¹²

och

"Tärkeintä oli se henki minkä sinä ja Taru loitte tähän tälle kursseille. Se oli se paras. Luennot ja kaikki täydensi sitä mutta kun ollaan ryhmässä niin minusta se mitä te pystyitte välittään että tää on niinku pohdinnan paikka että me tullaan tähän hetkeks. Et te autoitte meitä pohtimaan sitä, näitä vahvuuksia ja heikkouksia. Se mitä te teitte keskenänne meille oli se ydin.

*On monta muutakin asiaa jotka ehti siinä tapahtua. Mut se yhdessä pohtiminen aikuisten kesken ja että te opettajat olitte ninku yks meistä."*¹³

¹² "Ja a sku det kunna vara, kanske det hur man förhöll sig när alla är arbetslösa och i allmänhet så tänker man ganska negativt om dom. På den här kursen har vi liksom en helt annorlunda stämning och så att vi liksom tillsammans söker jobb, vi söker lite noggrannare. Att om jag jämför med att gå till Arbetskraftsbyrån till någon sekreterare så det här är ganska annorlunda ändå. Det där hur man förhåller sig här, det tänker jag på först.

Jag har redan länge varit och liksom märkt hur man förhåller sig till arbetslösa. På utbildningar är gruppen alltid först lite egen men sen blir den helt annorlunda."

¹³ "Det viktigaste var stämningen som du och Taru skapade på den här kursen. Det var bäst. Föreläsningarna och allt kompletterade det men då vi är i grupp tycker jag att ni kunde förmedla att det här är liksom tillfället att fundera och att vi är här en stund. Att ni hjälpte oss tänka på våra styrkor och svagheter. Det som ni gjorde tillsammans var kärnan.

Det finns mycket annat också som hann hända. Men det här att vi vuxna tillsammans funderade och att ni lärare var liksom en av oss."

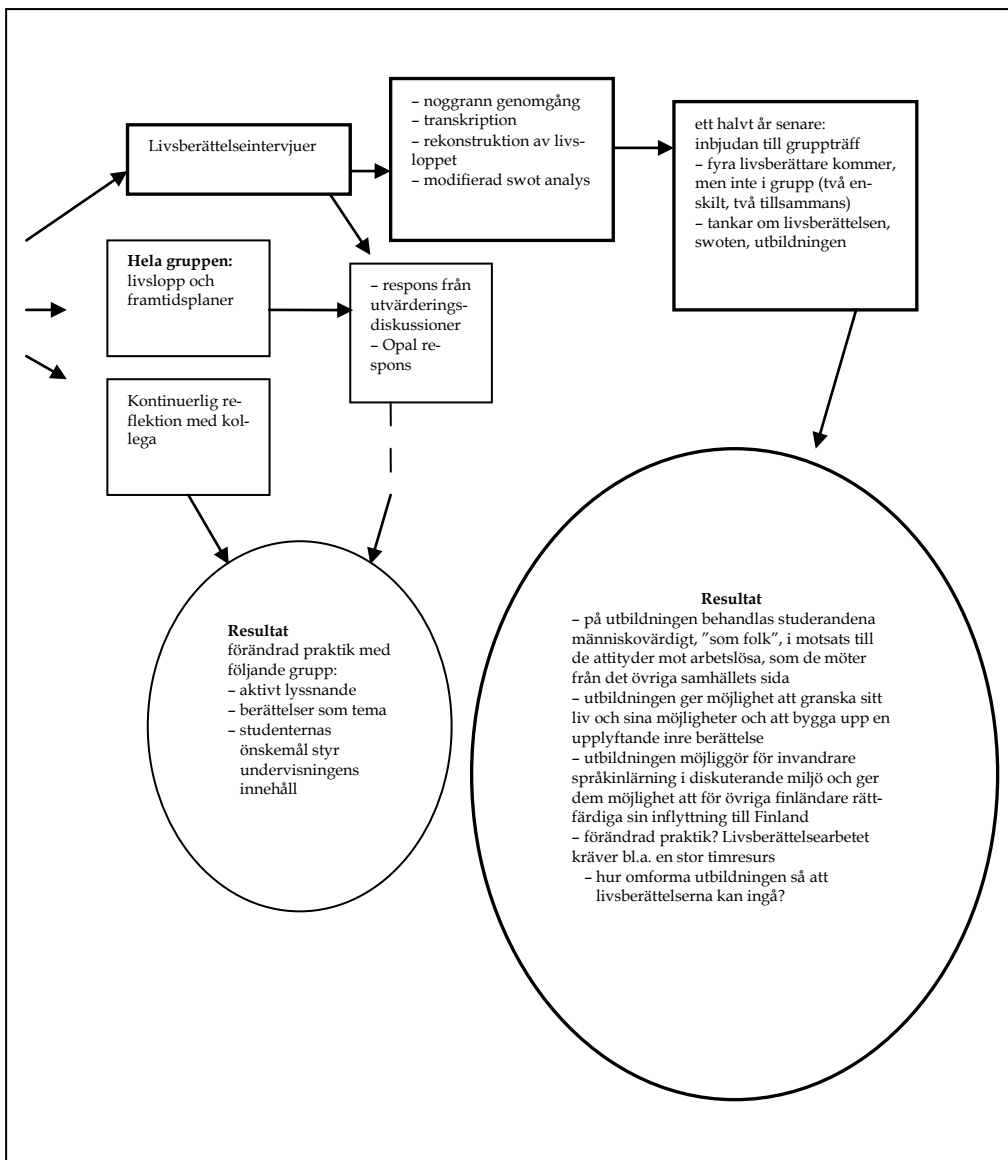
De här två livsberättarna menade att hela utbildningen gav dem perspektiv på till och med eventuellt helt nya karriärstigar i och med att man under kursens gång bekantade sig med så många olika branscher och yrken. Livsberättarna med invandrarbakgrund upplevde utbildningen som en möjlighet att öva upp sina kunskaper i finska då de under kursen diskuterade med de övriga deltagarna på finska, inte på sitt modersmål.

En livsberättare hade redan i sin livsberättelse berättat hur hon upplevde att utbildningen var som semester för henne: att vara arbetslös arbetssökande stressade henne oerhört. Hon var också synnerligen bedrövad över hur de arbetslösa bemöts till exempel på Arbetskraftsbyrån. Till allra sist ville hon ännu säga:

*"Työkkäristä pitäis ottaa joku työharjoittelujaksolle yhelle joustavasti työhön kurssille koko ajaks, kattomaan vähän työttömien tilannetta. Mä vähän luulen että niitten olis hyvä seurata kentällä miten se tapahtuu. ... Ei sieltä taida kukaan kuiteskaan tulla, kaks ja puol kuukauttaks ku se kestää toi. Ainut on et siinä on ne työharjoittelut, mut niihinkin ne vois mennä. Se olis laitettava niille pakolliseks, nimenomaan työkkärin työntekijöille."*¹⁴

I figur 5 har jag sammanfattat aktionsforskningsprocessens gång utifrån arbetet med livsberättelserna.

¹⁴ "Från Arbetskraftsbyrån borde man ta någon på arbetspraktik till en hel flexibelt i arbete kurs, komma liksom lite och se efter hur de arbetslösa har det. Jag tror nog lite att det skulle göra gott åt dem att följa med på fältet hur man skall göra ... Inte kommer väl ändå någon därifrån, två och en halv månad som den räcker den där. Det enda är arbetspraktiken, men de kunde delta i den också. Man borde göra det obligatoriskt, uttryckligen för Arbetskraftsbyråns personal."

Figur 5 Aktionsforskningsprocessens gång utifrån arbetet med livsberättelserna.

2.3.5 Aktionsforskningsprocessen tar en ny vändning

Som resultat av aktionsforskningen då processen fortskridit så här långt hade jag fyra livsberättare, som sade att de upplevde att de blivit hörda och

bekräftade och att de hade fått tid och stöd i sin karriärplaneringsprocess under utbildningen "Flexibelt i arbete". De upplevde att det varit fint att få berätta sin livsberättelse, men själva livsberättandet hade inte haft en avgörande betydelse för framtidsplanerna. Att få pröva på olika arbetsuppgifter ute i arbetslivet var viktigt, men det mest betydelsefulla i utbildningen hade ändå varit stämningen under utbildningen, bemötandet av studerandena och att alla, både livsberättare, gruppens övriga studerande och lärare, jobbat som jämbördiga vuxna för samma sak – en bättre framtid för var och en.

Jag hade fått respons på livsberättandet och utbildningen. Responsen var upplyftande och jag kände glädje och entusiasm inför fortsatt arbete med dessa karriärgrupper. Visst hade jag vetat att stämning i gruppen och bekräftelse av individen är grundläggande i allt arbete med människor, och det hade visat sig vara riktigt. Livsberättandet kunde vara en ingrediens, men den nya utmaningen gäller resurser. Nu hade så gott som allt som hörde ihop med livsberättandet skett utanför min arbetstid. Hur kunde jag gå vidare med detta?

Aktionsforskningsprocessen var ändå inte avslutad. Ursprungligen tänkte jag att livsloppet och den modifierade swot analysen, som jag rekonstruerade på basis av de transkriberade livsberättelserna, skulle fungera som helhetsanalys av materialet. Jag förstod nu ändå att detta inte var nog. Jag hade sex livsberättelser som fortfarande väntade på en mer gedigen och analytisk analys. Mina forskningsfrågor lydde: Hur konstruerar vuxna på arbetskraftspolitisk karriärutbildning sin livsberättelse i förhållande till arbetslivet och det samhälle vi lever i? och Hurudana nya perspektiv ger livsberättelserna för den individuella arbetslivskarriären och arbetskraftspolitiska utbildningar som sysselsättningsåtgärd?

Jag funderade mycket på vad det var som fick mina studerande att forma sina framtidsplaner som de gjorde. Vad var det som drev dem mot sina mål? Hur kom det sig att de hittade styrka och kraft att gå vidare i sina liv, även om det var motigt? En mer ingående analys av livsberättelserna kunde ge svar. Inspirerad av Tuija Kotirantas avhandling Aktivoinnin paradoksit (2008) tog min forskning en ny vändning. Än en gång gick jag tillbaka till livsberättelserna, nu för att se om Martin E Fords teori om motiverande

system kunde ge en ny syn på mina studerande, deras val och mina möjligheter att vägleda dem vidare i arbetslivet. I avhandlingens följande del presenterar jag den teoretiska bakgrunden till min analys, analysen samt resultatet av den.

3

Livsberättelserna – den analytiska bearbetningen

Mitt arbete som vägledande lärare styrs av en önskan att mina studerande efter avslutad utbildning skall stärkta gå vidare i arbetslivet. Min granskning av livsberättelserna hittills hade delvis vinklats av mitt rolldilemma som både socialarbetare och forskare samtidigt. Jag ville att livsberättandet också skulle gagna mina studerande som velat gå med i mitt aktionsforskningsprojekt.

Fortfarande funderade jag vad det var som fick mina studerande att göra de val de gjorde. Om jag förstod dem bättre, kunde jag då kanske också bättre hjälpa dem vidare, så att de kunde träffa ännu medvetnare beslut angående sin framtid? Kunde en ingående analys utgående från en teoretisk referensram ge nya perspektiv?

I den här delen av avhandlingen börjar jag med att beskriva vilka grundläggande tankar som fanns bakom mitt val av tillvägagångssätt. Därefter presenterar jag narrativ analys, den teoribundna innehållsanalysen, abduktion samt teorin som styrde min innehållsanalys, dvs. teorin om motiverande system (MST).

Kapitel 3.4 handlar om hur jag gjorde analysen med MST-glasögonen på näsan. I samma kapitel finns också rekonstruktionen av berättelserna efter fullbordad analys. Slutligen sammanfattar och diskuterar jag analysresultatet i kapitel 3.5. Vad kan detta sätt att se på livsberättelserna tillföra mitt arbete?

3.1 Empowerment och motivation

Begreppen empowerment och motivation är väldigt närliggande. Själv har jag utgått från att mitt sätt att arbeta bygger på empowerment, medan jag intuitivt upplevt tanken att jag skulle syssla med att motivera människor som något alltför kontrollerande eller rentav manipulativt. Empowerment däremot har jag uppfattat som icke kontrollerande och frigörande. Nu har jag

ändå förstått att denna uppfattning baserar sig på ett missförstånd av (och för lite kunskap om) motivationsteorier.

I sin doktorsavhandling utvecklar Siitonen (1999) en teori om empowerment. Empowermentteorin har fem premisser:

1. Empowerment handlar om en personlig och social process; man kan inte ge styrka åt en annan.
2. Empowerment är en process som utgår från individen själv. Processen struktureras av målsättningar, antaganden om de egna förmågorna, antaganden om kontexten och emotioner samt av dessas inbördes förhållanden.
3. Empowerment fungerar som en katalysator då man förbinder sig vid något: en stark katalysator (empowerment) leder till att man förbinder sig starkt, en svag (disempowerment) till att man inte förbinder sig.
4. Empowerment har ett samband med individens välbefinnande.
5. Empowerment är inte ett befäst tillstånd.

(Siitonen 1999, 161-165.) I empowermentprocessen kan förhållandena i omvärlden (valfrihet, stämning, respekt, trygghet) vara av betydelse och därför kan empowerment sannolikare ske i miljöer som tar fasta på dessa förhållanden (Siitonen 1999, 181).

Siitonens sätt att definiera empowerment tilltalar mig, även om han inte betonar den samhällsförändrande aspekt som empowermentteorier i socialt arbete i allmänhet gör. Exempelvis Tor Slettebø (2000) konstaterar i sin artikel Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid att målet med empowerment är att öka den faktiska makten hos den enskilda klienten eller gruppen eller lokalsamfundet så att de kan förebygga eller ändra på förhållanden som förorsakar problemen de konfronteras med. Empowerment kan också förstås som en process på olika nivåer: individ, familj, grupp/lokalsamfund/organisation. Processen består av olika delprocesser: utveckling av självförtroende, utveckling av gruppbekanthet, reduktion av självföreläggelser, personligt ansvar för förändring och ökning

av den egna kompetensen. Målet är att klienterna får hjälp att häva sig över en ren individorienterad analys av sina problem och får en förståelse för hur de yttre samhälleliga förhållandena påverkar och/eller skapar problemen. Empowermentideologin medför att metoderna i det praktiska arbetet bygger på resursorienterade ansatser, fokus på likvärdighet, partnerskap och samarbete, brukarmedverkan, en maktanalys av klientens situation och mobilisering av resurser. (Slettebø 2000.)

Då Siitonen arbetat fram sin teori om empowerment har han gjort en noggrann granskning av hur empowermentbegreppet definierats i litteraturen. Han har också jämfört begreppet med begreppet motivation och funnit att många likheter finns mellan de här två begreppen. Siitonen skriver att Fords (1992) teori om motiverande system (Motivational Systems Theory, MST) kommer närmast empowermentbegreppet. För att en individ skall bli motiverad att göra något krävs det att tre faktorer samverkar. Motivationen påverkas nämligen av individens målsättningar, emotionerna och de personliga antagandena om handlingarna. I de personliga antagandena om handlingarna ingår uppfattningar om den egna förmågan att fungera effektivt och uppfattningar om individens kontext, dvs. finns det förutsättningar att uppnå målen i den miljö och situation man befinner sig i. (Siitonen 1999, 110-115.)

Fords teori om motiverande system lät intressant och jag bestämde mig för att bekanta mig närmare med den. Därefter tog min analys av livsberättelserna en ny vändning. Med Fords MST-glasögon på näsan frågade jag Vad berättar berättelserna om vilka mål berättarna har angående arbetslivet? Vilka är deras uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål? Och slutligen Vilka konsekvenser för mina utbildningar får denna nya kunskap?

3.2 Narrativ analys, teoribunden innehållsanalys och abduktion

Det finns många olika sorters narrativ analys som tar fasta på olika aspekter av berättelserna. Amia Lieblich har tillsammans med Rivka Tuval-Mashiach

och Tamar Ziber (1998 i Johansson 2005, 288-289) utvecklat en modell för att bringa reda i mångfalden av narrativ analys. De har gjort skillnad på två olika dimensioner i analysen. Den ena dimensionen refererar till den enhet som man tänker analysera: är det frågan om berättelsen som helhet eller en del av den. Den andra dimensionen fokuserar på om läsningen tar fasta på berättelsens innehåll eller dess form. Om man är intresserad av det uttalade innehållet vill man ha svar på frågor som: vad hände, varför hände det och vem deltog i händelserna? Frågorna kan undersökas ur berättarens perspektiv eller så kan man undersöka det implicita innehållet och fråga: Vad betyder berättelsen? eller Vilka egenskaper eller motiv uppvisas i berättelsen? Om man vill undersöka berättelsens form fokuserar man på intrigens struktur, händelsernas ordning, huruvida berättelsen är sammanhängande eller inte, valet av metaforer eller genrer. Då man korstabulerar de två dimensionerna får man en fyrfältsmodell som visar hur dimensionerna samverkar i fyra olika sätt att läsa berättelser. Johansson har översatt och modifierat Lieblich's m.fl modell i figuren som visas i figur 6.

1. Helhet - innehåll	2. Helhet - form
3. Del - innehåll	4. Del - form

Figur 6 Modell för att klassificera narrativ analys, översatt och modifierad från Lieblich, Tuval-Mashiach & Ziber.

Ett delperspektiv med fokus på innehåll är den analysform, som brukar sammanföras med det man kallar innehållsanalys. Man definierar de kategorier man vill analysera och lyfter ur de stycken eller yttranden från texten som klassificeras och samlas inom de här kategorierna eller grupperna. Berättelsen styckas upp, delarna lyfts ur och analyseras utan att relatera till helheten. (Johansson 2005, 289-290.)

I min analys av berättelserna sökte jag svar på frågorna: Vad berättar berättelserna om vilka mål berättarna har angående arbetslivet? och Vilka är deras uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål? Mina

forskningsfrågor i den här undersökningen begränsar mitt intresse för berättelserna som helhet. Min analys fokuserar på de delar av berättelserna som handlar om berättarens förhållande till arbetslivet. Jag är inte heller denna gång intresserad av berättelsernas form utan av det explicita innehållet.

Min analys av berättelserna blev alltså en teoribunden innehållsanalys. Den teoribundna innehållsanalysen utgår från det material man har, men tidigare kunskap styr eller hjälper till i analysen. Det handlar inte om att testa en befintlig teori, utan om att bruka den tidigare kunskapen som något som leder till nya tänkesätt. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98-99.)

I den teoribundna innehållsanalysen brukar man ofta abduktion som slutledningslogik (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99). Abduktion, som ursprungligen introducerats av den amerikanske filosofen C. S. Peirce (1839-1914), ses som en tredje form av slutledning vid sidan av deduktion och induktion. I abduktion drar man slutledningar om orsaker från deras effekt, alltså ser man på effekter och försöker föreställa sig förklaringar (Peirce 1865 i Paavola 2006, 34). Abduktion handlar om att man gissar och ser efter hur man kunde förklara resultaten. Kunskap innebär att lösa mysterier på oväntade sätt. Även om abduktion är så att säga en svag form av slutledning, dvs. den följer inte strikta logiska lagar så som deduktion och induktion, är det abduktiva tänkandet så som Peirce utvecklade det, en förutsättning för nytänkande och nya upptäckter. (Paavola 2006, 32-43.) Tankeprocessen växlar mellan att utgå från materialet och från färdiga modeller och forskaren strävar efter att sammanfoga dessa med tvång, halvt med tvång eller rentav kreativt ibland, skriver Tuomi & Sarajärvi (2002, 99). Grönfors (1982) konstaterar att en ny teori inte skapas enbart utifrån observationer, som man tänker i induktion, utan att det också behövs en ledande tanke, en ledtråd. En sådan ledtråd kan vara en mycket vag, intuitiv uppfattning eller så kan den vara en rätt välformulerad hypotes. Med hjälp av ledtråden kan man koncentrera observationerna till bestämda omständigheter som man tror kommer att medföra nya uppfattningar och idéer, kanske till och med en ny teori om fenomenet man studerar. (Grönfors 1982, 33.)

Kotiranta (2008) beskriver det abduktiva tänkandet som den vuxna människans sätt att tänka: i abduktion sammanförs observationer,

erfarenheter och värderingar. Det essentiella i det här sättet att uppfatta tänkandet är att man ser framtiden som öppen: systemet är inte slutet, många olika möjligheter finns. Det handlar inte om deterministiska kausala förhållanden eller om ödet i sig, skriver Kotiranta. Framtiden är alltid öppen och erbjuder många alternativ. (Kotiranta 2008, 40.)

Det abduktiva tänkandet i min analys gick bland annat ut på att tolka textavsnitten jag lyft ur texten utifrån teorin om motiverande system. Jag gissade till exempel: När min livsberättare berättar så här, kunde det vara ett uttryck för ett visst mål? På detta sätt kom jag in på teorin om motiverande system.

3.3 Motivational Systems Theory

Motivational systems theory (härefter MST) skapades av Martin E. Ford ursprungligen för att hjälpa forskare, studenter och praktiker att sammanfoga bevis och det essentiella, som lagts fram i över 20 nutida motivationsteorier (Ford, 1992; Ford & Smith 2007).

Motivation är ett psykologiskt, framtidsorienterat (företseende) och evaluerande, snarare än instrumentellt, fenomen. Motivation definieras i MST som det organiserade mönster, som bildas av individens egna (personliga) mål, av processer, som stimulerar känslorna, samt av individens uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka. (Ford 1992, 72-73, 248.) Motivation ses alltså som ett organiserat mönster uppbyggt av fyra med varandra besläktade uppsättningar av psykologiska processer:

1. egna mål/avsikter/föresatser/ändamål (personal goals): tankar om önskade och önskade potentiella framtida tillstånd
2. tro på den egna förmågan (capability beliefs) och
3. tro på kontexten/sammanhanget/miljön (context beliefs)

Sammanslagna benämns den andra och tredje punkten *den personliga tron på de egna möjligheterna att påverka* (Personal Agency Beliefs, härefter PAB), och den inbegriper tankar om de förväntade konsekvenserna av att försöka nå sina mål

4. emotioner/känslor (emotions): känslotillstånd relaterade till de möjliga konsekvenserna av att söka nå dessa mål.

Alla fyra subsystem är viktiga för att en målinriktad aktivitet skall lyckas och som formel kan de motiverande processerna uttryckas så här:

Motivation = Mål x Emotioner x PAB (den personliga tron på de egna möjligheterna att påverka)

Genom att skriva multiplikationstecken mellan de olika delarna betonar formeln delarnas ömsesidiga beroende. (Ford 1992, 78, 248; Ford & Smith 2007.)

Enbart motivation är ändå inte nog för att människan skall fungera effektivt. Därutöver bör hon besitta kunskap och skicklighet, befinna sig i en mottaglig miljö samt ha stödjande biologiskt fungerande. Enligt Ford (1992, 69) ser formeln för effektivt mänskligt fungerande ut som följande:

Prestation/Förmåga = $\frac{\text{Motivation x Skicklighet}}{\text{Biologi}}$ x Mottaglig Miljö

Ford (1995) konstaterar att även om individen har en förmåga kan den vara totalt onödig om hon inte är motiverad att bruka den. Däremot är det motsatta inte fallet; en högt motiverad person kan utveckla behövlig skicklighet för att uppnå målen hon vill nå. Vår mänskliga potential frigörs när vi har emotionellt tvingande mål och en grundläggande tro på att vi kan förlita oss både på vår egen skicklighet och på hjälp från andra för att nå våra mål. (Ford 1995, min kursivering.)

Härnäst går jag in på de olika komponenterna inom det motiverande systemet.

3.3.1 Mål

Mål är ofta omedvetna, men för att de skall bevara sin kapacitet att styra beteendet på ett ändamålsenligt och effektivt sätt, måste de vara tillgängliga för vårt medvetande. Tillgängliga blir målen då vi kan uppfatta dem (med ord eller i bild). Rådgivares och hjälpande professionellas viktiga uppgift är att göra det lättare för klienterna att bli medvetna om sina mål och det kan man bli genom att bland annat fråga Vad vill du ha? Vad vill du uppnå? Varför gjorde du så? (Ford 1992, 83, 119.)

De egna innersta målen utgör källan till djup mening och tillfredsställelse i individens liv. Förståelse av de innersta personliga målen kan avlägsna hinder för motivation, beteende och överhuvudtaget navigering i livet. (Ford & Smith 2007.)

Målen bildar hierarkier, en del mål inbegriper andra och en del är viktigare än andra. Förutom att vi har målhierarkier som sträcker sig över kontext och tid är det också viktigt att kunna balansera vår strävan att uppnå våra mål så den är lämplig i olika sammanhang. En person som inte skyr några medel alls för att uppnå ett mål, kan upplevas som egoistisk och känslolös. (Ford 1992, 108-109.) Tillsammans med Nichols har Ford utvecklat en taxonomi som beskriver de mänskliga målen (se bilaga 4). De har grupperat målen i två huvudsakliga grupper: mål som innebär önskade konsekvenser inom individen (affektiva mål, kognitiva mål och subjektiva relationsmål) och mål som innebär önskade konsekvenser i relationen individ – omgivning (sociala relationsmål och uppgiftsmål). (Ford 1992, 88-89; Ford & Smith 2007.)

Det är viktigt att särskilja mellan själva målet och evalueringen av hur väl man nått det. Ibland är normen för uppnåendet av målet inbäddat i själva målet. Motivationen kommer sannolikt att vackla om antingen individen själv eller kontexten har kompromisslösa normer. Man oroar sig över kvaliteten på det man gör. Motivationen påverkas av situationer som har klara föreskrifter för vad som är rätt eller fel, eller om man tävlar om vem som är vinnare och vem förlorare. Målinriktade men frivilliga, inte påtvingade, sammanhang gör det möjligt för människor att upptäcka vilken kravnivå är lämplig för just dem. Var och en har ett eget mönster av intressen

och färdigheter. Uppgiften man skall genomföra och den sociala miljön erbjuder dessutom en mängd möjligheter. (Ford 1992, 119-121)

När man har bestämt sig för att uppnå ett mål tenderar ansvaret för motivationen att flyttas från målen, till individens personliga uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka (PAB) och till känslorna. (Ford 1992, 250).

3.3.2 *Personal Agency Beliefs (PAB) – Personliga uppfattningar om egna påverkningsmöjligheter*

De personliga uppfattningarna om de egna möjligheterna att påverka uppnåendet av de egna målen delas upp i två olika kategorier:

1. uppfattningar om den egna förmågan: har jag den skicklighet som behövs för att fungera effektivt?
2. uppfattningar om sammanhanget: har jag den mottagliga miljö jag behöver som stöd för mitt effektiva fungerande?

Formeln för effektivt fungerande var:

Prestation/Förmåga = Motivation x skicklighet x mottaglig miljö (notera att motivation och skicklighet alltid också bygger på den biologiska komponenten, som inte skrivs ut här för läsbarhetens skull). När man skriver ut innehållet i det motiverande systemet blir formeln följande:

$$\text{Prestation/Förmåga} = \begin{array}{c} \text{Motivation} \\ \text{(mål x emotioner x} \\ \text{uppfattningar om den egna förmågan x uppfattningar om miljön)} \end{array}$$

↓

Skicklighet

↓

Mottaglig Miljö

Den här formeln visar att det inte räcker att man har ett mål och den skicklighet och mottagliga miljö som behövs för att uppnå målet. Utöver dessa **krävs att man själv tror på** sin förmåga och på stödet från miljön. Den här tron på den egna förmågan och den stödjande miljön är ofta mer

avgörande för motivationen än vad man de facto kan eller hur miljön i verkligheten är. När man tror på sig själv och sitt sammanhang kan man utveckla färdigheter som man kanske ännu inte har. Samtidigt är det viktigt att påpeka att uppfattningarna inte ensamma är tillräckliga för effektivt fungerande: man måste också ha de grundläggande färdigheter och den miljö som behövs för att uppnå målet. Enbart positivt tänkande räcker inte till. Men å andra sidan är det klart att positiva uppfattningar om den egna förmågan och miljön har en särskilt viktig funktion i situationer som är mest betydelsefulla för framsteg, dvs. i situationer som inbegriper utmanande men uppnåeliga mål. (Ford 1992, 123-125.) Individens uppfattningar om de egna möjligheterna är särskilt viktiga och användbara då det gäller att bilda sig helhetsuppfattningar och planera långsiktigt (Ford 1992, 253).

Tabell 9 MSTs taxonomi över mönster för individens uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka (PAB, Personal Agency Beliefs).

Uppfattningar om miljön	<i>Positiv</i>	Kraftfullt mönster	Sporrande mönster	Bräckligt mönster	
	<i>Måttlig eller varierande</i>	Ihärdigt mönster	Försiktigt mönster	Osäkert mönster	
	<i>Negativ</i>	Antagonistiskt eller accepterande mönster	Nedslående mönster	Hopplöst mönster	
	<i>Stark</i>	<i>Måttlig eller varierande</i>		<i>Negativ</i>	
	Uppfattningar om egen förmåga				

Då man korstabulerar individens uppfattningar om sina egna möjligheter att påverka och uppfattningarna om miljön får man fram ett mönster för hur individen förhåller sig till sina mål (se tabell 9).

Mönstren för förhållningssätt gentemot målen är inte nödvändigtvis stabila eller fasta egenskaper hos individen. Mönstren representerar närmast tankar om resurser inom individen och i miljön och de varierar från mål till mål, från situation till situation och från tidpunkt till tidpunkt. Man skall inte automatiskt värdera vissa mönster som bättre eller sämre, eftersom olika förhållningssätt är lämpliga för olika sammanhang. Föräldrar, lärare, rådgivare och andra, som försöker hjälpa människor förändra sig, kan inverka positivt, eftersom också starkt stabila mönster kan påverkas av att individens kunnande förändras eller av att miljön blir mer mottaglig. (Ford 1992, 137.)

3.3.3 *Emotionerna*

När en emotion väl aktiverats kan man inte låta bli att vara medveten om den. Den psykologiska konsekvensen av emotionell aktivering är en omedelbar medveten upplevelse som antingen är behaglig eller obehaglig. Emotioner är alltså alltid äkta i betydelsen att de signalerar att det finns något som bekymrar eller väcker andra känslor i situationen nu eller i förväntningarna inför framtiden. (Ford 1992, 140-141.) Emotionernas funktion är alltså att informera om det aktuella läget och de är särskilt funktionella, då det gäller att ta beslut i situationer, som kräver omedelbar och kraftfull handling (Ford 1992, 253).

Även emotionerna bildar mönster och de kan delas upp i instrumentella och sociala emotioner. I tabell 10 presenteras grundläggande emotionella mönster enligt D. Ford.

Tabell 10 D. Fords 14 grundläggande emotionella mönster.

Grundläggande emotionella mönster		
Instrumentella emotioner	Hjälper en att påbörja, fortsätta, upprepa och avsluta beteendepisoder.	Tillfredsställelse-nöje-glädje Nedstämdhet-nedslagenhet-missmod Nyfikenhet-intresse-iver Ointresse-leda-likgiltighet
	Hjälper en att reglera ansträngningarna för att klara av omständigheter som eventuellt avbryter verksamheten eller är skadliga.	Bestörtning-övertäckning-förvåning Förargelse-ilska-raseri Försiktighet-rädsla-fasa Motvilja-avsmak-äckel
Sociala emotioner	Reglerar hur människor knyter ömsesidiga band.	Sexuell upphetsning-vällust-begeistring Gillande-tillgivenhet-kärlek Ensamhet-bedrövelse-sorg
	Hjälper en att reglera anpassning till eller samarbete med sociala förväntningar och mönster för social organisering.	Förlägenhet/skamskuld/förödmjukelse Hån-ringaktning-förakt Förtrytelse-missunningshett-fientlighet

3.4 Berättelserna som berättelser om motivation

Jag läste mig in på Fords teori om motiverande system och bestämde mig för att analysera berättelserna genom att försöka hitta de olika komponenterna som tillsammans bygger upp motivationen att nå sina mål.

Mitt material bestod sammantaget av sex livsberättelser, som mina studerande berättat för mig (beskrivningen av materialinsamlingen finns i kapitel 2.3.2). Efter livsberättelseintervjuerna transkriberade jag berättelserna för att få dem i skriftlig form. Eftersom jag i min forskning inte intresserade mig specifikt för berättelsernas form eller för samspelet mellan mig och livsberättaren, lämnade jag från min transkription så gott som helt bort pauser, skratt, suckar och annan ordlös kommunikation. Jag strävade ändå

efter att hålla kvar mina livsberättares personliga berättarstil genom att inte fullt ut förändra texten till högfinska.

Före denna analys hade jag noga bekantat mig med materialet genom att rekonstruera det berättade livsloppet på papper. Jag hade också gjort en tolkning av vad livsberättaren såg som viktigt i livet, sina styrkor, möjligheter och risker och uttolkat min syn på deras sätt att klara av svårigheter (se kap. 2.3.3). Fördelen med allt detta var att livsberättelserna kommit mig nära – nackdelen var den samma, eftersom jag nu, före denna nya analys, redan hade en förförståelse av vad berättelserna handlade om. Utmaningen var att se på berättelserna med nya ögon.

Jag läste en berättelse i taget noga flera gånger och markerade olika episoder. Eftersom min studie handlar om livsberättelser i en arbetslivskontext, plockade jag ut de textavsnitt som behandlade utbildning, karriär och arbetsliv samt tankar om hur framtiden kunde te sig. Dessa textavsnitt klippte jag in i en tabell (se figur 7) enligt det tema de berättade om. I bilaga 5 finns ett exempel på en dekonstruktion av en av livsberättelserna.

Förr		Förändring	Arbetets betydelse		Framtid	
Arbete	Utbildning		Inte jobb	Jobb	Arbete	Utbildning

Figur 7 Stomme för dekonstruktion av berättelserna.

Då utdragen från berättelserna var placerade i tabellen, identifierade jag olika mål i avsnitten. Som hjälp använde jag Fords och Nichols' taxonomi över människans mål (se bilaga 4). Varje mål fick en egen färg som jag använde då jag markerade målen i texten i tabellen. I bilaga 6 finns ett exempel på hur jag tolkade att textavsnitten speglade de olika målen.

Efter att jag identifierat målen i avsnitten, tittade jag noggrannare på tabellens spalter, som handlar om framtiden. Jag försökte upptäcka hur personen ser på sina möjligheter att uppnå sina olika målsättningar inför framtiden, det vill säga vilka möjligheter att uppnå målen uppfattar

livsberättaren att hon eller han själv har och hur stöder miljön denna strävan (PAB). Jag försökte också identifiera emotioner i textavsnitten. Jag frågade alltså först: Vad berättar berättelserna om vilka mål livsberättarna har angående arbetslivet? och sedan: Vilka är livsberättarens uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål (capability and context beliefs)? Kan jag se PAB mönster? Hurdana är de? Slutligen frågade jag också: Hur känner hon eller han inför sina olika möjligheter?

Efter denna dekonstruktion av innehållet i textavsnitten som berör utbildning, karriär och arbetsliv samt framtid, rekonstruerade jag berättelserna till en ny helhet. I sammanfattningen av berättelserna tog jag även med en del innehåll ur hela livsberättelsen för att få en helhetskontext. Livsberättelserna hade ju också handlat om annat än studier, arbete och karriär.

Vilken var min tanke bakom mitt sätt att analysera berättelserna?

Möjligheten att berätta sin livsberättelse för mig var en del av min aktionsforskning som handlade om att utveckla karriärutbildningarna jag ansvarar för. Jag tänkte så här:

- livsberättelserna handlar om hur livsberättaren ser på sin tidigare arbetskarriär, på förändringar som skett och på sin framtid i arbetslivet
- i de delar av berättelsen som handlar om det förgångna kan jag hitta mål som är viktiga för livsberättaren, se vad det är som styrkt honom eller henne
- i berättelsen om förändringar kan jag se hur de uppfattar förändringarna
- berättelserna om framtiden reflekterar deras mål och uppfattningar om möjligheten att nå målen, samt känslorna i samband med dessa.

Enligt Fords teori om motiverande system är det av vikt för den som sysslar med förändringsarbete, må det vara en lärare, en vägledare eller varför inte en socialarbetare, att känna till klientens mål, mönstret för hur denne uppfattar möjligheterna att uppnå målen samt emotionerna, som målet

uppväcker. Hur man skall gå tillväga i förändringsarbetet beror på dessa. Olika mål, uppfattningar och känslor kräver olika närmandesätt i vägledningen. Analysen baserad på Fords teori om motiverande system skulle kanske ge nya infallsvinklar på mitt sätt att arbeta.

Till följande presenterar jag min sammanfattning av de sex berättelserna.

Berättelse 1:

I berättelse 1 handlar det om motsättningen att jobba och att vara arbetslös. Berättaren har sedan barnsben vetat vilket hennes drömyrke är, hon har velat följa i sin pappas fotspår. Även om det tagit lång tid för henne att utbilda sig har hon sakta men säkert närmat sig sitt mål. Avbrotten i studierna har berott på att hon bildat familj och fött flera barn.

Desto större har hennes besvikelse varit, då hon efter examen förstått, att arbete inte finns att få. Hon har t.o.m. vidareutbildat sig och efter den utbildningen har hon lyckats få jobb och kunnat äntligen förverkliga sin dröm och uppfylla sitt löfte till sin pappa, som varit mycket viktig för henne. Arbetet var just så tillfredsställande som hon trott. Hon trivdes bra med jobbet, men klarade inte av de varierande arbetstiderna. Att pussla ihop en vardag med ett jobb, som helt plötsligt kunde dra ut på tiden, samtidigt som barn skulle hämtas på och föras till dagis, blev för mycket. Hennes man kunde inte heller ställa upp så mycket som behövts. Stressen ledde till sjukledighet i några månader. Sedan sade hon upp sig från drömjobbet för det var omöjligt att klara av i läget som var.

Hennes drömyrke tillfredsställer några viktiga mål. Hon har valt yrket själv (självbestämmande) och hon känner sig lite speciell eftersom det är ett för kvinnor ovanligt yrke (individualitet). Hon har också alltid känt en stark samhörighet med sin pappa och lovat honom att hon skall ta sin examen och jobba som han (socialt ansvar). Dessutom trivdes hon med arbetet (lycka).

Berättaren tror inte på möjligheten att uppnå detta mål att jobba i drömyrket nu inom närmaste framtid, men tänker ändå fortsätta jobba för det. PAB mönstret är *försiktigt*, men hon känner sig nedstämd.

Eftersom hon märkt att hon i detta livsskede inte kan jobba i sitt yrke, har hon bestämt sig för att ta ett jobb, vilket som helst, som uppfyller andra också viktiga mål: hon upplever att det är bra för barnen att få gå på dagis, eftersom de hemma saknar den stimulans, som dagis ger (resursförsörjning). Och för att barnen skall få ha kvar sina dagisplatser skall hon jobba, har kommunen meddelat. Hon behöver också själv komma ut utanför hemmet, för hon blir rastlös av att inte ha något att göra (iver). Hennes lön bidrar till familjens ekonomi (resursförsörjning) och det är viktigt, eftersom hon inte får någon arbetslöshetsersättning, då makens inkomster inverkar på arbetsmarknadsstödet.

Att vara arbetslös gör henne faktiskt stressad (hon eftersträvar lugn). Hon konstaterar att hon upplever att samhället kräver att hon skall jobba (socialt ansvar). Det här har hennes mamma gjort mycket klart för henne:

*"tossakin on niin ihme juttu, mä en muista kenelle mä siitä vasta viime viikolla puhuin, nytten ku on tota, aina ku on ollu työttömänä, niin ei oo ton äidin kaa ei oo missään väleissä, se ei soita eikä se käykään mut sitten ku on . töissä niin . sehän soittelee melkein joka päivä"*¹⁵

Nästan panikartat söker hon jobb för att förändra situationen. Hennes situation blir inte lättare av att hennes man upplever att det är han som skall försörja familjen och att hon skall stanna hemma, trots kärvt ekonomiskt läge. Hon skickar jobbansökningar dagligen till så många olika arbetsgivare, att hon slutligen har svårt att hålla reda på vilka alla lediga jobb hon sökt. Hon känner sig pressad, eftersom hon inte får bestämma själv, hon söker alla jobb, och är efteråt nästan rädd för att någon ansökan skall leda till intervju och arbete. Samtidigt hoppas hon på ett jobb, så hon kan få lugn. Att få komma på den vägledande utbildningen kändes för henne som semester. Hennes PAB mönster för att få ett jobb, vilket som helst, är antagonistiskt, och känslan präglas av motvilja. Hon söker jobb, och hon vet hur man gör, det vill hon inte ha hjälp med, men miljön har tills vidare inte ställt sig vidare positiv till hennes försök.

¹⁵ "det är så konstigt med det där, kommer inte ihåg med vem jag prata om det förra veckan, nu när jag är, alltid när jag varit arbetslös, så har jag inget med mamma att göra, hon ringer int och int hälsar hon på men sen när jag . jobbar så . hon ringer ju nästan varje dag"

Berättelse 2:

Berättarens livsberättelse handlar mer om livet utanför arbetslivet. Sociala relationsmål väger tyngst. Samhörigheten med andra är ytterst viktig och hon vill upprätthålla goda relationer i en stor bekantskapskrets. Hon uppskattar också lugn i livet och det finner hon tillsammans med djur och ute i naturen.

Sedan ungdomsår har berättaren varit i arbete, men strukturomvandlingen har medfört, att det arbete hon helst skulle vilja göra, har försvunnit:

”Niin se oli sen sikalankin kanssa ne ei tarvinnu enää kai mä olisin siel ollu tosi pitkään Ku lihan hinta laski ne ei tarvinnu enää ne pärjäs sillä joka hoiti sitä tilaa Se tilanhoitaja ja emäntä kävi sit välillä siellä sikalassa.”¹⁶

Hennes yrke har tillfredsställt mål, som är viktiga för henne: att känna samhörighet och att få vårda och hjälpa till (resursförsörjning). Hon har valt sitt yrke själv och varit bra på det (självbestämmande och positiv självuppfattning). Hon har även haft arbeten i en annan bransch som hon också börjat utbilda sig i, men studierna är oavslutade, då hon inte klarat yrkesproven som ingår i examen. Det har tårt på hennes självförtroende, och hon känner sig osäker.

Hon har inga ekonomiska krav på sig för att jobba. Jobbets betydelse ligger i att hon då får omväxling, något att göra, och kontakter med andra vuxna. Egentligen skulle en bra hobby eller ett frivilligarbete fungera lika bra, menar hon. Men å andra sidan upplever hon att hon borde gå på jobb, eftersom andra också jobbar (socialt ansvar). Hon vill inte utsätta sig för socialt ogillande (resursförvärv):

¹⁶ ”Så var det ju med svingården också de behövde mig inte längre jag sku väl nog ha stannat där verkligen länge När priset på kött sjönk behövde de inte mer de klara sig med den som skötte godset Förvaltaren och bondhustrun tittade in i svingården emellanåt.”

*"Niin mul on jotenki vaan semmonen olo et mun niinku pitäis tehdä jotakin mä oon nyt niin kauan ollu kotona. Voishan sitä sit jos olis joku harrastus mis olis sit ihan eri lailla. Tai sit mä vaan aattelen et ku toisetkin on töissä niin sit munki pitäis olla töissä. Vaikka työtähän siinä on huushollinkin pitämisessä."*¹⁷

Berättaren har många olika idéer angående sin framtid. Hon funderar på att återgå till sitt tidigare yrke, att påbörja helt nya studier, att återuppta sina avbrutna studier och till och med att börja med ett helt nytt arbete i en för henne ny bransch. Hon konstaterar att hon helst vill börja jobba, eftersom studier till ett nytt yrke skulle ta så lång tid. Hon är inte heller övertygad om att det skulle finnas arbetstillfällen, när hon väl tagit sin examen.

Hennes tro på sina möjligheter (PAB) att kunna återgå till sitt tidigare yrke ser ut så här: hon upplever att hon var bra eller rätt bra på sitt jobb och hon trivdes med det, men miljön ger inga möjligheter. Det här har hon *accepterat*, även om hon verkar lite nedstämd.

Hennes PAB inför att återuppta de avbrutna studierna: hon är osäker på om hon skulle klara studierna, hon vill eller orkar inte plugga hemma, däremot är hon rätt säker på att hon skulle få återta studierna (dvs. att läroinrättningen tar emot henne) och hemma sporrar de henne nog, samtidigt som de påminner henne att hon är en försiktig person, som inte kan tala inför andra: hennes PAB är *försiktigt, sårbart eller osäkert* (self-doubting), eventuellt *bräckligt*. Hon känner ett försiktigt intresse för att börja studera.

Berättelse 3

Berättelsen handlar om ett liv, som berättaren upplevt som rätt framgångsrikt och betydelsefullt, men nu har omvälvande händelser både i arbets-, men framförallt i privatlivet, fått berättaren ur spår. Han undrar om de senaste 20 åren varit helt onödiga.

¹⁷ "Ja jag bara liksom känner att jag liksom borde göra något jag har nu varit så länge hemma. Nog kunde man ju om man sku ha någon hobby att gå till där man kunde vara på annat sätt. Eller så tänker jag bara att när alla andra jobbar så borde jag också jobba. Fastän det ju är jobb att sköta hushållet också."

Trots förluster av viktiga personer i barndomen har berättaren lyckats i ungdomen komma in på den utbildning han ville (självbestämmande). Han fick jobb inom sitt yrke t.o.m. några veckor innan examen (positiv självuppfattning). Han berättar stolt att bara ca 10 % av kurskamraterna lyckades få arbete direkt efter examen (överlägsenhet). Då han bildade familj bytte han ändå yrke, och sedan dess har han arbetat inom den branschen, men hos olika arbetsgivare. Anställningarna har varit rätt långvariga och bytet till följande arbetsplats har gått smidigt.

Men arbetslivet har ändrats. Från att ha varit rätt lugnt och välorganiserat, blev arbetena allt mer stressande: tempot skruvades upp och arbetsgivaren krävde flexibilitet av arbetstagarna utan att själv vara beredd att flexa. Berättelsen genomsyras av besvikelse över orättvisa arbetsvillkor (rättfärdighet). Berättaren upplever att hans jobb är att göra sitt bästa, att ställa upp och jobba i ett fungerande team (resursförsörjning). För detta skall man få en skäligen och rättvis lön (rättfärdighet och resursförvärv). Men så här är det inte längre, menar han.

Han upplever också att hans kunskaper ignoreras och förbigås, man lyssnar inte till hans förslag. Han är van att bestämma själv (självbestämmande) och lägga upp sitt arbete på ett ansvarsfullt och vettigt sätt (organisering och ledning), men nu får han inte stöd för sitt sätt att jobba (resursförvärv). Allt detta resulterar i att han säger upp sig.

Arbete är för berättaren mycket viktigt. För honom innebär arbete att han möter och tar sig an utmaningar, som han löser (kompetens). Han tackar ja till och klarar av nya uppgifter och förverkligar sig själv genom arbetet, men också på fritiden. Han vill lära sig nytt (utforskning och insikt). Också samhörigheten på arbetsplatsen är av betydelse: var och en har sin viktiga uppgift och sin skicklighet och alla skall bidra till helheten (socialt ansvar). Det gör åtminstone han. Han vill vara kunnig och skicklig och han vill ha respekt. Arbetstakten skall vara mänsklig för att man skall hinna och orka göra sitt arbete bra. Arbetet skall ge fördelar (resursförvärv), precis som han är beredd att ge allt han kan (resursförsörjning).

"Viiminen tippa mul oli silloin ku ensin mä olin viis viikkoo siel yksin töissä melkein aamusta iltaan. Ja ku Matti osa-aikainen [työkaveri] sit oli siin töissä ja mä menin keskiviikkona mökille laiturintekoon niin mä sit pomolle soitin et voiks mä olla torstain ja perjantain poissa ku mul on 60 tuntia ylitöitä ja Matti on töissä niin pomo sano että et missään tapauksessa et pitää ilmottaa hyvissä ajojin. Mä sanoin et mä tuun sit aamulla töihin ja kun mä tulin mökiltä illalla pois ajoin työpaikan kautta kirjoitin sen irtisanomisilmoituksen ja pistin sen pöydälle aamuks sitten. ... No se oli että tuli mitta täys. Et ku me joustetaan hirveesti käydään viikonloppunaki omalla ajalla töissä. Niin mehän joustettiin hirveesti siinä et oltiin pitkään töissä ekä saatu sit siitä oikeestaan mitään ylityökorvaustakaan saatiin tunteja vaan ku meil oli liukuva työaika kuudesta kuuteen saatiin tunti tunnista niistä sitten. Et mehän joustettiin hirveesti työnantajaa vastaan mut työnantaja ei joustonut meitä vastaan mitään."¹⁸

En obalans i bytesförhållandet mellan arbetsgivaren och arbetstagaren gör att han själv upplever att han bränt ut sig. Han har gett mer än han fått.

Då berättaren berättar sin livsberättelse står han i beråd att påbörja en yrkesutbildning. Han skall utbilda sig i ett yrke, som han egentligen som hobby sysslat med under hela sitt liv. Det är svårt att uppfatta om han är nöjd med sitt val eller inte. Han säger att han redan tidigare velat studera, men inte kunnat göra det av familjeskäl. Men framförallt vill han ta en paus i att söka jobb och ge sig själv lite tid. Jag försöker analysera hans tro på sina möjligheter (PAB) angående detta följande steg i hans liv, och uppfattar att han upplever att han redan kan det han nu skall utbilda sig till. Tron på sig

¹⁸ "Det var sista droppen när jag först var fem veckor ensam på jobb nästan från morgon till kväll. Och när Matti en deltidsanställd var på jobbet och jag åkte till stugan på onsdag för att bygga bryggan så jag ringde sen till chefen att kan jag vara borta från jobbet på torsdag och fredag för jag har 60 övertidstimmar att ta ut och Matti är på jobbet så då sa chefen att det verkligen inte går att man ska meddela i god tid. Jag sa att jag kommer på jobb på morgonen och när jag kom hem från stugan på kvällen så körde jag via jobbet och fyllde i avskedsansökan och la den på hans bord färdigt till morgonen... Nå, det var helt enkelt att måttet var rågat. Att när vi flexar helt otroligt går till och med på veckosluten på egen tid på jobb. Ja vi flexade ju helt otroligt, var länge på jobb och fick ingen egentlig övertidsersättning ens bara timmar då vi hade flexibel arbetstid från sex till sex så vi fick liksom timme för timme sen. Att vi flexade ju helt otroligt gentemot arbetsgivaren men arbetsgivaren flexade inte alls gentemot oss."

själv är stark, men han är osäker på om lärarna på skolan faktiskt kan lära honom något. Hans mönster för sina uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka i det här fallet ter sig faktiskt *antagonistiskt*: jag mot dem (lärarna). Vad han egentligen känner har jag svårt att uppfatta. Han är nyfiken på den nya utbildningen, men samtidigt försiktig. Framtiden ser han som fullständigt öppen.

Jag försöker tolka hur hans sätt att se på sina möjligheter att vara en bra anställd förändras i berättelsen. Han har alltid varit skicklig och arbetsam och till en början hade han arbetsgivare och arbetsmiljöer, som stödde hans sätt att arbeta som en självbestämmande arbetskompis, som sköter sitt jobb och hjälper också de andra, och som belönade honom för det han gjorde (både lön och lämpligt utmanande arbetsuppgifter). Tron på de egna möjligheterna var stark, likaså tron på den stödande miljön. I och med förändringarna i arbetslivet minskade tron på miljön och *det kraftfulla* PAB-mönstret *övergick i ett ihärdigt mönster* som resulterade i att tron på de egna möjligheterna att påverka började avta. Mönstret blev *nedslående*: miljön stödde inte hans mål och tron på de egna möjligheterna var måttlig eller varierande. Han kände sig utbränd och sade upp sig.

Berättelse 4

Den fjärde berättelsen är en berättelse av tillförsikt inför framtiden. Berättaren har för några år sedan blivit tvungen att säga upp sig från sitt arbete på grund av långvarig allvarlig sjukdom, och han har varit sjukskriven sedan dess. Han berättar själv att han vid tiden för sjukskrivningen också känt sig trött och utbränd av sitt arbete. Han, som ville arbeta dynamiskt och kreativt (kreativa uppgifter), upplevde att mattan drogs undan, då allt så småningom gick ut på att kalkylera ekonomiska villkor för verksamheten. Om man hela tiden måste jobba för att ens få ihop till det dagliga brödet, dvs. att firman kan ha kvar sin personal, dör all kreativitet, menar han.

På sätt och vis välkomnade han alltså sin långa sjukledighet, men samtidigt kände han att han fräntogs sitt värde.

*"... mullekin tuo kaks vuotta niin sehän pakotti mut ratkaiseen, tavallaan multa repästiin joku raaja pois, että niin rankkaa on yli viiskymppiselle miehelle joutua pois töistä."*¹⁹

För honom hade arbetet inneburit att han gav sitt allt för ett viktigt ändamål (resursförsörjning). Han var framgångsrik och fick mycket uppskattning för det han gjorde (resursförvärv). Överhuvudtaget var uppskattning och respekt för hans arbete väldigt viktigt. Nu, när han upplever att han är så pass frisk att han kan återvända till arbetslivet, vill han göra det. Samtidigt känner han att om han skulle förbli arbetslös efter den vägledande utbildningen, skulle han ta det som ett tecken på att det är dags för honom att förverkliga sina kreativa ambitioner.

Berättaren säger att det för honom är allra viktigast att han brinner för det han gör (iver och enhet). Hans uppgifter skall ha mening och han vill göra sitt allra bästa, oberoende vad det är han företar sig. Ivrigast är han ändå inför utsikten att få jobba med att utveckla en verksamhet inom en välgörenhetsorganisation och kunna på det sättet hjälpa sina medmänniskor (resursförsörjning). I den uppgiften skulle hans kreativa och organisatoriska förmågor komma till sin rätt. Han tror också att han inte skulle bli utbränd, även om arbetet liknar hans föregående arbete, eftersom han under sin sjukdomstid bearbetat händelserna i sitt liv på olika sätt. Nu är det inte arbetet som ger honom hans värde, han är värdefull i sig och i balans med sitt liv. Han är beredd att ge sin insats åt arbetslivet, för man skall ju förtjäna sitt levebröd, men han har också ett givande liv utanför det. Han uttrycker sin oro för sina bekanta, som har väldigt bråttom och hårda krav på sig i arbetslivet. De har inget annat att tala om än sina jobb.

Berättaren har en positiv självuppfattning och tror på sin egen förmåga att uppnå sitt mål att komma ut i arbetslivet: han har en lång arbetshistoria bakom sig och han är skicklig och kreativ. Han har mycket att ge. Han kommer också väldigt bra överens med människor, han bjuder på sig själv och bekräftar andra (resursförsörjning). Han har en god kontakt till sina vuxna barn, som han är stolt över, och en stor bekantskapskrets och många

¹⁹ "... för mig var de där två åren ja de tvingade mig att avgöra, det var som om en lem revs bort, att så hårt är det för en över femtioårig man att bli bort från jobbet."

nära vänner (samhörighet). Det enda orosmomentet är hans fysiska hälsa, som nu ändå verkar allt bättre och läget är stabilt. Dessutom är han övertygad om att det finns en uppgift, som väntar på honom någonstans. Hans PAB mönster är *kraftfullt* och hans inställning till livet är en ivrig, förväntansfylld nyfikenhet på vad som kommer att hända härnäst.

Berättelse 5

Den femte berättelsen präglas av saknad efter familjen men också av tillfredsställelse med livet nu. Berättaren har velat komma och berätta sin berättelse för att vi finländare skall förstå att invandrarna kommit för att de varit tvungna att lämna sina hem. Livet i det forna hemlandet har varit osäkert, fattigt och svårt. För män gäller det ett direkt hot mot liv, för kvinnor hotet att bli ensam med barnen om mannen mister livet eller fängslas. Dessutom upplever hon traditionen att flytta in till mannens familj och leva samman med svärmor i en trång bostad som svår. Målen var att komma i säkerhet och få möjlighet till ett också materiellt stabilare liv.

Trots att familjen utsatts för våld och förstörelse också här i Finland vill berättaren inte flytta tillbaka till sitt hemland. Här har hennes man grundat ett eget företag, de bor i en rymlig bostad, barnen får vård och utbildning och berättaren själv behöver inte stanna hemma, utan får utbilda sig och börja arbeta. Hon vill ut i arbetslivet, men hennes man säger, att hon först skall skaffa sig en yrkesutbildning och sedan söka sig ett jobb hon trivs med. Själv vill hon inte riktigt ännu söka sig till en yrkesutbildning, för hon upplever att hennes yngsta barn tills vidare är så litet och behöver så mycket tillsyn (resursförsörjning) att hon inte skulle kunna koncentrera sig på studier. Men hon skulle vilja ha ett fast arbete, för det skulle betyda att hon också skulle kunna hämta sina föräldrar på besök till Finland. Hon saknar sin barndomsfamilj oerhört, utan den känner hon sig ensam, även om hon har sin lilla egna familj och en del släktingar också här i Finland (samhörighet). En annan orsak till att hon vill ut i arbetslivet är att hon blir uttråkad innanför hemmets fyra väggar (iver). Hon vill också vara till nytta och för sin del arbeta för sitt nya hemland, som så väl tagit emot henne och hennes familj (resursförsörjning och socialt ansvar).

*"Olen hyvin energinen, haluan liikkua. Työ antaa minulle varmuutta ja itseluottamusta. Haluan että minusta on työnantajalle hyötyä ja haluan osoittaa että olen luottamuksen arvoinen. Teen työni sydämellä, en ainoastaan rahan takia."*²⁰

Helst skulle hon jobba inom handeln, kanske som butiksbiträde, för hon gillar att ha människor omkring sig och att betjäna. Hon är glad att hon har möjlighet att utbilda sig och jobba i framtiden.

Berättarens uppfattning om sin egen förmåga att nå sina mål, dvs. att så småningom påbörja en utbildning eller att få ett jobb, är försiktigt positiv. Hon tror på sina språkkunskaper och hon tror också att hon kan koncentrera sig på studier bara barnen vuxit till sig. Hon har tillit till miljön: hennes man ställer sig positiv till hennes planer att studera och jobba utanför hemmet, barnen har daghemsplats och det finns utbildningsalternativ. Enligt MST är hennes mönster för uppfattningar om de egna möjligheterna att påverka *sporrande* och hon upplever sin situation som tillfredsställande.

Berättelse 6

Berättaren berättar lugnt om sitt liv, hur hon som flykting kommit till Finland tillsammans med sin man och deras gemensamma barn. Hon är trygg i sin tillvaro och fast besluten att studera till ett yrke, för att sedan börja arbeta. Hon har insett att utan examen, och dessutom som invandrare, har hon obefintliga chanser att få ett jobb. Hon vet också vad det är hon vill studera, och har till och med tagit reda på var hon kan få en studieplats. Hon vill inte stanna hemma inom hemmets fyra väggar, hon trivs med kvinnans frihet att röra sig och ta egna beslut här i Finland (självbestämmande). Hennes man stöder henne i hennes karriärplaner. Att stanna hemma innebär att stanna i utvecklingen. Och det vill hon inte.

Berättelsen präglas av lugn. Även om livet i Finland inte är så lätt för henne och hennes familj är hon nöjd. Mannen har ett eget företag och familjen klarar sig ekonomiskt hyfsat. Hon lägger undan en slant för sina barn och

²⁰ "Jag är ytterst energisk, jag vill röra på mig. Arbete ger mig självsäkerhet och självförtroende. Jag vill vara till nytta för arbetsgivaren och jag vill visa att jag är att lita på. Mitt arbete utför jag med hjärtat, inte bara för pengarnas skull."

hoppas att de båda skall högutbilda sig. Hennes enda oro gäller egentligen en del finländares attityd till, och beteende gentemot, invandrare. Hon är irriterad på att finländare tenderar att tro att hon och familjen lever på bidrag, då sanningen är att hennes man arbetar långa dagar i sin firma. Men hon har en trygg krets av släktingar och andra nära bekanta i Finland. Med dem delar hon små och stora glädjeämnen (samhörighet).

Berättaren har en stark positiv självuppfattning och hon tror på sina egna möjligheter att påverka sin framtid. Hon deltar i olika utbildningar för att förbättra sina språkkunskaper. Hon vet att hon nog kan få några veckors praktikplatser på olika företag, men problemet med dessa korta arbetspass är att man inte talar med varandra mer än nödvändigt.

"... jos menet työharjoitteluun, enemmän työ kun puhuminen ... edellisessä työharjoittelupaikassa he olivat todella ystävällisiä ja teimme vuorotellen työt, roskat, kahvi, mutta ei ollut puhumista. Minä tiedän heillä ei ollut aikaa."²¹

Hon vill tala finska så att hon lär sig språket. Därför har hon sökt sig till utbildningen som är riktad till finländare, inte specifikt till invandrare.

Hennes PAB är *kraftfullt* med hänseende på studier, medan det är *accepterande* med hänseende på att få ett jobb utan utbildning. Hon är tillfreds.

²¹ "... om du går ut på praktik är det mer jobb och mindre prat ... på den föregående praktikplatsen var de väldigt vänliga och vi turades om att göra de olika jobben, ta ut soporna, kaffet, men vi talade inte. Jag vet de hade inte tid."

3.5 Sammanfattning

De sex livsberättelserna är alla olika och individuella, även om vissa likheter också finns.

Två livsberättare hade ingen egen tidigare erfarenhet av arbetslivet: de saknade både utbildning och arbetserfarenhet. Båda hade som mål att komma ut i arbetslivet och de uppfattade att möjligheterna att påbörja studier och sedan börja jobba var goda. För dem innebär förvärvsarbete en möjlighet att utveckla sig själv och delta i samhällslivet. Den ena livsberättaren betonade också att ett arbete betyder att hon kan bjuda in sin barndomsfamilj som hon saknar hit till Finland.

Fyra livsberättare hade både utbildning och arbetserfarenhet bakom sig. Gemensamt för dessa var att de alla arbetat inom yrken de själva valt. Nu stod de inför ett eventuellt byte av yrke: en så gott som av tvång eftersom arbetstillfällena inom hennes yrke minskat radikalt, en för att hennes livssituation för tillfället inte kunde kombineras med yrket som krävde flexibilitet, samt två som upplevt att förändringarna i arbetslivet (högre tempo och ökade krav på arbetstagaren) omöjliggör fortsatt arbete inom det tidigare arbetet. En av dessa två hade dessutom lidit av svåra ryggsmärtor och varit sjukskriven i några år.

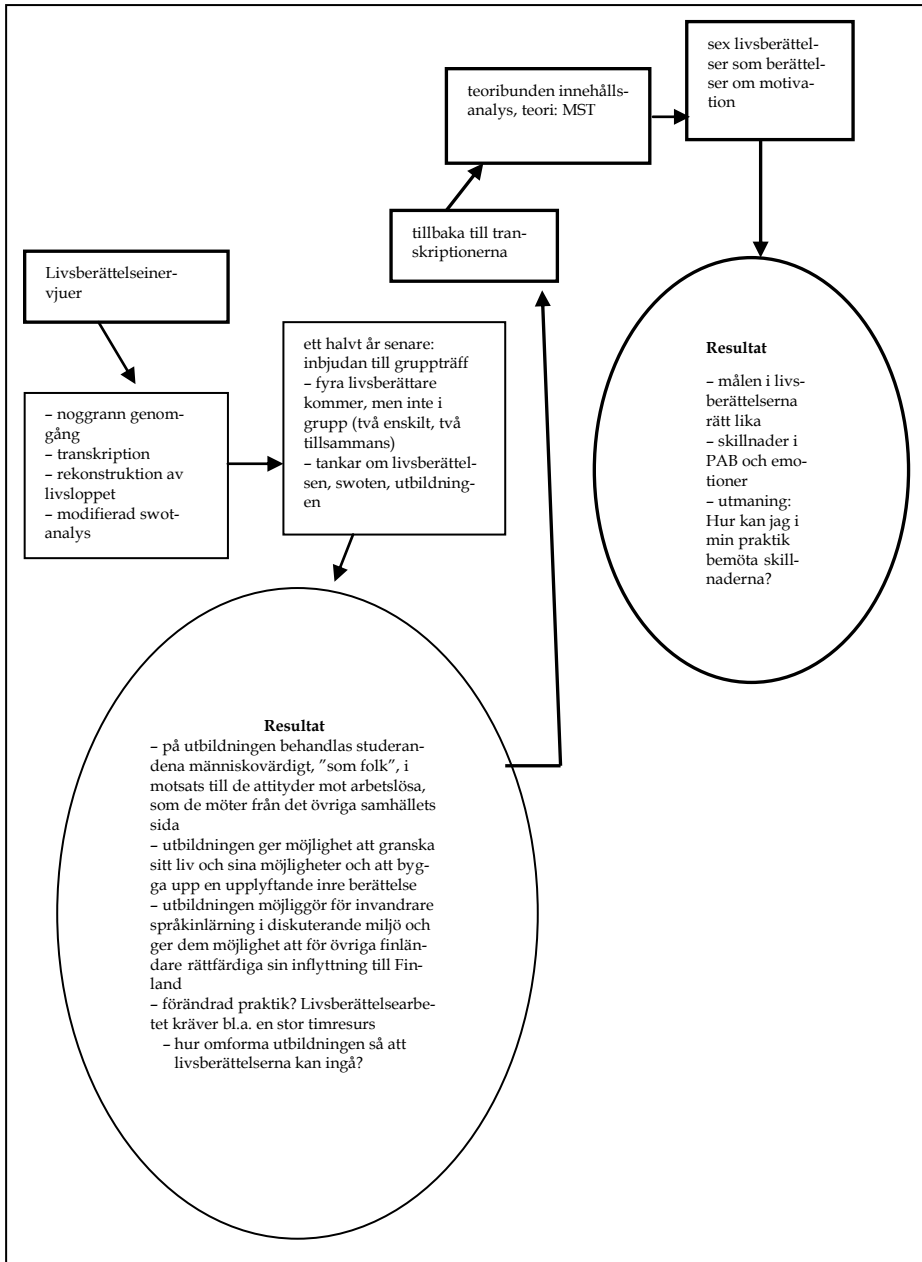
Att jobba tillfredsställde många mål. Alla upplevde att det hör till att man arbetar (socialt ansvar) och de ville dra sitt strå till stacken. De berättade också att de ville ha något att göra som inspirerar och tar dem utanför hemmets dörrar. En betonade vuxenkontakterna i arbetslivet, och många längtade efter samhörigheten på en arbetsplats. Att få göra sitt arbete bra och ordentligt var viktigt. Bara en tog upp oron för familjens ekonomi som en bidragande faktor till varför arbete är viktigt.

Det som skiljde de fyra livsberättarna med arbetserfarenhet åt var tron på de framtida möjligheterna. PAB mönstren i planerna inför framtiden var olika. Emotionerna varierade också. I tabell 11 finns en sammanställning av målen i framtiden, PAB och emotioner i de sex livsberättelserna.

Tabell 11 Målen i framtiden, PAB mönster och livsberättelser.

	målen i framtiden	PAB mönster	emotioner
Berättelse 1	"drömyrket" "ett jobb, vilket som helst"	Försiktigt Antagonistiskt	nedstämd motvilja
Berättelse 2	"inte jobba i det tidigare yrket" "återuppta avbrutna studier"	Accepterande försiktigt, sårbart eller osäkert (self-doubting), eventuellt bräckligt	nedstämd försiktigt intresse
Berättelse 3	"det tidigare jobbet" "yrkesstudier i en ny bransch men med bekanta arbetsuppgifter"	Nedslående Antagonistiskt	förargelse, nedslagenhet, leda försiktig nyfikenhet
Berättelse 4	"hitta ett jobb som är tillfredsställande"	Kraftfullt	iver, nyfikenhet
Berättelse 5	"påbörja studier bara barnen är större"	Sporrande	tillfredsställelse
Berättelse 6	"påbörja studier så fort som möjligt" "få arbete utan utbildning"	Kraftfullt Accepterande	tillfredsställelse tillfredsställelse

Vilka konsekvenser kan det här sättet att betrakta livsberättelserna som berättelser om motivation ha för min praktik? I figur 8 beskrivs den analytiska fasen i aktionsforskningsprocessen och i Syntesen, den sista delen av min avhandling, dryftar jag de eventuella konsekvenserna tillsammans med avhandlingens tidigare resultat.

Figur 8 Den analytiska fasen i aktionsforskningen.

4

Syntesen

I den här delen av avhandlingen försöker jag knyta ihop alla trådar. Jag sammanfattar min aktionsforskning, inklusive de analyserade livsberättelserna, och presenterar mina slutsatser. Till sist tar jag upp de nya utmaningar min forskning ger upphov till.

4.1 Forskning i praktiken – vad kan föras vidare?

Med praktikforskning i socialt arbete menas forskning som öppet strävar efter att förstå och förändra praktiken. Forskningsproblemen är sammankopplade med praktiken inom det sociala området och målsättningen är att betjäna olika intressenter inom området. I praktikforskning är alla medverkande bärare av kunskap, och de har också alla rätt att vara med och producera kunskapen. Praktikforskning vill lyfta fram utsatta, marginaliserade människors kunskap och erfarenheter. (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 11; Saurama & Julkunen 2009.) Enligt Saurama och Julkunen (2009) kan man finna praktikforskningens rötter i pragmatismens tanke att kunskap är något som föds a posteriori, efter praktik, handlingar och erfarenheter. Tidiga pionjärer och pragmatister inom socialt arbete var Jane Addams och G.H. Mead. Min aktionsforskning ser jag som ett uttryck för praktikforskning.

Att forska i sitt eget arbete innebär att forskaren, subjektet, blir en del av sitt forskningsobjekt. Forskaren måste medvetet kunna skilja på insamlingen av material och analysen av materialet. Forskaren ansvarar för analysen av forskningsprocessen medan de övriga medverkande innehar kunskap och tolkar den. (Saurama & Julkunen 2009.) Min aktionsforskningsprocess kan beskrivas som en helhet bestående av tre på varandra följande faser:

I *den första fasen* planerar jag aktionsforskningen, engagerar mina studerande med i utvecklingen av utbildningen, inbjuder villiga till livsberättelseintervjuer, genomför livsberättelseintervjuerna och samlar in respons i form av webbrespons och vid avslutande samtal på tumanhand med varje

studerande. Det här skedet leder till att jag tillsammans med min kollega i följande grupp av studerande fäster uppmärksamhet vid att lyssna aktivt, och vi engagerar studerandena i utbildningens utformning genom att låta studerandenas önskemål styra innehållet så mycket som möjligt. Vi har berättelser som tema, ritar livslopp och funderar på hur berättelser formar vårt sett att se på vår verklighet. Min kollega tar i stort över de följande grupperna, eftersom jag själv går in i den andra fasen av aktionsforskningen.

I *den andra fasen* drar jag mig tillbaka för att transkribera livsberättelserna, läsa mig in på forskning och annan litteratur som berör min forskning och göra en analys av livsberättelserna. Den här fasen drar mycket längre ut på tiden än vad jag ursprungligen beräknat.

Jag bekantar mig med mitt transkriberade material och rekonstruerar livsberättarnas livslopp. Jag uttolkar också en, vad jag kallar, modifierad swot analys på basis av vad livsberättarna berättat. I swot analysen skriver jag in sådant, som för livsberättaren verkar vara viktigt samt hans eller hennes styrkor och möjligheter samt bekymmer eller hot. Jag försöker också uttolka livsberättarens sätt att hantera svåra situationer.

Ett halvt år efter att mina livsberättare avslutat utbildningen, inbjuder jag dem till ett möte. Fyra av sex livsberättare ställer upp vid olika tidpunkter. Jag presenterar livsloppen och swot analyserna för dem och vi samtalar om utbildningen och om livsberättelsearbetet som en del av den. Mitt resultat från denna andra fas i aktionsforskningen bekräftar hur viktigt det är att skapa en känsla av samverkan och gemenskap i gruppen. Mina studerande upplever att de t.ex. av tjänstemän bemöts som andra klassens medborgare, medan de under utbildningen behandlades "som folk". Utbildningen ger den studerande tid och möjligheter att granska sitt liv och bygga upp upplyftande inre berättelser. För invandrare blir utbildningen på sätt och vis ett språkbud i och med att den inte är specifikt riktad till icke finsktalande studerande, och studerandena med invandrarbakgrund får en möjlighet att berätta sin historia för finländarna. Responsen från studerandena bekräftar att det är värt att fortsätta utveckla utbildningen och min praktik i denna riktning. Därefter går aktionsforskningen in i sin tredje fas.

I *den tredje fasen* återvänder jag till livsberättelserna för att göra en teoribunden innehållsanalys av dem. Nya frågor har vaknat och jag undrar vad det är som får mina studerande att göra sina val angående framtiden. Jag hoppas få ett svar genom att se på livsberättelserna ur ett motivationsteoretiskt perspektiv. Teorin om motiverande system (MST) styr min läsning av materialet och med "MST-glasögonen" på näsan analyserar jag de sex livsberättelserna som mina studerande velat berätta för mig. I den föregående fasen hade jag noga bekantat mig med livsberättelserna och det här arbetet med dem hade gjort dem bekanta för mig på gott och ont. Det blev nämligen samtidigt svårare att se på dem ur ett annat perspektiv.

Min analys av livsberättelserna som berättelser om motivation visade att mina livsberättare egentligen hade rätt lika målsättningar vad gällde utbildning och arbetsliv. Till exempel då de gjort sina tidiga yrkesval hade det varit viktigt att själv få bestämma vad de ville utbilda sig till. Att få delta i arbetslivet var för så gott som alla berättare viktigt, bland annat eftersom de upplevde att det hör till att man arbetar. I övrigt ville de att jobben skulle vara lämpligt utmanande och ge dem en arbetsplats med trevliga arbetskompisar. Alla ville vidare i arbetslivet och gjorde upp planer inför framtiden.

Skillnaderna mellan berättelserna kom fram i livsberättarnas personliga uppfattningar om egna påverkningsmöjligheter då det gäller att nå målen som de ställer upp (PAB). Uppfattningarna kan delas upp i tro på egen förmåga och tro på en miljö som stöder. I de sex berättelserna bildade uppfattningarna olika mönster: i tre livsberättelser var mönstren sporrande eller kraftfulla. Livsberättarna var tillfreds med sina framtidsplaner och starkt motiverade att gå vidare. Men i tre livsberättelser var mönstret annorlunda: bräckligt, osäkert, försiktigt, nedslående och antagonistiskt. Emotionerna varierade från motvilja till nedstämdhet, men också försiktig nyfikenhet fanns.

Det är skillnaderna i PAB mönster och emotioner som gör mig fundersam och som utgör en ny utmaning i mitt arbete. Min analys av livsberättelserna visar att en del av framtidsplanerna byggde på en haltande motivation: målen var klara, men PAB mönstret var inte starkt och känslorna målen väckte var inte uppbyggande. Ford (1995) skriver: "Human potential is

unleashed when people have emotionally compelling goals and fundamental belief that they can depend on both their own capabilities and help from others to accomplish those goals. Under these circumstances, most skill deficits can be overcome or compensated for through a combination of creativity and sheer effort and persistence.”

Ford påpekar i samma artikel att vi som arbetar med förändringsarbete inte kan låta bli att beakta de fundamentala förutsättningarna för utveckling av kompetens eller effektivt fungerande. På basis av mina resultat är jag beredd att hålla med honom. Om jag lyssnat till mina livsberättare utgående från ett MST perspektiv, hade jag eventuellt kunnat få dem att se över sina planer noggrannare och ur flera synvinklar.²²

Vilka slutsatser kan jag dra med tanke på arbetsmarknadspolitik och sysselsättningsåtgärder? En vägledande utbildning, som stärker de studerande och får dem att fatta långsiktigare, mer övervägda och realistiska beslut, blir på sikt också ekonomiskt lönsam för samhället. De studerande söker sig antagligen till jobb de kommer att trivas med under en längre tid, eller så påbörjar de studier till ett yrke de vet de vill jobba med. Med större sannolikhet kommer de också att slutföra sina studier och börja jobba inom yrket. Den vägledande utbildning jag nu velat utveckla och forska i betjänar dessa syften: de studerande upplever att de i lugn och ro, samt med stöd från studiekamrater och lärare, får fundera över sina möjligheter och val. Arbetspraktiken ger dem dessutom en inblick i vad arbete inom det valda yrket innebär. Förutom att den vägledande utbildningen motiverar, i bemärkelsen empower, de studerande, kommer den också att minska på andelen avbrutna studier, eftersom studerandena har en verklighetstrogen bild av arbetsuppgifterna och kraven inom yrket de valt. Arbetsmarknadspolitikens mål är att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten. Min

²² Eftersom jag då jag skriver avhandlingen fortfarande jobbar på vuxenutbildningen där jag gjorde aktionsforskningen, vet jag en del om hur mina livsberättare gått vidare i livet. Livsberättarna med de sporrande och kraftfulla mönstren har fullföljt sina planer: två av dem har påbörjat de yrkesstudier de önskade och en arbetar med ett arbete han brinner för, även om det inte är det jobb han tänkt vid tillfället för livsberättandet. Livsberättarna med de mer ambivalenta mönstren och känslorna angående sina planer har inte fullföljt planerna: två påbörjade yrkesstudierna men avbröt dem efter en kortare tid, den ena av dem för att börja jobba. Min livsberättare som ville ha ett jobb, vilket som helst, lyckades kort efter livsberättelseintervjun få ett. En månad senare återvände hon till utbildningen för att tänka efter en gång till och göra upp nya planer.

forskning stöder antagandet, att vägledande utbildningar med tonvikt på mångsidig karriärplanering tillsammans med de studerande, är en beaktansvärd arbetsmarknadspolitisk sysselsättningsåtgärd som leder till detta mål.

4.2 Epilog: utvärdering av forskningsprocessen

I sin respons till mig betonade mina livsberättare att det viktiga varit att de blivit bemötta som likvärdiga vuxna. Både studerande och lärare jobbade tillsammans. Ford och Smith (2007) påpekar att de integrerande sociala relationsmålen är ofta grundläggande mål för de flesta studerande. Därför vill de vara socialt ansvarsfulla i skolan, de bryr sig om rättvisa och vill hjälpa varandra.

Mina studerande gavs en möjlighet att berätta sina livsberättelser och därmed hjälpa mig, läraren, i mina studier. I stället för att enbart vara den mottagande parten, den studerande som läraren hjälper, blev de i stället också givande parter, livsberättare, som hjälpte läraren. Kan det här ha varit en faktor som bidrog till känslan av jämställdhet? Vi var alla i samma båt.

I mitt arbete med människor har jag strävat efter att jobba empowermentinriktat. Jag har haft en fördomsfull inställning till motivationsteorier, som jag uppfattat som alltför manipulerande och individinriktade. Under min aktionsforskningsprocess har jag insett att mina kunskaper om motivation varit för grunda och ensidiga. M. E. Fords Motivational Systems Theory beaktar människor i sina sammanhang och utgår från att en kännedom om de motiverande systemen kan hjälpa praktikern att förändra sin praktik så att den ger bättre möjligheter för klienterna (eller som i mitt fall studerandena) att medvetet jobba för de mål som för dem är viktiga.

Redan innan aktionsforskningen jobbade vi mycket med att planera och ställa upp mål inför framtiden. Forskningsprocessen har lärt mig att det inte räcker att fokusera enbart på målen. Förändring förutsätter att också uppfattningar om möjligheterna och känslorna beaktas. Jag som vägledande lärare blir en del av den studerandes "ekvation" för effektivt fungerande. Därför måste jag börja med att bygga upp en bestående känsla av förtroende, harmoni och partnerskap mellan mig och mina studerande. (Ford 1995.) Livsberättandet förutsätter det samma. Att ta med studerandena i

utvecklingsarbetet samtidigt som man genuint lyssnar till deras livsberättelser kan skapa förutsättningarna som behövs för förändringsarbetet, som utgår från individen själv, inte från omgivningens eller t.ex. mina önskemål om hur de borde leva sina liv. Ford (1995) skriver också: "An individual's goals, emotions, and personal agency beliefs are intrinsically valid to that person, and must be respected as the reality to be dealt with regardless of what one thinks they should be."

Min aktionsforskning har också förbättrat min kontakt med en ytterst viktig samarbetspart: arbets- och näringsbyrån. Jag har berättat för utbildningens kontaktperson om min forskning, och då jag skrev mitt genmäle till den lokala tidningen bad jag henne om information angående vissa detaljer. Jag förmedlar mina studerandes anonymiserade och bearbetade berättelser till henne och jag upplever att hon idag har en mer nyanserad bild av och förståelse för vad arbetslöshet kan innebära. Vi diskuterar på ett plan som möjliggör samarbete och förändring. Och hon har förtroende för det arbete jag gör. Det här är ytterst viktigt, eftersom vi i detta arbetsmarknadsläge, då arbetslöshetsprocenten på orten där jag arbetar överstiger 12 procent, måste samverka för att människor fortsättningsvis skall tro på en god framtid. Jag hoppas de vägledande utbildningarna skall få fortsätta.

När jag sätter punkt för min avhandling är aktionsforskningen avslutad. Men utvecklingen av mitt arbete fortsätter och jag tar mina nya redskap i bruk. Samma dag som jag skriver de sista raderna, har jag på förmiddagen tillsammans med en ny grupp samtalat om psykologisk lämplighetstestning: Vilken information ger olika tester? Är informationen sann? På vilket sätt är den sann? Är det den enda sanningen? Vad finns det annat? Vad berättar jag själv om mig själv? Och därmed var vi inne på berättelser och jag förklarade kort teorin om det narrativa kretsloppet. Berättandet satte igång. Ivriga röster började fundera ur olika synvinklar. De berättade för varandra, de lyssnade på varandra. Jag kände mig nästan överflödig. Senare på eftermiddagen satt jag tillsammans med en studerande inom metallbranschen. Jag hade av yrkesläraren blivit ombedd att tala med honom för att han på senare tid verkat omotiverad att studera. Jag lyssnade till hans berättelse och plötsligt, genom MST-glasögonen, trodde jag mig förstå vad som eventuellt kunde vara på tok: han hade en klar uppfattning om sitt mål angående studierna,

han upplevde också att han hade det kunnande som behövs för att lära sig det han ville, men han saknade feedback på det han gjorde och kände sig osäker eftersom ingen kontrollerade att det han gjort är ok. Nu orkade han inte öva längre för han var rädd att han lärde sig fel. Jag frågade den studerande om jag förstått honom rätt och han såg lättad ut och svarar ja. Efter samtalet diskuterade jag ännu med ämnesläraren, talade bland annat om de olika komponenterna som bygger upp motivationen, och han sade att han inte förstått att den studerande behövde mer respons. Framtiden får utvisa samtalens utfall.

Vilma Hänninen (2000) frågade i sin avhandling: "Hur skapar människan mening i sitt liv?" och "Hur hittar människan ny mening då livet förändras?" Hon svarade: genom berättelser, inre berättelser. Heikkinen och Rovio (2006) menar att aktionsforskningen som bäst är en förstärkande identitetsbyggande process. Då jag bestämde mig för att ha aktionsforskning som forskningsstrategiskt närmandesätt trodde jag att det skulle bli en rätt enkel match att på det sättet utveckla mitt arbete och sammanfatta det hela i min avhandling pro gradu. Så blev det nog inte. Ibland var jag mitt inne i ett kaos, precis som Johanna Annala (2007) beskriver i sin doktorsavhandling och som aktionsforskare berättar i Arja Kuulas (1999) dito.

Men det har också varit väldigt intressant, inspirerande och framförallt lärorikt. Redan på våren 2008 blev jag fascinerad av att märka att så gott som alla metoder i forskningen, både materialinsamlings- och analysmetoder, kan lätt omformade brukas som redskap i mitt arbete. Detta påpekar också Saurama och Julkunen (2009) i sin artikel om praktikforskning. Även om jag inte sysslar med regelrätt forskning är alla dessa metoder gångbara i ett forskande arbetsgrepp, dvs. läraren som forskare eller socialarbetaren som forskare. Jag tror att min aktionsforskning gett mig förståelse för vad ett forskande arbetsgrepp innebär. Min följande utmaning i den fortsatta utvecklingen av mitt arbete är att finslipa mina nya redskap livsberättelsearbetet och MST-glasögonen så att de är möjliga att bruka i mitt arbete tillsammans med vuxna inför nya karriärer. Här slutar min berättelse denna gång.

... Trodde jag, men riktigt så blev det inte. Hösten 2010 efter att min avhandling godkänts blev jag inbjuden att tala om aktionsforskning för magisterstuderande på Helsingfors universitet. Än en gång gick jag tillbaka till min aktionsforskningsprocess och funderade hur jag kunde åskådliggöra den. Jag hade en massa röriga skisser, men sådana kunde jag ju inte visa upp. Jag ville ha något visuellt, något man kunde greppa i en enda bild. Resultatet blev en plansch som min man Arto så vänligen hjälpte mig rita och som han fotograferade, se bild 2.

Till sist vill jag även passa på att tacka min handledare professor Ilse Julkunen som ställt upp och stött mig i allt det innebär att skriva avhandling, tacktal²³ och inlägg till vetenskapliga skrifter. Hennes visa frågor har lett mig att tänka själv och våga stå för mina idéer.

²³ Min avhandling belönades som bästa avhandling pro gradu i socialt arbete 2009 av Sosiaalityön tutkimuksen seura - Föreningen för forskning i socialt arbete vilket medförde att jag fick äran att hålla ett tacktal på Dagarna för forskning i socialt arbete i februari 2010.

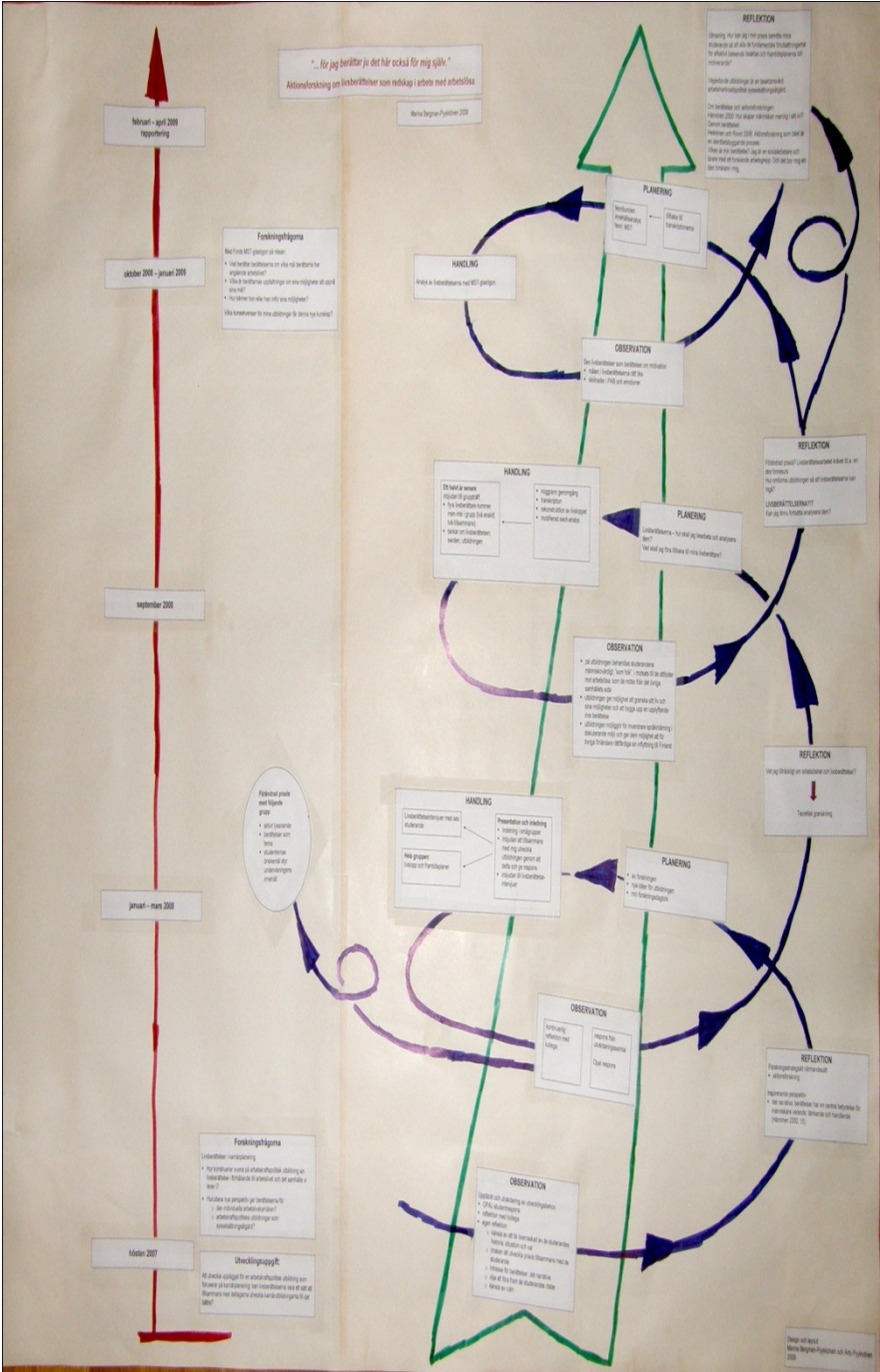

Bild 2 Aktionsforskningsprocessen.

Litteratur

Aho, Simo (2004) Kroonisen työttömyyden laajuus, rakenne ja syntytausta. Työpoliittinen tutkimus 261. Helsinki: Työministeriö.

Annala, Johanna (2007) Merkitysneuvotteluja hopsista ja sen ohjauksesta. Toimintatutkimus hopsin ja sen ohjauksen kehittämisestä korkea-asteen koulutuksessa. Acta Universitatis Tamperensis 1225. Tampere: Tampere University Press.

Arbetskraftsbyråns tjänster 6/2008. TEM. Edita Prima Ab.

Arnkil, Robert & Karjalainen, Vappu & Saikku, Peppi & Spangar, Timo & Pitkänen, Sari (2008) Kohti työelämälähtöisiä integroivia palveluja. Työvoimatoimistojen ja työvoiman palvelukeskusten arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 18/2008.
http://www.tem.fi/files/19712/TEMJul_18_2008_tyojayrit.pdf (hänvisat 10.1.2009)

Arnkil, Robert & Spangar, Timo (2008) Kohti työelämälähtöisiä ja integroivia työvoimapalveluja – mutta miten? Työpoliittinen aikakauskirja 3/2008.
<http://www.tem.fi/files/20238/arnkilspangar.pdf> (hänvisat 10.1.2009)

Bruner, Jerome (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Carr, Wilfred (2006) *Philosophy, Methodology and Action Research*. Journal of Philosophy and Education, Vol. 40, No. 4, 2006, 421-435.

Copleston, Frederick (1985) *A History of Philosophy*. Vols. VII – IX. New York: Image Books.

Ervasti, Heikki (2004) Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *Janus* 12 (3), 298-318.

Ford, Martin E. (1992) *Motivating Humans. Goals, Emotions, and Personal Agency Beliefs*. Newbury Park: Sage Publications.

Ford, Martin E. (1995) Motivation and Competence Development in Special and Remedial Education. *Intervention in School and Clinic* 31 (2), 70-83.

Ford, Martin E. & Smith, Peyton R. (2007) Thriving with Social Purpose: An Integrative Approach to the Development of Optimal Human Functioning. *Educational Psychologist*, 42:3, 153-171. URL:
<http://dx.doi.org/10.1080/00461520701416280>

Fredriksson, Gunnar (1994) 20 filosofer. Stockholm: Norstedts Förlag AB.

Grönfors, Martti (1982) Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Heikkinen, Hannu L.T. (2001) Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 175. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Heikkinen, Hannu L.T. (2006) Toimintatutkimuksen lähtökohdat. I Hannu L.T. Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (red.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura. 16-38.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007) Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. I Juhani Aaltola & Raine Valli (red.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 196-211.

Heikkinen, Hannu L.T. & Rovio, Esa (2006) Toimintatutkimuksen raportointi. I Hannu L.T. Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (red.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura. 114-130.

Heikkinen, Hannu, L.T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) (2006) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heinonen, Elisabet & Hämäläinen, Kari & Räisänen, Heikki & Sihto, Matti & Tuomala, Juha (2004) Mitä on työvoimapolitiikka? Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Hämäläinen, Hanna & Tuomaala, Mika (2007) Kohtaako työvoiman kysyntä työvoiman tarjonnan Suomen työmarkkinoilla? Työpoliittinen aikakauskirja 4/2007. http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/04_aikakauskirja/01_kirja4/index.jsp (hänvisat 31.3.2008)

Hämäläinen, Mika & Tuomala, Juha (2006) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. Työpoliittinen tutkimus 315.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) (2006) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.

Hänninen, Vilma (1991) Työpaikan menetys tarinana. Alkuperäisjulkaisu: *Psykologia* 26, 348–355. I Vilma Hänninen (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto. (5. painos, sähköinen julkaisu 2002.), 93-105.

Hänninen, Vilma (1996) Coping with Unemployment as Narrative Reorientation. Original publication: *Nordiske udkast*, 24, 19-32. I Vilma Hänninen (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto. (5. painos, sähköinen julkaisu 2002.), 106-124.

Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto. (5. painos, sähköinen julkaisu 2002.)

Hänninen, Vilma (2004) A Model of Narrative Circulation. *Narrative Inquiry*, 14 (1), 69-85.

Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

Josefsson, Dan (2001) *Därför får arbetslösheten aldrig försvinna*. ETC/6.3.2001. ETC.se webbpublikation. (hänvisat 09.06.2008.)

Kemmis, Stephen & Wilkinson, Merwyn (2002) *Participatory Action Research and the Study of Practice*. I Bill Atweh & Stephen Kemmis & Patricia Weeks (eds.) *Action Research in Practice. Parthnerships for Social Justice in Education*. Taylor & Francis e-Library.

Kotiranta, Tuija (2008) *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä *Studies in Education, Psychology and Social Research* 335. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kuula, Arja (1999) *Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino

Kuula, Arja (2006) *Toimintatutkimus. Kapitel 5.4. i helheten Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (hänvisat 07.03.2008.)

Lönnberg, Oiva (2007) *Työnvälitystilastoa laadittu jo 100 vuotta*. I *Työpoliittinen Aikakauskirja* 4/2007. http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/04_aikakauskirja/01_kirja4/index.jsp (hänvisat 31.3.2008)

Malmberg-Heimonen, Ira (2005) Public Welfare Policies and Private Responses. Studies of European Labour Market Policies in Transition. People and Work Research Reports 68. Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health.

Norstedts svenska synonymordbok (1999) Ord för ord. Fjärde upplagan. Stockholm: Norstedts Ordbok AB.

Paavola, Sami (2006) On the Origin of Ideas: an Abductivist Approach to Discovery. Philosophical Studies from the University of Helsinki 15. Helsinki: University of Helsinki. eThesis
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/filos/vk/paavola/> (hänvisat 24.11.2008)

Parpo, Antti (2007) Työllistymisen esteet. Stakes Raportteja 11/2007, verkkojulkaisu. Helsinki: Stakes.
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R11-2007-VERKKO.pdf> (hänvisat 2.4.2008)

Räsänen, Heikki (2002) Mitä on rakenteellinen työttömyys ja kuinka sitä voitaisiin alentaa. I Työpoliittinen Aikakauskirja 3/2002, 10-30.
https://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/TAK_2002_3_3.pdf (hänvisat 9.6.2008)

Räsänen, Heikki (2007) Työministeri Tarja Cronberg: Työttömyyden hoidosta työllisyyden hoitoon. Intervju med arbetsminister Tarja Cronberg i Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2007.
http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/04_aikakauskirja/01_kirja4/index.jsp (hänvisat 31.3.2008)

Saari, Erkki (2007) Mitä - pitääkö tutkijan olla myös käytännön toimija? I Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi. 121-151.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus. 9-19.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus. 293-314.

SiiTONEN, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulu university library. (URL: <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/>)

Siltala, Juha (2007) Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Slettebø, Tor (2000) Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. Nordisk Sosialt Arbeid nr 2/2000. 75-85.

Soto, Adrian (2008) Om inte attityderna förändras saktar ekonomin farten. Monitori 1/2008.

<http://www.poliisi.fi/internin/periodic.nsf/vwarchivedlist2/BB343744D2126E05C225745D004586A8>
(hänvisat 16.6.2008)

Statistikcentralen (2008) Sysselsättning och arbetslöshet i februari 2008. Pressmeddelande 18.3.2008.

http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/v2008/tiedote_008_2008-03-18_sv.html (hänvisat 27.3.2008)

Statistikcentralen (2009) Det relativa arbetslöshetstalet i februari 1,2 procentenheter högre än föregående år.

http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2009/02/tyti_2009_02_2009-03-24_tie_001_sv.html
(hänvisat 4.4.2009)

Syrjälä, Leena & Ahponen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sysselsättningsöversikt februari 2008. <http://www.tem.fi/sysselsattningsoversikt>.
(hänvisat 27.3.2008)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työllisyyskertomus vuodelta 2007. Työ ja yrittäjyys. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2008.

http://www.tem.fi/files/19485/temjul_12_2008_tyo_yrittajyys.pdf (hänvisat 10.9.2008)

Työnvälitystilasto 2008 Helmikuu. <http://www.tem.fi> (hänvisat 27.3.2008)

Työnvälitystilaston koko maan tilastotietoja keskimäärin 1991–2008.

<http://www.tem.fi/index.phtml?s=2620> (hänvisat 5.3.2009)

Työnvälitystilaston koko maan tilastotietoja keskimäärin 1991-2007. Työ- ja elinkeinoministeriö 15.1.2008. <http://www.tem.fi/> > Työ > Työnvälitystilasto > Määritelmät, taulukot ja kuvat (hänvisat 1.4.2008)

Työvoima 2025. (2007) Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. Työpoliittinen tutkimus 325. Työministeriö 2007.

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/01_tutkimukset/index.jsp
(hänvisat 31.3.2008)

Valkonen, Jukka (2007) Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77. Helsinki: Yliopistopaino.

Vanhanen, Matti (2007) Työttömyydestä työvoimapulaan. Pääministerin tervehdys. I Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2007.

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/04_aikakauskirja/01_kirja4/index.jsp
(hänvisat 31.3.2008)

Bilaga 1

Mitt genmäle i Itä-Häme 29.5.2008 med rubriken ”Työvoimakoulutus tuottaa tuloksia”

”Koulutus on ollut minulle hyvin tärkeä. Sain sen kautta haaveideni työpaikan.”

Näin kirjoitti Joustavasti työhön ohjaavan työvoimakoulutuksen opiskelija työvoimahallinnon Opal palautejärjestelmään. Tuon kaltaisia palautteita on enemmänkin ja siksi aamukahvi oli luiskahtaa väärään kurkkuun lukiessani Aikuisten päivähoitoa? Lipan alta kolumnia (I-H 20.5.2008). Mitä kirjoittaja kirjoituksellaan tavoittelee? Mitä ajattelevat kaikki ne lukijat jotka osallistuvat työvoimakoulutukseen tai ovat aikeissa hakeutua sellaiseen? Päätin tuoda asiasta esille eri näkökulmaa. Sitaatit ovat opiskelijoiden palautteita.

Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskellaan perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintoja. Samoja valtakunnallisia opetussuunnitelmia noudattavia koulutusmuotoja ovat omaehtoinen koulutus, oppisopimuskoulutus sekä ammatillinen työvoimakoulutus, jonka työvoimahallinto tilaa eri koulutusorganisaatioilta. Ammatillinen työvoimakoulutus heijastaa paikkakunnan työvoimapulaa. Kun ei ole hitsareita, hoitajia tai siivoojia, aloitetaan työvoimakoulutus. Jos eräoppaista on pulaa, koulutus järjestetään kuten Ivalossa 2003. Mikäli omaa unelmakoulutusta ei työvoimakoulutuksena ole, pitää hakeutua muihin koulutusmuotoihin.

Opiskelija ei saa työttömyysetuuksia koska ei ole työmarkkinoiden käytettävissä. Aikuisopiskelijalle on olemassa tukia omine ehtoineen ja luultavasti työttömän pienetkin tulot vähenevät. Oppisopimuskoulutuksen opiskelija saa TES:n mukaista palkkaa. Työvoimakoulutuksessa taloudellinen tilanne voi jopa parantua. Opiskelija saa verotonta ylläpitokorvausta viideltä päivältä viikossa ja koulutus- tai työmarkkinatukea. Työttömyyspäivärahapäivät eivät koulutuksen aikana vähene ja mahdollinen nk. karenssi kuluu.

Laatua seurataan mm. Opal-palautteiden kautta. Tarjouspyynnöissä tavoitteeksi on asetettu että 80 % opiskelijoista vaastaa hyvin tai erinomaisesti väittämään ”Koulutus on vastannut sille asettamiani odotuksia”. Välipalautteiden perusteella tartutaan epäkohtiin. Palaute suuntaa koulutusten kehittämistä ja varmistaa pätevän koulutusorganisaation työn jatkumisen. Muuten ei kilpailussa pärjää!

”Koulutus muodostuu jokaiselle sellaiseksi kuin hän haluaa sen tehdä. Aikuista ihmistä kun ei voi pakottaa osallistumaan tai oppimaan. Koulutus antaa välineet ja mahdollisuuden saada jotain muutosta aikaan, on eri asia ottaako sen mahdollisuuden vastaan. Itse otin, ja nyt olen (pitkällä) matkalla kohti haluamaani ammattia. Olen tyytyväinen koulutukseen ja tukeen jota ohjaajilta sain. Tästä oli minulle oikeasti hyötyä.”

Koska ammatillinen työvoimakoulutus on suuri satsaus yhteiskunnalta, halutaan varmistaa opiskelijan halukkuus opiskella. Heinolassa työvoimatoimiston virkailija ja koulutuksen kouluttaja haastattelee hakijat. Lähihoitajakoulutukseen valitaan orientoivalle jaksolle enemmän opiskelijoita kun mitä sittemmin koulutuksessa jatkaa. Järjestetään myös eri aloille ohjaavaa erimittaista koulutusta ennen ammatillisen koulutuksen alkamista. Pakkoa opiskelemaan ei ole, jokainen valitsee itse.

Ohjaavat koulutukset ovat kaikille jotka haluavat selkeyttää ammatillisia suunnitelmiaan, aikovat vaihtaa ammattia tai tarvitsevat työllistykseen työkokemusta. Esim. Joustavasti työhön kestää 50 työpäivää ja siinä vuorotellaan koulussa ja töissä. Tämä on sitä Viuhkon kritisoimaa koulutusta: samassa ryhmässä voi olla äskettäin työttömäksi jääneitä, pitkäaikaistyöttömiä, iäkkäämpiä, nuorempia, maahanmuuttajia, kuntoutujia... meitä kaikenlaisia eri elämäntilanteissa olevia aikuisia. Kuitenkin ryhmät muotoutuvat hyvin ja opiskelijat kiittelevät mahdollisuutta tutustua erilaisiin, erilaisissa elämäntilanteissa oleviin kanssapuiskelijoihin. Tavoite on kaikilla sama: löytää itselle sopiva koulutus- tai työpaikka tai ainakin on selkeä käsitys siitä, miltä alalta sitä etsii.

Opiskelijat kartoittavat elämäntilannettaan, kiinnostuksiaan ja mahdollisuuksiaan. Selvitämme lähialueen työelämää ja vierailimme yrityksissä. Etsimme faktaa tueksi omille suunnitelmille. Opimme

tekstinkäsittelyä ja internetin käyttöä kirjoittaessamme ansioluetteleja ja työhakemuksia. Teemme osaamiskansion. Eri aloihin liittyviä korttejakin voi suorittaa.

"Kyllä sain eväitä tulevaisuuteen ja työssä oppiminen oli loistavasti suuntaa antava ja todellisuudessa oli mahdollisuus uuteen ammattiin."

Oppiminen työpaikoilla on monen mielestä merkityksellisintä. Joku löytää työpaikalta kimmokkeen lähteä opiskelemaan, toiset työllistyvät työnantajalle joka otti heidät vain työssäoppimaan.

"Sain kurssin myötä mahdollisuuden päästä työpaikalle näyttämään osaamiseni ja kävi hyvin."

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma takaa yksilöllisen opiskelun. Jotkut ovat paljon työssäoppimassa, toiset tutustuvat kiinnostavan alan opintoihin osallistumalla alan opetukseen. Vain rajoittunut mielikuvitus on esteenä pohtiessamme erilaisia polkuja. Suurin osa etenee kuitenkin ennalta suunnitellun ohjelman mukaan. Ohjaava koulutus ei kenties työllistä heti, mutta se voi avata uria jotka pikkuhiljaa vie työllistymiseen. Työvoimakoulutus parhaimmillaan tuo hyvinvointia ja ylläpitää työkykyä.

"Opettajat ovat olleet erinomaisia, olen saanut tuntea ensimmäistä kertaa itseni ihmiseksi."

Ammattiopettajilla on vankka ammattitaito ja siihen liittyvä ammattitilpeys. Samaa he toivovat opiskelijoilleen. Tapaamani ohjaavat kouluttajat ovat innokkaita ja opiskelijoiden asioista välittäviä. Heidän työnsä on luotsata opiskelijat elämässään, opinnoissaan ja työelämässä eteenpäin. Minua motivoivat opiskelijoiden oivallukset, ideat ja tulevaisuuteen luottaminen. Tuen heitä löytämään vahvuuksiaan ja kaikkia hyvän elämän rakennuspalikoita. Näistä tietää parhaiten opiskelija itse ja tätä tietoa etsimme. Keskustelujen ja tekemisen kautta avautuu moni asia. Itse opin joka päivä uutta, kiitos siitä kuuluu opiskelijoilleni.

"Oli mielenkiintoinen jakso elämässäni. Opin uutta itsestäni. Voin olla hyödyllä mielin."

Heinolassa 2007 tutkintotavoitteisesta ammatillisesta työvoimakoulutuksesta valmistuneista yli 70 % jatkoi suoraan koulutuksesta töihin. Lähihoitajat työllistyvät liki kaikki. Kuluvan vuoden Joustavasti työhön ryhmistä on 9 (43 %) opiskelijaa töissä ja 4 (20 %) hakeutuu opiskelemaan. Työttömänä jatkaa 8, toivottavasti voimaantuneina ja varmempina omasta valoisammasta tulevaisuudestaan.

"Aikuiselle ihmiselle en uskoisi löytyvän parempaa tapaa ja kanavaa pyrkiä takaisin työelämään."

Marina Bergman-Pyykkönen
vastuukouluttaja
Koulutuskeskus Salpaus
Aikuiskoulutus ja työelämäpalvelut

Bilaga 2

En livsberättares swot analys, samt uttryck som forskaren uppfattade som viktiga för berättaren

Tärkeät	Vahvuudet
<ul style="list-style-type: none"> Juuret ja niin sanotut omat ihmiset: Äiti, isä ja sisko Omat lapset, isyys, rakkaus omiin lapsiinsa: "... rakkauden tunnistaa siitä että se on helppoa, et on helppo rakastaa kun se yhteys on." Ihmisten auttaminen Lupa omaan elämään Kirjoittaminen Näky, Syytyminen sille mitä tekee Kädet "... mä teen paljon käsilläni, kirjoitan ja voin helliä mun rakastani..." Keskustelut: "mä ninkun nautin kun on jonkun ihmisen kanssa oikein hyvää keskusteluyhteys niin tavallaan voi irrotella ninkun menis jotain matkaluistelua jossain kirkaalla jäällä ja rullaluistimilla jonain kesäiltana kun on ihan tyynytä ja asfaltti on kuivaa ja ei oo roskia ja muuta saa vaan nautiskella ja et niinku samalla tavalla voi henkisesti mennä" Ystävät Oma koti Työ: leipä on tienattava, saa toimeentulonsa 	<ul style="list-style-type: none"> Balanssissa oman menneisyyden kanssa, ymmärtää miksi minusta tuli tällainen "se on voimavara se et tietää mistä on tullu" Huoli siitä onko rakastettu, riittävä ja hyväksyty on jäänyt taakse Luovuus Organisaatiokyky Pitkä ja menestyksellä työhistoria Mielellinen määrä energiaa ja luovuutta ja elämäntalua Lapset aikuisia, asuntolaina maksettu, auto vaihdettu Sanojen rakastaja Luottavainen että minua ohjataan Uskon pienten asioiden voimaan
Mahdollisuudet	Huolet / Uhat / Riskit
<ul style="list-style-type: none"> ... Mä odotan sellasta mihin mä voin antaa panokseni... Työ voi olla mitä vaan kunhan siihen syytyy Ihmisten auttamistyö Ehkä joskus vielä samaan työhön mitä teki yli 20 vuotta Syvä usko siihen että vielä on joku upea siis hyvä juttu jota mä saan vielä tehdä, on se sitten päätoiminen tai sivutoiminen tai vapaa-aikana tai mikä hyvänsä Kirjan tai lehtiin kirjoittaminen "... en halua kirjoittaa kirjottamisen vuoksi vaan että mä saan siihen jonkun rohkasan..." Olen sillai varautunut että kurssin jälkeen joku mulla on pian töitä tai se järjestyy tai jos jään työttömäksi niin se ei oo sillai maailman loppu vaan se olis selkeä rohkaisu siihen kirjoittamiseen. ... Ja kyl mä ninkun haluaisin uskoa että mä vielä kirjoitankin ettei se ole vaan mun puheitan tässä huuliani heiluttelen vaan että kyllä mulla siihen näky on. 	<ul style="list-style-type: none"> Olenko rakastettu ja riittävä ja hyväksyty Huoli lääkkeiden vaikutuksesta aivojen toimintaan Oma terveys, kipu ja masennus Työelämässä: talous määrää tahdini, jos itsellä on huoli tulevaisuudesta koko ajan (tulokset, lomautusuhka jne.) se tappaa kaiken luovuuden

- Parempi kalju pää kun ei päättä ollenkaan
- Jos oma tausta on täysin epäselvä tai niinku yhtä sotkua voi olla että tää päiväkin on
- Mun elämän rikkaudet on monessa muussa ku rahassa
- Painotanko mä siihen mitä ei ole vai painotanko siihen mitä on?
- Tehtävä ilman näkyä on orjan työtä ja näky ilman tehtävää on haaveilua
- Se on ihan sama vaikka mä olisin joku kadun lakaisija jos mä olen näyn valtaama et tää on mun hommani nin toisetkin tajuaa et hän on silleen paikallaan
- Jos ei ole mitään muuta kun se työ nin on se surullista
- Se elämä on just nyt tänään
- Jos oppii nauttimaan näistä pienistä muruksista hyvistä hetkistä nin niistäkin kertyy kuitenkin ihan kohtuullinen onni

MATKA MINUTEEN

Mä niinku aina ajattelen et itsen tunteminen on sillai tärkeätä ja siksi mä varmasti halusin tähän tulla ja ku sä puhuit ensimmäisen kerran mul oli heti sellanen tunne että tohon mä halusin mennä koska *mähän puhun tätä myös itselleni.*

Bilaga 3

Underlag för gruppdiskussioner med livsberättarna vid träffen ett halvt år efter avslutad grupp

Ryhmätapaaminen

Opiskelija ja oma tarina:

Mitä elämäntarinasi kertoi? Minkälaisia uusia näkökulmia sait työuraasi?

Millä tavalla elämäntarinan kertominen vaikutti jatkosuunnitelmiisi?

Mitä ajattelit, miltä sinusta tuntui, tarinan kertomisen jälkeen?

Huomasitko tarinassasi jotain mitä et ollut ajatellut aikaisemmin ennen tarinan kertomista? Mitä?

Olisitko halunnut vielä jatkaa tarinan kertomista? Miksi? / Miksi et?

Miten elämäntarinatyöskentelyä voisi käyttää ohjaavissa työvoimakoulutuksissa joissa suunnitellaan tulevaisuutta työuran kannalta?

Missä tilanteissa elämäntarinatyöskentelyä ei olisi hyvä käyttää?

Joustavasti työhön koulutuksesta:

Näin 6 kk:n jälkeen, mikä oli mielestäsi koulutuksessa merkityksellisintä?

Mitä muuta pidit koulutuksessa tärkeänä?

Millä tavalla koulutus vaikutti urakehitykseesi?

Jos nyt kävisit koulutuksen uudestaan, mitä parannuksia ehdottaisit koulutukseen?

Mitä tekisit itse toisin?

Bilaga 4

Ford och Nichols Taxonomi över Mänskliga Mål (Ford 1992, 88-89; Ford & Smith 2007)

ÖNSKADE KONSEKVENSER I RELATIONEN INDIVID - OMGIVNING			
Sociala relationsmål			
Integrerande		Självförstärkande	
Samhörighet	- bygger upp och upprätthåller tillgivenhet, vänskap, förtrolighet eller en känsla av gemenskap - undviker känslor av social isolation och åtskildhet	Individualitet	- känsla av att vara unik, speciell, annorlunda - undviker likhet och konformitet
Socialt ansvar	- håller ömsesidiga åtaganden, uppfyller sociala förpliktelse, fogar sig till sociala och moraliska regler - undviker sociala överträdelser och oetiskt eller olagligt uppförande	Självbestämmande	- upplever en känsla av frihet att handla och välja - undviker att känna sig pressad, hindrad eller tvingad
Rättfärdighet	- främjar rimlighet, rättvisa eller jämlikhet - undviker handlingar som är orättvisa eller orättfärdiga	Överlägsenhet	- jämför sig själv med andra och upplever sig själv som bättre i termer av seger, status och framgång - undviker jämförelser med andra som är ogynnsamma för en själv
Resursförsörjning	- uttrycker gillande, ger stöd, hjälper till, ger råd eller bekräftelse till andra; delar med sig och bidrar med intellektuella, materiella och emotionella resurser till partners och medarbetare - undviker själviskt, likgiltigt eller icke samarbetande beteende	Resursförvärv	- erhåller gillande, stöd, hjälp, råd och bekräftelse från andra; får intellektuella, materiella och emotionella resurser av partners eller medarbetare - undviker socialt ogillande, att bli avvisad eller utesluten
Uppgiftsmål			
Kompetens	- antar en utmanande prestations- eller förbättringsnivå - undviker inkompetens, medelmåttighet eller förminskade prestationer		
Kreativa uppgifter	- går med i aktiviteter som inbegriper konstnärliga uttryck och kreativitet - undviker uppgifter som inte erbjuder möjligheter till kreativa handlingar		
Organisering och ledning	- upprätthåller ordning, organisering eller produktivitet i dagliga livsuppgifter - undviker slarv, ineffektivitet eller oordning		
Materiell vinning	- ökar mängden pengar eller materiella saker en har - undviker att förlora pengar eller materiell egendom		
Säkerhet	- förbli oskadd, i fysisk säkerhet och riskfri - undviker hotande, berövande eller skadliga omständigheter		

ÖNSKADE KONSEKVENSER INOM INDIVIDEN**Affektiva mål**

Iver	- upplever upphetsning eller ökad vakenhet - undviker leda eller stressande inaktivitet
Lugn	- känner sig avslappnad och nöjd - undviker stressande rastlöshet
Lycka	- upplever känslor av glädje, tillfredsställelse eller välbefinnande - undviker känslor av emotionell bedrövelse eller otillfredsställelse
Kroppsliga förnimmelser	- upplever välbehag i samband med fysiska förnimmelser, fysiska rörelser eller kroppslig kontakt - undviker obehagliga eller obekväma kroppsliga förnimmelser
Fysiskt välbefinnande	- känner sig energisk, frisk eller fysiskt stark - undviker känslor av slöhet, svaghet eller ohälsa

Kognitiva mål

Utforskning	- tillfredsställer den egna nyfikenheten angående för en själv viktiga händelser - undviker känslan av att vara okunnig om eller inte veta vad som är på gång
Insikt	- uppnår kunskap om eller förstår något - undviker missförstånd, felaktiga uppfattningar eller känslor av förvirring
Intellektuell kreativitet	- går med i aktiviteter som innefattar originellt tänkande eller nya eller intressanta idéer - undviker andefattiga eller välbekanta sätt att tänka
Positiv självuppfattning	- upprätthåller en känsla av självförtroende, stolthet eller egenvärde - undviker känslor av misslyckande, skuld eller inkompetens

Subjektiva organiseringsmål

Enhet	- upplever en outgrundlig eller andlig känsla av samhörighet, harmoni eller enhet med människor, naturen eller en högre makt - undviker en känsla av psykologisk splittring eller upplösning
Transcendens	- upplever tillstånd utöver det vanliga - undviker att känna sig fångad inom gränserna för vanliga upplevelser

Bilaga 5

Exempel på en dekonstruktion av en livsberättelse

Förr	förändring	arbetets betydelse	framtid			
<p><i>Arbete</i></p> <p>- joo vaikka minkäläistä olen ollut tekemisissä kanojen ja sikojen ja lehmien parissa</p> <p>- Olin harjoittelijana koirien lomahotellissa mutta se sano että ei minusta siihen oo et mä pelkään niitä koiria. Vaikka en minä niitä pelkää mutta se kai itse on vissiin erilainen et se katteli vähän erilailla Olihan siellä niitä rähiseviä koiria ja nehan voi vaikka purra Totta kai kaikki pelkää sellasia jos ei tunne niitä miten niiden kanssa pitäis käyttäytyä. Se sano että musta ehkä on kennelin pitäjäks muttei hoitolan pitäjäksi Kaks viikkoa olin siellä mut sen sitten vähän niinku hautasin Kyllä minä siitä tykkäsin kaks viikkoo on liian lyhyt aika just ehtii oppia jotain ja sit pitää lähteä Pitäis vaan uudestaan yrittää mennä vaikka jonhonkin toiseen eikä antaa periks. Ku sä kerroit siitä opiskelijasta joka vaan meni</p>	<p><i>utbildning</i></p> <p>Heti peruskoulun jälkeen mie lähdin sinne [siipikarja-kouluun]</p> <p>Eiku oikeestaan peruskoulun jälkeen mä kävin talouskoulun siellä kotipaikkakunnalla kaikkee ei muistakaan enää sit sen jälkeen lähdin kauepana olevaan kaupunkiin opiskelemaan</p> <p>Me oltiin sisikon kanssa aina samoissa kouluissa paitsi nyt se on siel eri koulussa</p> <p><i>(sambhörighet)</i></p> <p>Ei kun kävin sikalanhoitajan linjan vielä.</p>	<p>kanat väheni ei ne tarvinnu enää työntekijöitä</p> <p>joo se oli lattikanala jossa yli kymmenen-tuhatta kanaa meitä oli jotain neljä työntekijää siinä ja sit kanat laitettiin pois ku ei kannattanu niitä pitää niin tuotanto loppu siihen ne vanhemmat työntekijät teki sen työn loppuu kun siellä osa asu niinhän minäkin asuin mutten silleen vakituseen kun he Nekin on nyt silleen maan tasalla monii työpaikkoja on tolleen</p>	<p><i>inre jobb</i></p> <p>Aina pitää olla joku eläin siinä. silloin kun ei ollu töissä niin piti olla tekemistä nin eläinten kanssa sitä oli</p> <p>Aina on ollu koira kotona pienestä pitäen.</p> <p><i>(I: Mut sä et kuitenkaan halua jäädä kotiin olemaan vaan koiran kanssa?)</i></p> <p>Ai etten mie tekis ninku mitään?</p> <p>Mie oikeestaan ninku jo totuin siihen. Et se oli hirveen vaikee miinkään lähteeäkään sitten mut vaihteluks kuitenkin et jos jotain irtois tai jotain seksis sitten olis jotain muuta ajateltavaa. Kyl mä siel kotona voisin ihan hyvin ollakin silleen et siel on aina tekemistä tommoses paikassa tai sit mul on silleen et mun ninku pitäis teh-</p>	<p><i>jobb</i></p> <p>Varmaan sitä että niistä eläimistä tykkää et niitten kanssa tulee toimeen ja sit tietenkäin että tykkää ninku mennä sinne et haluu olla siel töissä oli se sit mikä työpaikka tahansa et haluais mennä sinne ja saa olla siellä ja jaksaa olla siellä Ja jaksahan sitä jos tykkää mennä</p> <p>Kyllähän kaikki siivous on rankkaa Mut jos sitä nyt oikeen haluaa niin se on pikku seikka siinä Ja tykkää teh-</p>	<p><i>arbete</i></p> <p>[hoitolaidea?]</p> <p>Joo. Sehän on sen ihmisen mielipide ja se on kuitenkin mun mielessä. Mie tykkäisin niin pajata leikittää ja hoitaa niitä tehdä jotain eläimien hyväks. Se on jotenkin aina tuolla takaraivossa mut eihän nyt tommosesta [kannata välittää] sehän on hänen mielipide Muutenkin semmonen vähän tiukka se on sen luonne että se aika räväkästi sanoo mitä se aattelee Mut sehän on kumminkin yrittäjä ja omia yritysuttuja puolustaa Pitää silleen pänsä eihän siitä muuten mitään tuu.</p> <p><i>(resursförsörjning och positiv självuppfattning)</i></p> <p>Ku mä tänne tulin niin mähän pyrin tonne hautausmaalle töihin mut niillä on joka kesä samat työntekijät nythän ne taas kyllä haki Ne sano että nyt kesäks on samat mut kai se nuorisokin täältä muutttaa. Se olis ainakin sellanen ulkotyö ku ei must oo sisähommiin silleen että aina välillä pitäis päästä ulos</p>	<p><i>utbildning</i></p> <p>[eräoppaaksi?]</p> <p>Joo eilen kun katottiin noita ammatteja niin taas se sieltä nousi mutta olis pitänyt heti koulun jälkeen kun nyt rupeaa olemaan tuota ikäkin niin se on niin pitkä koulutus kestää vuotta ja varmaan se kielitaitokin pitäis vähän harjaannuttaa englantiinhan siinä tarvis mut se olis just semmosta et sais olla siellä luonnossa ja se olis et ihmisiä kumminkin siinä et se on aina ninku kiinnostanu ja toinen on se puutarhala Luonto ja eläimet on mulle tärkeitä.</p> <p>Eilen ku katselin sitä eräopaskoulutusta niin se luonnonalan perustutkinto mutta ei kai täällä sit töitä ole ne on kai enemmän siellä pohjoisessa?</p> <p>Vaihtuvuuskin taitaa olla aika pieni ja en minä tie-</p>

<p>uudestaan ja uudestaan päi- väkotiin harjoittelemaan eikä antanu periks niin sai työpaikan. Ei pidä antaa pe- riks. Ne koirat on mua aina kiehtonu. Täälläkään ei oo hirveesti vaihtoehtoja sellasia paikkoja Olin tuolla paikallisessa eläinsuojeluyhdis- tyksessä vähän aikaa töissä. Kissoja noin kolmesataa ko- iria kaneja ja marsuja. Jot- kut kissat olivat villiintynei- tä ja aggressiivisia. Ihmiset ottavat kesäkissoja mutta samalla laillahan kissoista pitää huolehtia kun koiris- takin.</p> <p>Olen ollut kennelissä töissä Siitä tykkäsin. Ku olin elä- inkoulussa olin siellä harjo- ittelemassa. Siel kennelissä oli isoja koiria pentuja ja ai- kuisia muidenkin ihmisten koiria ja siellä putsattiin korvia ja leikattiin kynsiä ol- tiin niitten koirien kanssa että ne tutustu ihmisiin ja siitä mä kyllä tykkäsin. Oon ollu siellä lähistöllä myös kanalassa töissä sen jälkeen kun mä siipikarjahoito- koulun olin käynyt Oli vaan pitkät matkat kun ei kotipa- ikkakunnan lähellä kanaloita oo Mut se oli kyllä se kennelikin tosi kiva paikka</p>	<p>Siskokin lähti sii- hen. Varmaan mä ha- lusin kokeilla ja katsoa minkälais- ta työtä se on Se on kyl tosi kivaa ja siel koulullakin me oltiin aina yhdessä ryhmäs- sä ja porukalla leikattiin ham- paita ne piti ottaa pois ettei ne emakoiden nisiä vahingoita</p> <p>Sieltä mä menin sikalaan töihin ja olin kolme vuot- ta.</p> <p>När hon berättar om sina studier handlar det om att hon och sys- tern följs åt. Ge- menskapen med studie- kompisarna är också viktig (<i>samhörighet</i>). Hon är också ny- fiken på att lära sig sådant hon inte ännu känner till (<i>utforskning</i>)</p> <p>Mie niitä pienelä-</p>	<p>loppunu Niin se oli sen sika- lankin kanssa ne ei tarvinnu enää kai mä olisin siel ollu tosi pitkään Ku lihan hinta las- ki ne ei tar- vinnu enää ne pärjäs sillä joka hoiti sitä tilaa Se tilanhoitaja ja emäntä kävi sit välillä siellä sikalassa.</p> <p>(hon konstate- rar faktum, upprätthåller en positiv själv- uppfattning i och med att förändringen inte berodde på henne)</p> <p>Sieltä mä me- nin sikalaan tö- ihin ja olin kolme vuotta. Siellä mulla alko olla sitä heinäallergiaa oljista Oli kurkku kipeänä mut voi olla että se tuli por-</p>	<p>dä ...</p> <p>Det är viktigt för henne att ha något att göra så hon inte blir uttråkad (<i>iver</i>). Hemma finns arbete men hon känner att hon borde göra något annat, dvs. gå på jobb eller utbildning för att undvika socialt ogillande (<i>resursför- värv</i>)</p> <p>Kyllä se kotona ole- minen menis ihan mukavasti ku olis sit joku sellanen mis vois aikuisten kanssa jutel- la välillä eli joku har- rastus. Onhan näitä tämmösiä vapaaehto- istyötä ja tämmöstä että sekin ois sit semmosta hyvää työtä et siellähän sit olis niit- ä aikuisia ja. Mie pel- kään et minä siel ko- tona et miust tulee mökkihöperö sen ta- kia mie kaipaen et mie voisin jutella jon- kun aikuisen kanssa välillä. Et jossain semmoses pitäis olla jos olis aikuisia ja ih- misiä. Täällähän on ainakin noita asukka-</p>	<p>dä sitä on se työ mikä ta- hansa</p> <p>Om man vill göra sitt jobb, dvs. inte job- bar av tvång, kan jobbet vara vilket som helst (<i>självbestäm- mande</i>)</p>	<p>Niinku just toi tietokonejuttu ei oo kyllä mun juttu se tietokone käy silmiin ja mä oon aina ollut liikkuviss töissä tuolla ma- atiloilla ja noin Kyllä tietokoneella voi välillä käydä mutta ei se ole mun juttu</p> <p>(Hon gillar att jobba ute och i jobb där hon för röra på sig, fysiska förmömmelser är viktiga)</p> <p>Rupesin katselemaan paikkaa jo to- iselle jaksolle tonne koululle laitoin sähköpostia. Se on siivouspaikka ja voi ehkä kuitenkin olla mun juttu En ole siellä käynytään.</p> <p>Kyllä mä siitä tykkään esim. koulu- siivous ja laitossiivous koulusi- vouksesta tykkään eniten olen minä rappukäytäviä toimistoja kauppoja siivonnut ja jos ei muuta ole niin voin minä sitäkin tehdä Mulla on hirveästi kokemusta kumminkin</p> <p>(<i>självbestämmande och positiv självuppfattning</i>)</p> <p>Sit mie aattelin jos tota olis käyny ne näytöt niin sit olis mahdollista päästä vaikka vanhuksia hoitaan Se olis ninku semmonen toinen et ha- luais niitä auttaa se olis sellasta eri- laista</p> <p>- rupee oma äiti oleen siinä iässä ja sit ku mun isä kuoli muutama vuosi sitten niin alko aatteleen eri lailla et vois tehdä jotain niitten hyväks ku ne alkaa olla vanhoja ja huonossa</p>	<p>dä pitääks sen olla eräo- pas kunhan on se ulko- työ. Se on paljon antoi- sampaa ja pirteempi on</p> <p>(<i>fysiska förmömmelser</i>)</p> <p>[laitoshuoltaja?] ja olen minä ajatellut että niitä näyttöjä vois kum- minkin yrittää Se on vä- hän ninkun kesken ja kun koulutusta jo kohta vaaditaan ja aina pa- remmin saa töitä</p> <p>ja kun sit vielä ne näytöt siitä laitoshuoltajasta mi- ten ne nyt sitten käytän- nössä kävis jos niitä näyt- töjä yrittäis suorittaa Just Mirjan kanssa jutte- lin hyvää päivää ja mietin että miten on niin tutun oloinen ihminen. Se piti meille laitoshuoltajan jo- tain on tuttu opettaja. Ja siithän siinä on se Tarja mun entinen opettaja se sano et no ootsä taas tääl jossain</p> <p>Ai niis näytöissä. Ei nyt silleen niissä mitään. Mä oon hirvee ku mä oon jännittäjä et se voi joskus tehdä sen et mokaa sen ninku sillä lailla. No ku siin olis varmaan silleen</p>
---	--	---	--	--	--	--

<p>Ensin niitäkin koiria pelkäs mutta sit niihin tottu Kaks viikkoo vai oliko se peräti vaan viikko oli taas ihan liian lyhyt just pääs asioista perille niin sit joutu lähtemään pois</p> <p><i>(I: Sä oot ollu todella paljon eri paikoissa)</i></p> <p>Niin oon töitä mul on kyllä silleen ollu</p> <p>Lomitushommissa kun olin niin tapasin emännän aamalla siel ei muita työntekijöitä ollu Emännän ja isännän kanssa olin vähän tekemisissä mutta muutenhan siellä oli ne lehmät ja vasikat. Se on kyllä aikalailla itsenäistä ja sit mä olin sikalassa siel oli tilanhoitaja aina välillä et niihin töihin oppi se meni rutiinilla Et se on ninku semmost itsenäistä aika lailla.</p> <p>Mut kyl ne porsaas oli niin ihania ku ne syntyi ja niihin vielä kiintyi ja minä olin lihasikalan puolella nin sit ne lähtikin jo teuraaks Niihin ei sais kiintyä koskaan jot-</p>	<p>inhoitoja silloin aattelin mutta kun sitä ei sitten ollutkaan niin en minä sinne tuotanto-eläinpuolelle missä on lehmiä ja sikoja enää viittinyt lähteä Se oli ihan liian tuttua ku minä pieneläinten puolelle hain kun ne on mulle vieraampia et niistä oppis vähän enemmän. <i>Hon vill lära sig något nytt om djur, inte utbilda sig i något hon redan kan (utforskning)</i></p> <p><i>I ungdomen har hon sökt sig till samma utbildningar som systern. Senare har valet av utbildning styrts av önskan att lära sig något närliggande det gamla yrket men ändå nytt.</i></p>	<p>saille annettavasta jauhostakin, Ja sit kun on silmälasit nin ei voinut pitää pölysuojain-takaan kun lasit huurtu. <i>Hon vill vara frisk (fysiskt välbefinnande).</i></p> <p>silloin 17-vuotiaana. Kävin kotipaikkakunnalta täällä kauempana töissä, siivoushommia. Täällä mulla oli tuttuja ennestään niin ku kotoa piti lähteä niin tänne oli helpo muuttaa. Kyl meikä siten töissä on aina ollut nyt on ollu pitempi jakso ettei töitä oo ollu onhan tässä näitä kursseja välillä ollu.</p> <p>En mie tiää jo-</p>	<p>iden kohtaupaikkoja ja semmosii vapaaehtois missä voi käydä jutteleen ja En oo käyny. Niitähän on täällä muutamiakin . on joo yhes mie on käynykkkin</p> <p>Niin mul on jotenki vaan semmonen olo et mun niinku pitäis tehdä jotakin mä oon nyt niin kauan ollu kotona. Voishan sitä sit jos olis joku harastus mis olis sit ihan eri lailla. Tai sit mä vaan aattelen et ku toisetkin on töissä niin sit munki pitäis olla töissä. Vaikka työtähän siinä on huushollinkin pitämisessä varsinkin ku on omakotitalo. Sitä ei osaa välttämättä kuvitella-kaan</p> <p><i>sociala relationsmål: eventuellt resursförvärv, dvs. undviker socialt ogillande eller vill känna samhörighet med andra människor och inte vara isolerad och åtskild</i></p>		<p>kunnossa Jotenkin tuli vielä tärkeämmäksi äiti kun ei ollu isää siinä enää - Sehän voi olla joillekin ihan päivän kohokohta että pääsee juttelemaan ja paljon asiaa heillä siellä varmaan on. Ja sit et joku on sen kanssa vaikkei mitään puhuiskaan mut on siin lähellä</p> <p>Mut onhan ne eläimet kuitenkin aina tärkeimmät kun ne ei koskaan laita hanttiin tai höpötä silleen et tuntuu että ne on aina hyvällä tuulella mie aina juttelen niille</p> <p><i>(resursförvärv, djuren gillar henne men också resursförsörjning, hon tar hand om djuren)</i></p> <p>Tää on kumminkin niin hirveen pieni paikkakunta et ei tääl silleen hirveesti vaihtoehtoja ole tonne eläinpuolelle Oishan lähikunnassa varmaan lomitusommmia mut se on hirveen vastuullista jos jotain menee pieleen niin maine on mennyttä . siellä naapurikunnassa on nyt se robotti joka lypsää ne lehmät mitähän sitten jos tulee joku oikosulku niin se robotti on varmaan aika väkivaltanen kun lehmä pitäis herkästi laittaa kiinni se lypsykone niin miten robotti siellä menee .. taitaa olla suomen ensimmäinen robottimaitoita. Miten se robotti sen oikein hoitaa pitää utare putsata ja ottaa maitotipat ennen kun laittaa lypsämään.</p>	<p>ninku kerrattava asioita .. Ei siin nyt oikeen muuta silleen et ... palauttaa muistiin ite miten oikeel lailla siivotaan. ... Vaikka luulis et se on niin yksinkertasta mut jos oikeen aattelee oikeel lailla niin se ei oookkaan niin yksinkertasta.</p> <p>Mut kyl mie niitä näyttöjä oon silleen aatellu et sais jonkun asian kunnolla päätökseen. Niistä vaan pitäis kysyä siltä opettajalta. On siit nyt pari vuotta jo aikaa niin kertaisinko mä pitäiskö sit mennä sinne opetukseen mukaan.</p> <p>Silleenhän se olis silleen helpompi ettei tarvis silleen hirveesti pöntätä kotonakaan.</p> <p>Mie en ees muista mitä mul oli niitä, niitä sai valita. Huolenpitolpalvelut vissiin sitä mul ei tainnu just ollakaan.</p> <p><i>(I: Sehän olis semmonen joka liittyis nimenomaan siihen ku sanoit et vanhuksia vois hoitaa.)</i></p> <p>Joo niin liittyis. Senhän saa selville ku kysyy. Mies sano mulle eilen et puhu nyt sille Marinalle</p>
---	---	---	--	--	---	---

<p>kut meni vielä myyntiin mut harvemmin ne myy niitä Mut niihin kiinty ne on niin sulosia palleroina Mut siitä mie tykkäsin eniten olin kolme vuotta sikalassa</p> <p>Vissiin eka työpaikka 16-vuotiaana olin naapurissa kahta lasta hoitamassa muutama tunti päivässä ku nititten äiti teki töitä kotona et sai sit olla ihan rauhassa. Se oli eka työpaikka. Kyllä mä oon melkei siitä lähtien päässyt töihin ku oon koulusta päässyt. Silloin ei ollut perheellinen niin pysty lähtemään vähän kauemmaksi-kin Siipikarjanhoitokoulu oli 150 kilsaa kotoa niin siten sen jälkeen sainkin heti kanalasta töitä missä olin vissiin yli kolme vuotta</p> <p>Sit ku mä tulin tänne 97 mie olin ensin servillä se oli servi systems silloin. siellä oli mökkien siivousta ja sitten täällä oli kauppojen siivouksia Naapurin kanssa mentiin samaan aikaan töihin ja edelleen ollaan kavereita Sit menin huoltoyhtiölle siivomaan rappukäytäviä ja kerran viikossa oli saunojen pesut Rappusiivous se on ihan älyttömän rankkaa</p>		<p>tenkin on vaan niin mukava olla kotona mut jotenkin sitä vaan halus sitä vaihtelua. Se siitä varmaan ninku lähti.</p> <p><i>(I: Ku päätit tulla kurssille)</i></p> <p>ku sit rupee alkaa jo olla neljä-kymmentä ja tota niin päätin tulla joo ja minusta tää oli kyllä tosi hyvä juttu että lähdin paras kyllä tähän mennessä mikä ratkaisu mie oon tehny ku aatteele että ... meil on ihan mielellön porukka. Sit ku olit sie siin ku tää yks ehdotti et vois sit jatkossakin tavata niin must se olis ihan hyvä idea. Ja sit ku mie oon ollu ja ma-sentunu joskus lääkkeitä syöny niin Mika sano</p>	<p>ainakin kesällä on kiva laittaa sitä pihaa siinäkin on tekemistä vaikka minkä verran. Nyt ku saatiin viel monivuotiset kasvit siihen</p> <p>Onhan mies nytkin elättäny ku en mä saanu Kelasta enää sitä rahaa. Sil on niin hyvä palkka. Ei sekään siitä oo ninku kiinni. Et mie oon nyt yli puol vuotta ollu silleen etten mie saa mistään mitään. Kyl sitä pärjää. Niin se sanokin et kyl me pärjätään ja se on aika tarkkakin siitä, tarkka rahojen kanssa vaikka hirveesti joutuu vielä veroja maksamaan, ihan älyttömät ennakot.</p> <p><i>Hennes man hjälper henne ekonomiskt (resursförvärv), de klarar sig nog tillsammans (sanhörighet)</i></p> <p>(masennuksesta) Kyl joskus on ollu sellasta ku et on aika pitkään niin meinaa niit asioi-</p>		<p>Oishan tuolla kauempana ollu sikala mutta sinnekin on aika pitkä matka niinku kaikkialle täältä Ne haki sinne sikalanhoitajaa</p> <p>Et ku mä en ninku haluais lähteä muualle Naapurikaupungissa olis varmaan paljon enemmän töitä jos ei muuta nin siivoustöitähän siellä on.</p> <p><i>Varför vill hon inte åka längre bort? Vilket mål beskriver den viljan? Lång arbetsväg innebär t.ex. längre arbetstid och mindre fritid. Hennes livsberättelse handlar mycket om hennes relationer till andra människor och den betonar samhörighet så kanske kunde jag tolka att det här handlar om att hon vill ha tid för sina nära och kära och arbetet får inte ta för mycket tid? samhörighet?</i></p> <p>.. Mie yhes vaihees aattelin et miehän voisin hoitaa lapsia kotona. Sehän vois jonkun vanhemmat tehdä hyvin onnelliseks. Eihän siin tarttis olla ku yks ja sit se opettais myös omillekin lapsille että kärsivällisyyttä niiden kanssa. Et se nyt ei ois sil-lai et kyl mä vast yhen kans aattee-linki. Eihän välttämättä kaikki vanhemmat tykkää viedä niitä kunnallisiin päivähoitoon tai mitä nää on päiväkodit sun muut. Olis semmost vähän yksilöllisempää. Meidän äitilähän oli kun me oltiin pieniä samanaikanaan pari lasta siitä naapurista niinku päivähoidossa et ku van-</p>	<p>et sä oot hirveen arka puhumaan mie oon arka soittelemaan mihinkään ku on jännä miten oikein reagoi. Miten niinku sais semmosta kai se on sitä itseluottamuksen puutetta tai sit semmonen torjutuks tulemisen ninku mie jo sanoinki et ku mä en päässy näyttöjä läpi niin mul meni ihan itseluottamus nollean vähän viinku tuli sellast negatiivist palautetta miten ninku nousee uudestaan ja sais puhuttua mut puhunhan mie nyt mut sit ku tulee silleen asiaa nin menee sormi suuhun ja kun se sano et hän on niin yrittäny kannustaa ja ei se oo siitä kyl se onkin kannustanu mut jos ei oo puhujaks niin ei oo Me ollaan erilaisia se työkseen puhuu suurin piirtein. Mut ei siitäkään pääse jos ei sitä tee. Sit pitäis vaan olla sellasiä tilanteita et olis pakko puhua</p> <p><i>Vill undvika att bli avvisad (resursförvärv) och hon vill upprätthålla en positiv självuppfattning och få ett bättre grepp om (övertag) sitt självförtroende.</i></p>
--	--	---	---	--	---	---

<p>Mulla ei ollu silloin yhtäkään hissitaloa niin mä olin ihan poikki kun pääs kotiin</p> <p>När hon berättar om sina tidigare jobb genomsyras berättelsen av <i>positiv självuppfattning</i>: hon har klarat sina uppgifter bra och självständigt. Dessutom gillade hon jobbet för det innebar att ta hand om levande varelser och få dem att må bra (<i>resursförsörjning</i>). Att känna <i>samhörighet</i> är också viktigt, det gäller både <i>samhörighet med dem hon har hand om</i>, men också <i>samhörighet med arbetskompisar</i>.</p>		<p>ettei saisi missään niissä olla yksin sit rupee puimaan niitä ja tää (koira) ei nyt paljoo reagoi vaik mie höpötän niin sit siin voi tulla semmosii ajatuksia</p> <p>Förändringarna som skett i hennes yrkeskarriär har till största delen berott på yttre förhållanden, på struktur- och omvandlingen. Hon uppfattar sig själv som en bra arbetstagare: jobb har hon alltid haft. (<i>positiv självuppfattning</i>) När arbetena inom det egna yrket försvann har hon tagit andra arbeten. Men när också dessa minskat har hon haft en längre period av arbetslös-</p>	<p>ta ruveta hautoon. Sen takiakin pitäis olla jotain tekemistä. Joskus on helpompi niinku puhua vieraan kaa ne. Ehkei ne sit kehtaa mitään kommenttia sanoo kun joku tutumpi heti pläjäyttää päin naamaa mitä aattelee. Vierampi ei tee silleen.</p> <p>Hon vill vara lycklig (<i>Lycka</i>) och hon vill undvika negativa kommentarer om sig själv, dvs. hon vill upprätthålla en <i>positiv självuppfattning</i>. Därför talar hon hellre med obekanta som följer sociala omgångsregler och häver inte ur sig vad som helst (dvs. de tar sitt <i>sociala ansvar</i>).</p> <p>Sehän mua nyt harmittaakin ku nyt sit ei oo mitään Mie oon ollu väärällä alalla Ku nyt sit ei oo töitä. Hon har varit i fel bransch, valt fel yrke eftersom inga jobb längre finns. Hon har inte möjlighet att väl-</p>		<p>hemmat oli töissä. Et eihän niitä niin montaa tarvis olla että siinähan vissiin onkin joku raja neljä viis. Mun yks tuttu on perhepäivähoitaja Niist on kai aikalalla pulaakin. Sehän ei sit oo yhtään hassumpi ajatus. Sithän sitä vois olla kotona. ...</p> <p>- No mie sen nyt vasta oikein mietin et jos haluais olla kotona niin siinä olis yks. Ja sit kotikin pysyis siistimpänä vaikkei meillä nytäkään likasta ole mut koira tuo omansa mukanaan. Mie oon sanonu et mitäs valitatte et jos ei kelpaa niin siivotkaa ite. Kyl nyt 18 vuotias jo luulis osaavan itsekin mut kun ei. Kyl mä jo tosi nuorena alotin. Se sanoo et ku se opiskelee niin mä oon sanonu et niin kuule miekin ja mul on rankempaa ku mul on tota ikääkin enemmän ku sulla. Mut ei se nyt yhtään hullumpi idea ois jos olis vaikka muutama lapsi. Omatkin ehkä tulis minulle asumaan kuhan kasvavat ja saavat itse päättää. Kyllähän mä toivoisin et ne olis lähempänä. Mut tota ei se lasten homma nyt silleen olis yhtään hassumpi. Ei oo tullu aikasemmin mieleen olla.</p> <p>Oishan se ihan kiva olla kotona mut siel on varmaan tietynlaiset kriteerit mitä siellä pitäis olla. Toi nyt ei oo aikasemmin käynyt mielessäkään. Voishan se olla ihan vaan sellasen muutaman tunnin kun vanhemmat käy asioilla tai vähän aikaa töissä.</p>	<p>[lähiohitoaja?] joo kyl mie oon sitä miettinyt mutta kyl mul on enemmän työpaikka mielessä Se on aika pitkä koulutusjakso kummin-kin</p> <p>[yrittäjä?] Siel työkkärissä ku jutelin sen kotisiivousfirman johtajan kanssa niin se kai luuli että musta tulis sille kilpailija mut opettaja siihen sano et tästä ei yrittäjää tu. Eikä musta tuliskaan. Eikä se mitään sillä tarkottanu kyl mä sen tiedän itekin. Se taisi itekin säikähtää et taas tulis uus yrittäjä alalle et haluu kattoo et minkäläistä systeemiä siel on.</p> <p>Se sanoo et ku se opiskelee niin mä oon sanonu et niin kuule miekin ja mul on rankempaa ku mul on tota ikääkin enemmän ku sulla.</p>
---	--	--	---	--	---	---

		<p>het, men också deltagit i en del kurser. Hon har trivts hemma, men inte mått så bra och för att få omväxling (<i>iver</i>) har hon igen sökt sig till en kurs. Också <i>samhörigheten</i> med de andra kursdeltagarna är viktig.</p>	<p>ja att fortsätta i sitt gamla yrke. (<i>självbestämmande</i>)</p>		<p>Mut mä voisin tost <i>ryhmäperhepäiväkodista kysyä siinhän on sit niitä aikuisiakin.</i></p> <p>Toi päivähoitojuttu alko nyt vähän silleen mie oon vähän silleen et mua kiinnostaa ja sit lopahtaa.</p> <p><i>Sitä mie oon haaveillukin mie oon kerran jo kysynytkin se oli semmonen siivoustyö niin se oli jo menny Se osa-aikatyö mul onkin mielessä enimmäkseen.</i></p> <p><i>(I: Niin sit sul kuitenkin jäis aikaa muulle. Mä oon yrittäny kirjata tänne mitä mä oon ollu kuulevinaani, mä en tiedä, mitä sulle on tärkeätä: luonto, perhe, oot ihmissuh-teista muutenkin puhunut aika paljon, tekeminen siis se että on tekemistä ja lapset ja oma koti . ja työ tavallaan, oonko mä nyt ymmärtänyt oikein, et työ sitten tavallaan on enemmänkin jotain joka palvelee näitä kun että työ olis joku oma arvo sinänsä?</i></p> <p>Kyllä. Tällä hetkellä kyllä. <i>Osa-aikatyö olis kyllä ihan hyvä. Ainakin silleen että mä aattelen et näin aluks ku ei oo ollu työelämässä. Se olis semmonen helppo alku tai silleen. Kevyempi alku. Kyl niitä osa-aikatöitä joskus näkyy olevankin. Se kyllä riittäis mulle ihan hyvin.</i></p>	
--	--	---	--	--	---	--

Bilaga 6

Forskarens tolkning av hur textavsnitten speglar målen

Sociala relationsmål		
Integrerande		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Samhörighet identitet ruusunpunainen	Låt oss ta hela gamla gänget med på en återförening. Nu ska vi försöka lösa det här - vår relation är för viktig för att sluta så här.	ku sit rupee alkaa jo olla neljäkymmentä ja tota niin päätin tulla joo ja minusta tää oli kyllä tosi hyvä juttu että lähdin paras kyllä tähän mennessä mikä ratkasu mie oon tehny ku aattelee että ... meil on ihan mieletön porukka. Sit ku olit sie siin ku tää yks ehdotti et vois sit jatkosakin tavata niin must se olis ihan hyvä idea. Ja sit ku mie oon ollu ja masentunu joskus lääkkeitä syöny niin Mika sano ettei sais sit missään nimessä olla yksin sit rupee puimaan niitä ja tää [koira] ei nyt paljoo reagoi vaik mie höpötän niin sit siin voi tulla semmosii ajatuksia
Socialt ansvar kontroll sininen	Jag måste gå nu för jag lovade mina föräldrar att komma hem till midnatt. Det där kan jag inte göra - det är ju att stjäla!	Ihmiset ottavat kesäkissoja mutta samalla laillahan kissoista pitää huolehtia kun koiristakin. Oishan lähikunnassa varmaan lomitushommia mut se on hirveen vastuullista jos jotain menee pieleen niin maine on mennyttä
Rättfärdighet social jämförelse	Var och en borde ha precis samma chans! Det där är inte rättvist!	
Resursförsörjning socialt utbyte ruskea	Kom, jag hjälper dig. Jag är så ledsen för de här människorna - finns det något jag kan göra för att hjälpa?	Mie tykkäisin niin pajata leikittää ja hoitaa niitä tehdä jotain elämien hyväks.

Sociala relationsmål		
Självförstärkande		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Individualitet Identitet	Jag vill inte vara som de - jag vill vara mig själv. Jag gör det på mitt sätt.	
Självbestämmande kontroll indigonsininen	Jag vill göra det själv. Du skall inte säga vad jag skall göra!	että tykkää ninku mennä sinne et halua olla siel töissä oli se sit mikä työpaikka tahansa et haluais mennä sinne ja saa olla siellä ja jaksaa olla siellä Ja jaksaaahan sitä jos tykkää mennä

Överlägsenhet social jämförelse luumu	Jag vill vara bäst på klassen. Jag visar dig vem som är chef här.	Kyl nyt 18 vuotias jo luulis osaavan itsekin mut kun ei. Kyl mä jo tosi nuorena alotin.
Resursförvärv socialt utbyte tumma turkoosi	Snälla, säg att du älskar mig! Jag kunde faktiskt behöva din hjälp nu.	Tai sit mä vaan aattelen et ku toisetkin on töissä niin sit munki pitäis olla töissä. Vaikka työtähän siinä on huushollinkin pitämisessä varsinkin ku on omakotitalo. Sitä ei osaa välttämättä kuvitellaan undviker socialt ogillande eller saknar samhörighet Onhan mies nytkin elättäny ku en mä saanu Kestasta enää sitä rahaa. Sil on niin hyvä palkka. Ei sekään siitä oo ninku kiinni. Et mie oon nyt yli puol vuotta ollu silleen etten mie saa mistään mitään. Kyl sitä pärjää. Niin se sanokin et kyl me pärjätään ja se on aika tarkkakin siitä, tarkka rahojen kanssa vaikka hirveesti joutuu vielä veroja maksamaan, ihan älyttömät ennakot. resursförvärv, hennes man ser till det materiella, och samhörighet, de klarar sig tillsammans

Affektiva mål		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Iver punainen	Det finns inget att göra här! Nu ska vi ha fest!	Aina pitää olla joku eläin siinä. silloin kun ei ollu töissä niin piti olla tekemistä nin eläinten kanssa sitä oli En mie tiää jotenkin on vaan niin mukava olla kotona mut jotenkin sitä vaan halus sitä vaihtelua.
Lugn	Jag vill faktiskt inte ta itu med det där nu! Jag vill bara ta det lugnt och komma bort från allt det där!	
Lycka kirkkaanvihreä	Jag önskar jag kunde sluta känna mig så nere! Jag tänker börja koncentrera mig på min egen lycka nu för ovanlighetens skull!	[masennuksesta] Kyl joskus on ollu sellasta ku et on aika pitkään niin meinaa niit asioita ruveta hautoon. Sen takiakin pitäis olla jotain tekemistä. Joskus on helpompi niinku puhua vieraan kaa ne. Ehkei ne sit kehtaa mitään kommenttia sanoo kun joku tutumpi heti pläjäyttää päin nammaa mitä aattelee. Vieraampi ei tee silleen.
Kroppsliga förmimmelser keltavihreä	Nu skulle jag faktiskt vilja ha en härlig varm kopp kaffe! Jag vill faktiskt inte äta de där äckliga grönsakerna, mamma!	Se olis ainakin sellanen ulkotyö ku ei must oo siisähommiin silleen että aina välillä pitäis päästä ulos
Fysiskt välbefinnande kulta	Jag måste faktiskt börja motionera mera! Jag vill bara känna mig frisk igen, doktorn.	Siellä mulla alko olla sitä heinäallergiaa oljista Oli kurkku kipeänä mut voi olla että se tuli porseille annettavasta jauhostakin, Ja sit kun on silmälasit nin ei voinut pitää pölysuojaintakaan kun lasit huurtu.

Kognitiva mål		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Utforskning laventeli	Låt oss se vad det är på nyheterna idag. Jag vill veta, berätta för mig vad som är på gång.	Se oli ihan liian tuttua ku minä pieneläinten puolelle hain kun ne on mulle vieraampia et niistä oppis vähän enemmän. Varmaan mä halusin kokeilla ja katsoa minkäläistä työtä se on Se on kyl tosi kivaa
Insikt	Jag undrar varför hon uppför sig så där? Jag är förvirrad - kan du förklara det här för mig?	
Intellektuell kreativitet	Jag skulle vilja hitta på något som är verkligen annorlunda den här gången. I dag tänker jag hitta på den bästa historien du någonsin hört.	
Positiv självuppfattning merivedenvihreä	Jag är faktiskt inte en så dålig människa. Jag kunde göra det om jag faktiskt ville.	Se on jotenkin aina tuolla takaraivossa mut eihän nyt tommosesta sehän on hänen mielipide Muutenkin semmonen vähän tiukka se on sen luonne että se aika räväkästi sanoo mitä se aattelee Mut sehän on kumminkin yrittäjä ja omia yritysjuuttuja puolustaa Pitää silleen päänsä eihän siitä muuten mitään tuu.

Uppiftsmål		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Kompetens nivån personlig inte jämförelse violetti	Jag vet att jag kan klara det bättre om jag bara fortsätter att försöka! Jag gjorde det!	Ensin niitäkin koiria pelkäs mutta sit niihin tottu
Kreativa uppgifter subjektiva kriterier	Undrar vad jag kunde hitta på av de här materialen? Vi får se vad som händer om jag placerar den här biten här.	
Organisering och ledning	Jag har gjort en lista på allt som skall göras. Jag avskyr när människor är långsamma.	
Materiell vinning	Jag behöver inga lovord, ge mig ett löneloft i stället. Jag bara måste få den där bilen!	
Säkerhet	Jag tänker inte åka med dig efter allt du druckit! Kontrollera att alla dörrar är låsta innan du lägger dig.	

Subjektiva organiseringsmål		
Mål	Exempel från Ford (1992)	Exempel från berättelsen
Enhet oranssi	Jag kunde se på stjärnorna i timtal. Jag måste ta mig samman – det känns som om jag gick i bitar.	Mie pelkään et minä siel kotona et miust tulee mökkihöperö sen takia mie kaipaam et mie vois jutella jonkun aikuisen kanssa välillä. Et josain semmoses pitäis olla jos olis aikuisia ja ihmisiä.
Transcendens	Ingenting kan jämföra sig med den toppupplevelsen som segling innebär. Låt oss göra den här dagen oförglömlig.	

Jobb – inte jobb: egentligen är samhörigheten med vuxna det viktigaste och den kan man få också på annat sätt än genom att jobba. Men att jobba, dvs. förvärvsarbete, är viktigt för att undvika socialt ogillande, även om hemmajobb likaväl är jobb.

AB DET FINLANDSSVENSKA KOMPETENSCENTRET
INOM DET SOCIALA OMRÅDET – FSKC
Tavastvägen 13, 00530 HELSINGFORS
www.fskc.fi